

HIF-Rapport

2003:11

Urfolks organisering og status 1975-2003

Odd Mathis Hætta



Høgskolen i Finnmark

	PUBLIKASJON: HiF-Rapport 2003:11 ISBN: 82-7938-091-4 ISSN: 0805-1062
Publikasjonens tittel: Urfolks organisering og status 1975-2001	Antall sider: 105 Dato: 3. november 2003 Pris: kr 75,- ekskl. mva
Forfatter: Odd Mathis Hætta	Avdeling: Avdeling for pedagogiske og humanistiske fag
Godkjent: 1.lektor Tor Gjertsen, Høgskolen i Finnmark 1.amanuensis Jostein Hansen, Høgskolen i Finnmark	
Oppdragsgiver:	Prosjekt:
Utdrag:	
Vi bestiller ____stk av publikasjonen: Navn: _____ Adresse/postnr: _____ Publikasjonen kan også bestilles ved henvendelse til Høgskolen i Finnmark, tlf 78 45 02 20 (Trykkeriet) / 78 45 05 00 (Servicetorget) eller pr e-post trykkeri@hifm.no	

Odd Mathis Hætta:

**Urfolks organisering og status
1975-2003**

Høgskolen i Finnmark
Alta, oktober 2003

Odd Mathis Hætta:
**Urfolks organisering og status
1975-2003**

HiF-Rapport 2003:11
ISBN 82-7938-091-4
ISSN 0805-1062

FORORD

Denne HiF-Rapport trekker opp bakgrunnen for det arbeidet som resulterte i at FN opprettet en arbeidsgruppe for urfolksrettigheter; World Group of Indigenous Peoples (WGIP) i 1982, som arbeider med en internasjonal erklæring om urfolksrettigheter, at ILO utformet en nye konvensjon om urfolk i 1989 og at FN opprettet Permanent Forum on Indigenous Issues, - et permanent forum for urfolk. Det politiske arbeidet startet for alvor på midten av 1970-tallet med oppretting av et verdensråd for urfolk; World Council of Indigenous Peoples (WCIP). Aktiviteten har etter 1993 vært i en dyp bølgedal. Det er derfor usikkert om WCIP i sin nåværende form kommer til å bli aktivisert igjen.

Den tidligere betegnelse "urbefolkning" er nå byttet ut med betegnelsen "urfolk", unntatt i sitater og der betegnelsen "urbefolkning" er den del av tittelen på organisasjon, konferanse, seminarrekke, etc.

Den opprinnelige bakgrunn for denne HiF-Rapport er at jeg i 1990 hadde ansvaret for delemnet Urbefolkningsproblematikk (2 vt.) i en halvårshet (10 vt.) ved Finnmark Distriktshøgskole (FDH). Seinere satte jeg sammen forelesningene til et hefte (Alta lærerhøgskole, Nr. 1:1992) og brukte heftet vårsemesteret 1991.

Jeg har prøvd å gi en relativ fyldig empirisk framstilling og analyse av de forskjellige emner. Som det går fram, har jeg kontaktet flere av de sentrale personene i forbindelse med siste halvdel av kap. 2 for å fylle ut bildet der det skriftlige materiale ikke strekker til.

I denne HiF-Rapporten er det først en generell drøfting av definisjoner på urfolk, med spesiell vekt på framstilling av Verdensrådet for urbefolkninger (WCIP) fra stiftelsen i 1975 til siste WCIP-konferanse i 1993, et fyldig kvinneaspekt, bl.a. urfolkskvinnenes forsøk på organisering på verdensbasis og andre urfolks aspekter. Dessuten presentasjon og drøfting av ILO-konvensjoner, og da spesielt om samer som urfolk.

FNs generalforsamling erklærte i 1993 at 1995-2004 skal være urfolks 10-år. Dette ga en ny giv på den internasjonale arena i arbeidet med spørsmålet om urfolksrettigheter.

Alta, 31. oktober 2003

Odd Mathis Hætta

INNHOOLD

Forord	1
Innhold	2
Kapittel 1	
Definisjon av begrepene 'urbefolkning' og 'urfolk'	5
1.0 Begrepene 'urbefolkning' og 'urfolk'	5
1.1 Folkerettslig definisjon av 'urfolk'	6
1.2 Terje Wolds definisjon av 'folkerettslig minoritet'	6
1.3 Cobo-utredningens definisjon av begrepet	8
1.4 ILOs definisjon av 1957 og 1989	9
1.5 Urfolkene definerer seg selv	10
1.6 WCIPs definisjon av hvem som er urfolk	11
1.7 Arbeidsdefinisjon til WGIP - et utvalg av FNs underkommisjon	12
1.8 Kvaløy Sæterengs forslag til definisjon	12
1.9 Hva karakteriserer situasjonen?	14
1.10 Oppsummering av problemer med definisjon av begrepet	15
Kapittel 2	
Verdensrådet for urbefolkninger (WCIP)	16
2.0 World Council of Indigenous Peoples (WCIP)	16
2.1 Forløper til WCIP: Artic People Conference	16
2.2 Verdensrådet for urbefolkninger (WCIP) stiftes	18
2.3 Organisering av WCIP etter 1977	20
2.4 Den andre WCIP-konferansen i Kiruna 1977	20
2.5 Konferansen i Canberra 1982	22
2.6 ..rett til indre selvstyre, krevde Panama-konferansen	23
2.7 Samene taper presidentvalget	24
2.8 Samene taper igjen, nå på hjemmebane	25
2.9 Mangelfull informasjon om virksomhet og regnskap	29
2.10 Finansiering av WCIP	32
2.11 Forslaget om et FNs urfolks 10-år	34
2.12 WCIPs siste konferanse	34

Kapittel 3	
Andre urfolkskonferanser og tiltak	37
3.0 Andre felles urfolkskonferanser og tiltak	37
3.1 Urfolkene holder egne musikkfestivaler	37
3.2 Vennskapsforbindelser mellom kommunene	39
3.3 Seminarserien "Cross-Cultural Education in the North"	40
3.4 UNESCOs rådgiveres tilrådinger fra 1951	43
3.5 Andre undervisningskonferanser for urfolk	45
3.6 Hva er oppnådd i urfolkssammenheng?	46
Kapittel 4	
Urfolkskvinnene organiserer seg	48
4.0 Urfolkskvinnene stifter organisasjon	48
4.1 Sáráhkka - samisk kvinneorganisasjon dannes	48
4.2 Verdensrådet for urfolkskvinner	51
4.3 Urfolkskvinnenes 2. verdenskonferanse	51
4.4 Urfolkskvinnens organisering	52
4.5 Er det behov for verdensråd for urfolkskvinner?	52
4.6 Kvinneorganisasjonene vokser fram	54
4.7 Samisk kvinnebevegelse	55
4.8 Status på midten av 1990-tallet: Kvinnene fortsatt underrepresentert i samiske organisasjoner	56
4.9 Kvinnerepresentasjon i sametingene i Norge, Sverige og Finland	58
Kapittel 5	
Nasjonale lover, internasjonale konvensjoner og urfolk	59
5.0 ILO-konvensjon nr 107 (1957) og nr 169 (1989)	59
5.1 .. vern og integrering av urbefolkninger (...)	59
5.2 .. utvikling av identitet og deltakelse i samfunnsliv	60
5.3 ILO-konvensjon av 1989	61
Stater har ratifisert ILO-konvensjon nr. 169 pr. 31.10.2003	63
5.4 Land som har ratifisert konvensjonen	64
5.5 Ny paragraf i Norges grunnlov	64
5.6 Sivile og politiske rettigheter	65
5.7 Fra stammestatus til Sametinget	66
5.8 ILO-konvensjonens konsekvenser	70
5.9 St.meld. og NOU'er om samiske og samiskrelaterte forhold	71

Kapittel 6	
ILOs todelte definisjon av begrepet 'urfolk'	74
6.0 Er samene et urfolk?	74
6.1 Det første leddet av en todelt definisjon	74
6.2 Er samene Nordkalottens urfolk?	74
6.3 Når og hvordan oppsto samene?	76
6.4 ILOs krav om at urfolk skal ha beholdt sine særtrekk	76
6.5 Kan samene underkjennes som urfolk?	78
6.6 Er samene et urfolk i henhold til ILO-konvensjonen	80
6.7 Oppsummering	80
Kapittel 7	
Arbeidet med urfolkssaker etter WCIPs siste konferanse i 1993	82
7.0 Fra "urbefolkning til "urfolk"	82
7.1 Urfolksarbeid på det internasjonale plan	82
7.2 Erklæring om urfolksrettigheter	83
7.3 Permanent forum for urfolkssaker i FN	83
7.4 Urfolk i Barentssamarbeidet	85
7.5 Arktisk råd	85
7.6 Urfolksarbeid på det nordiske plan	86
7.7 Kompetansesenteret for urfolksrettigheter	87
7.8 Urfolksarbeid på det nasjonale plan i Norge	88
7.9 Resultater i løpet av knapt 30 år	91
Personregister	92
Skriftkilder	95
Bøker, artikler i bøker og periodiske publikasjoner	95
Aviser og artikler i aviser	100
Stensiler og dokumenter	100
Hjemmesider (Websider) pr. 31.10.2003	102
HiFs skriftserier og skrifter	103

KAPITTEL 1

DEFINISJONER AV BEGREPENE 'URBEFOLKNING' OG 'URFOLK'

"(a) stammefolk i selvstendige stater der sosiale, kulturelle og økonomiske forhold skiller dem fra andre deler av det nasjonale fellesskap og der deres status helt eller delvis er regulert av egne skikker, tradisjoner eller av særlige lover eller forskrifter,

(b) folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som - uansett deres rettslige stilling - har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner."

Definisjon av urfolk i "ILO-konvention no 169 concerning indigenous and tribal peoples in independent countries" (1989)

1.0 Begrepene 'urbefolkning' og 'urfolk'

Begrepet 'urbefolkning' var tidligere ikke skarpt avgrenset som rettslig begrep, hverken i folkeretten eller i norsk rett. Det engelske "indigenous peoples" (fransk "indigènes", spansk "indigenas") skriver seg fra klassisk latin; prefikset "in-", "inde-" betyr innenfor, inne i, inn, og verbet "geno", "genitus" betyr avle, føde. Altså innfødt, innlending. Vi bør ellers være oppmerksom på at uttrykkene "Den 4. verden" og "opprinnelige folk" av og til blir brukt synonymt med "urbefolkning" og "urfolk".

I løpet av 1990-tallet er begrepet 'urbefolkning' skiftet ut med 'urfolk'. Dette har sammenheng med at befolkning (eng. population) viser generelt til innbyggere eller beboere i et land, område eller region. Begrepet 'folk' (eng. people) henviser til et folkeslag med felles historie, kulturarv, språk og bosettingsområde.

I denne HiF-Rapport er ordbruken i samsvar med det som er vanlig nå; urfolk. Unntaket er sitatene.

Nordisk Sameråd ble stiftet i Karasjok 1956. Da de russiske samene kom med i begynnelsen av 1980-tallet skiftet rådet navnet til Samerådet. Når det refereres til rådet før 1984, brukes rådets daværende navn Nordisk Sameråd, og etter den til Samerådet.

1.1 Folkerettslig definisjon av begrepet 'urfolk'

Å få status og bli anerkjent som urfolk henger nøye sammen med behovet for beskyttelse av etniske minoriteter. Tidligere var den tradisjonelle minoritetsrettslige teorien uklar og meget snever. Behovet for beskyttelse er spesielt stort for grupper som ikke har noen opphavsstat å støtte seg til. Slike etniske grupper faller utenfor det folkerettslige regelverk.

Det fantes fram til 1989 ikke noen alminnelig godtatt internasjonal definisjon på begrepet. Både urfolkene selv, internasjonale konvensjoner og enkeltstater hadde sine egne definisjoner. **En definisjon beror også på hva man anvender definisjonen til.** Dette gjelder ikke minst i denne sammenheng. Mange av de forslag som var satt fram, var heller ikke alltid like klare og entydige. I FN-systemet la man vekt på et sett av kriterier, der sannsynligvis flere enn ett kriterium skal oppfylles, men ikke nødvendigvis alle.

Begrepet 'urfolk' er i flere sammenhenger og mange ganger definert og presisert uten at man har funnet en allmenngyldig og godtatt definisjon fordi (1) det endrer seg over tid (sosialt konstruert) (2) det er mange interesser inne i bildet, (3) fordi urfolkene lever under så ulike forhold og (4) har så forskjelligartet bakgrunn (Kvaløy Sætereng, S, 1986).

Et karaktertrekk for urfolk er at mange steder har inntrengere fratatt dem store deler av deres jakt- og fangstmarker. De er fratatt dyrkingsområder slik at deres reelle valg har stått mellom (1) en meget karrig tilværelse på restområdene som de har fått beholde, eller (2) å søke arbeid hos inntrengerne på de usleste vilkår. Mange steder har de ikke hatt politiske rettigheter, og staten har gitt dem liten eller ingen beskyttelse.

I noen stater har det forekommet at urinnvånere er blitt systematisk utryddet for å gi plass til nye settlere. Dette har forekommet i flere sør-amerikanske land. Så seint som på 1970- og 80-tallet har f.eks. Aché-indianere i Paraguay blitt fordrevet fra sine landområdet og vært utsatt for regulær menneskejakt. (Münzel, M, 1974. Nilsen, K, 1978. Eide, A, 1985).

1.2 Terje Wolds definisjon av "folkerettslig minoritet"

Allerede for over 50 år siden skulle etniske minoriteter ha fått beskyttelse på grunnlag av menneskerettigheter i Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter ("Europarådets menneskeretts-konvensjon") av 4. november 1950. I artikkel 14 heter det bl.a. at

"Utøvelsen av de rettigheter og friheter som er anerkjent i denne Konvensjon, skal sikres uten noen som helst diskriminering på grunnlag av (...) nasjonal eller sosial opprinnelige, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller noe annet forhold." (Eide, A, 1978:229).

Her er det uttrykkelig nevnt at en "nasjonal minoritet" ikke kan fratras noen av de rettigheter og friheter som konvensjonen inneholder, - og stater kan heller ikke diskriminere folk med annen språk- og kulturbakgrunn. Men denne konvensjon gir ingen nærmere definisjon på "nasjonal minoritet".

Høyesterettsjustitiarius Terje Wold kom inn på en definisjon i et foredrag som han holdt på den 4. nordiske samekonferansen i Kiruna 1962. En godtatt folkerettslig definisjon av en "folkerettslig minoritet", - det vi i dag ville si et urfolk, - fantes ikke. Terje Wold kom selv med en slik definisjon:

"Vedkommende gruppe må ikke utgjøre en for liten del av landets befolkning, den må bo samlet geografisk, den må ha bevart sin egenart og adskille seg fra landets øvrige befolkning ved sitt språk og sin kulturarv, og gruppen må selv ønske å bevare sin kulturelle egenart." (Wold, T, 1963:146).

På en oppklarende måte trekker Wold et skille mellom urfolk og immigranter. Dette gjør han ved å sammenligne finske innvandrere (kvæner) og den samiske befolkning. Wold antar at samefolket utgjør en "folkerettslig minoritet", men ikke etterkommere av finske innvandrere fordi deres forfedre selv har valgt å forlate Finland og bli norske, akkurat som nordmenn som utvandret til Amerika. Kvænene utgjør ingen nasjonal minoritet i folkerettslig mening. Deres rett går ikke lenger enn til full likestilling med andre norske borgere. De er norske og ønsker å være det. Så langt Terje Wold.

Forskjellen før og nå mellom et urfolk og nasjonale minoriteter er ikke prinsippielt endret, men modifisert. Endringen er et resultat av en modningsprosess som er skjedd over tid. De nasjonale minoriteter er selv blitt mer bevisst sin egen historiske bakgrunn og kultur. Disse signalene har myndighetene tatt hensyn til. Kvenene er definert som nasjonal minoritet.

I St.meld.nr. 15 (2000-2001) Nasjonale minoriteter i Noreg, er "nasjonal minoritet" definert som "Etnisk, religiøs og/eller språklig minoritet med langvarig tilknytning til landet (s. 9). Likhetene er at "urfolksrettane [har] mykje til felles med rettane til nasjonale minoriteter, særleg når det

gjeld retten til vern om og styrking av kultur, språk og kulturell identitet." (s. 20).

1.3 Cobo-utredningens definisjon av begrepet

En beskrivende og ganske omfattende definisjon av begrepet 'urfolk' finner vi i rapporten som ble utarbeidet av FNs spesialutreder José Cobo (Cobo-utredningen 1972-79) for FNs arbeidsgruppe for urbefolkninger. Rapporten ble lagt fram i Geneve i 1983, med bl.a. følgende definisjon:

"Urbefolknings-samfunn ("indigenous populations communities"), urbefolkning (indigenous peoples) og urbefolkningsnasjoner ("indigenous nations") er enheter som har en historisk sammenheng med de samfunn som hadde utviklet seg på territoriet før invasjon og kolonisering fant sted, og som betrakter seg som forskjellig fra andre sektorer i de samfunn som nå hersker over disse territorier eller deler av dem. De utgjør for tiden ikke-dominerende sektorer i samfunnet og er fast bestemt på å bevare, videreutvikle og overføre til kommende generasjoner sine forfedres landområder og sin identitet som grunnlaget for sin fortsatte eksistens som folk, i overensstemmelse med sine egne kulturmønstre, sosiale institusjoner og rettssystemer. Denne historiske kontinuitet kan bestå av en sammenheng som strekker seg inn i samtiden på ett eller flere av de følgende områder:

- a) Hel eller delvis okkupasjon av forfedrenes territorium,
- b) felles opprinnelse med de tidligste besittere av territoriet,
- c) generelle eller spesielle kulturelle manifestasjoner (så som religion, stammeforhold, tilhørighet til et urbefolknings-samfunn, klær, levemåte, etc),
- d) språk (enten dette er brukt som eneste språk, som morsmål, som det vanlige språk hjemme eller i familien, eller som det foretrukne, som det vanlige eller som det allmenne språk),
- e) bosted i særskilte deler av landet eller
- f) andre relevante faktorer.

På individuell basis er en urbefolkningsperson ("indigenous person") en person som tilhører disse urbefolkningsgrupper gjennom selvidentifikasjon som medlem (gruppebevissthet) og som er anerkjent og akseptert av disse (eksterne) folkegrupper som et av deres medlemmer (godkjenning av gruppen). Dette forbeholder for disse samfunn den suverene rett og myndighet til å avgjøre hvem som tilhører dem, uten ytre innblanding." (NOU 1984:18, s 335).

Denne forklaringen trekker inn det historiske aspekt. Befolkningsenheter som har en historisk sammenheng med de samfunn som hadde utviklet seg på et landområde før innvandring, erobring og kolonisering fant sted, og som betrakter seg selv som forskjellige fra folkeslag som har makt og myndighet i landet, kommer dermed inn under begrepet urbefolkning. Et annet vesentlig forhold er deres egen vilje og synet på framtiden.

Urfolkene utgjør ofte en ikke-dominerende del i samfunnet. Men for å oppebære rettigheter, må de være fast bestemt på å bevare, videreutvikle og overføre til kommende generasjoner sin kultur og identitet. Dette er grunnlaget for fortsatt eksistens som folk i overensstemmelse med sine egne kulturmønstre, sosiale institusjoner og rettssystemer.

Mange urfolk er ofte helt eller delvis fratatt rettigheter til landområder og tilhørende ressurser. Om slike forhold er det samlet betydelig dokumentasjon, særlig av International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA). IWGIA ble dannet i 1968 av en gruppe samfunnsforskere som da deltok på International Congress of Americanists i Stuttgart og München. Bakgrunnen var rapporter om myrderier, eksploatering (utbytting) og dislokalisering (tvangsflytting) av indianske folkegrupper i Latin-Amerika (Siverts, H, 1978).

Som sagt er det (1) mange interesser inne i bildet, (2) urfolksgrupper lever under svært ulike vilkår, og (3) med forskjelligartet bakgrunn. Derfor har det vært vanskelig å utarbeide en definisjon som skiller skarpt mellom dem som skal falle innenfor og alle de andre.

1.4 ILOs definisjon av 1957 og 1989

Det er meget få internasjonale konvensjoner som benytter begrepet 'urfolk'. Men den internasjonale arbeidsorganisasjon (ILO) har gjort det. "ILO-konvensjon nr. 107 av 1957 om vern og integrering av urfolk og andre folkegrupper som helt eller delvis lever under stammeforhold i uavhengige land" har en forklaring på hvem konvensjonen gjelder for.

Konvensjonens artikkel 1 angir hvem saken angår:

"(a) personer fra befolkningsgrupper som helt eller delvis lever under stammeforhold i uavhengige land, (...)

(b) personer fra befolkningsgrupper som helt eller delvis lever under stammeforhold i uavhengige land og betraktes som urbefolkninger fordi de stammer fra befolkningsgrupper som bodde i landet, eller i et geografisk område som landet tilhører,

på tidspunktet for erobring eller kolonisasjon, og som, uansett sin rettslige stilling, lever mer i samsvar med datidens sosiale, økonomiske og kulturelle institusjoner enn med institusjoner i den nasjon de tilhører. [...]"

ILOs arbeidskonferanse i Geneve i 1988 vedtok en revisjon av konvensjon nr 107 om urfolk med det siktemål at teksten bedre skal kunne fange opp problemene til urfolkene ("de innfødte minoriteter"). Da arbeidet var ferdig i 1989, var det ikke bare en revidert nr. 107, men en ny konvensjon.

ILO-konvensjon nr. 169 av 1989 (ILO-konvention no 169 concerning indigenous and tribal peoples in independent countries) har denne definisjon:

"(a) stammefolk i selvstendige stater der sosiale, kulturelle og økonomiske forhold skiller dem fra andre deler av det nasjonale fellesskap og der deres status helt eller delvis er regulert av egne skikker, tradisjoner eller av særlige lover eller forskrifter,

(b) folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som - uansett deres rettslige stilling - har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner."

1.5 Urfolkene definerer seg selv

På World Council of Indigenous Peoples (WCIP), (no; Verdensrådet for urbefolkninger) første konferanse som ble holdt i Port Alberni i British Columbia, Canada, i oktober 1975, ble følgende definisjon vedtatt:

"Urbefolkninger er folk som lever i et land som har en befolkning sammensatt av forskjellige etniske grupper eller rasegrupper, som er etterkommere av den tidligste befolkning som fortsatt lever i området, og som ikke som gruppe kontrollerer det nasjonale styre i landet der den lever."

Seinere ble dette justert til:

"Urbefolkninger er slike befolkningsgrupper som oss, som fra urgammel tid har bebodd de landområder hvor vi lever, som er bevisste om å ha en egenartet karakter, med samfunns-tradisjoner og uttrykksmidler knyttet til det landet vi har arvet

fra våre forfedre, med vårt eget språk, og med visse viktige særpregede karaktertrekk som gir oss en sterk overbevisning om å tilhøre et folk med en egen identitet som også andre bør anerkjenne."

1.6 WCIPs definisjon av hvem som er urfolk

Det har utvilsomt ikke vært lett å finne en god og klar definisjon og forklaring på begrepet som alle medlemmer i organisasjonen kunne enes om. Og i mars og april 1981 forelå det to forslag til nye tekster:

(1) "Uttrykket urbefolkning betegner folk som lever i stater med en befolkning sammensatt av ulike etniske og rasemessige grupper, som er etterkommere av den tidligste befolkning som lever i området, og som ikke som gruppe kontrollerer det nasjonale statsstyre i de stater hvor de lever." (Mars 1981).

(2) "Uttrykket urbefolkning betegner et folk
(a) som levde i et område før en koloniserende befolknings ankomst, og hvor denne koloniserende befolkning har dannet en ny stat eller nye stater eller har utvidet myndigheten til en eksisterende stat eller eksisterende stater til å omfatte dette område, og
(b) som fortsetter å leve som et folk på dette området, og som ikke kontrollerer det nasjonale statsstyre i staten eller statene hvor det lever." (April 1981).

Disse forslag ble visstnok ikke vedtatt på den 3. urfolkskonferanse i Canberra i april-mai 1981. Når det var usikkerhet og konferansen nølte, henger dette sammen med minst to forhold. Verdensrådet har ofte vært sterkt splittet i synet på mange vitale spørsmål både på grunn av reelle motsetninger og fordi formalier oppfattes forskjellig. Dessuten fungerte ikke informasjonstjenesten slik at informasjon ble rimelig lett tilgjengelig.

Men det ser ut til at det var det siste forslag (2) som ble vedtatt med noen redaksjonelle endringer på den 4. konferansen som ble holdt i Panama City i september 1984:

"Uttrykket "urbefolkning" betegner et folk som bor i stater som har en befolkning sammensatt av ulike etniske eller rasemessige grupper, som er etterkommere til de eldste befolkninger som bor i området og som gruppe ikke kontrollerer den nasjonale regjeringen i statene, der de bor." (Samefolket, nr. 11/84, s. 29).

Denne definisjonen ble trolig den gjeldende for WCIP fordi den siste

definisjon stemmer mest i overens med en udatert stensil som WCIP-styremedlem Aslak Nils Sara har oversendt 5.januar 1992. Urfolk defineres slik:

"Indigenous People shall be people living in countries which have a population composed of different ethnic or racial groups who are descendants of the earliest populations which survive in the area, and who do not, as a group, control the national government of the countries within which they live."

Det ble foretatt en mindre endring av statuttene på Lima-konferansen i 1987, men endringen angikk ikke definisjonen.

1.7 Arbeidsdefinisjon til WGIP - et utvalg av FNs underkommisjon

FN nedsatte i 1982 en "arbeidsgruppe for urbefolkninger"; Work Group on Indigenous Peoples (WGIP). Dette var et underutvalg for FNs "Underkommisjonen for avskaffelse av diskriminering og beskyttelse av minoriteter". Som grunnlag for sitt arbeid, hadde gruppen en arbeidsdefinisjon:

"En urbefolkning er en folkegruppe bestående av etterkommere av en etnisk gruppe som bodde i området før en annen etnisk gruppe kom inn utenfra; den førstnevnte gruppen må ha opprettholdt kulturelle særtrekk som skiller seg fra samfunnets øvrige grupper, og dens medlemmer må befinne seg i en underordnet eller ikke-dominerende posisjon i forhold til de grupper som kontrollerer staten." (Eide, A, 1985).

Denne gruppen startet altså arbeidet allerede først på 1980-tallet. Arbeidet med en urfolksdeklarasjon er fremdeles ikke avsluttet. Arbeidet har gått langsomt fordi dette er mer en prosess enn et arbeid som kan avsluttes innen en viss frist. Den er fremdeles ikke ferdig i oktober 2003 vesentlig på grunn av ikke har vært mulig å oppnå enighet.

1.8 Kvaløy Sæterengs forslag til definisjon

Filosofen Sigmund Kvaløy Sætereng hadde fram til 1986 arbeidet med og vurdert flere definisjoner av begrepet 'urfolk' som ulike kommisjoner, utvalg, råd og enkeltpersoner hadde kommet med. Han finner flere av definisjonene enten uklare, mangelfulle eller så upresise at de er lite egnede redskaper til sitt bruk. Med bakgrunn i dette formulerer han en mer presis definisjon:

"En urbefolkning skiller seg ut fra andre befolkningsgrupper ved følgende trekk:

Den består av etterkommere etter de opprinnelig kjente beboere av et bestemt landområde. Den har brukt dette områdets natur på en så intim og mangfoldig måte at dens særpreg avspeiles i befolkningens kulturelle særpreg, og dette er skjedd mer ved en tilpasning til naturen enn ved en omdanning av naturen til å tjene menneskelige formål. Gjennom dette er den én blant de folkegruppene som i dag ivaretar menneskehetens opprinnelige livsform, bl.a. med en økonomisk tradisjon tuftet på sjølberging og samarbeid i små grupper.

Befolkningens kultur er ikke universell, men er tilpasset bestemte, lokale vilkår.

Den kan dermed ikke forflyttes uten å ta skade; dette i motsetning til andre kulturtyper, som med en annen historisk bakgrunn, tåler bedre standardisering og mobilitet uten "å miste seg selv. (...)

Den kan sies å utfylle en karakteristisk nisje i det lokale økosystemet. Denne bakgrunnen preger folkegruppens lovsystem, økonomi, religion, språk, kunst, osv, og dette totale mønsteret innehar en positiv, mønsterbærende status i folket som helhet." (Kvaløy Sætereng, S, 1986).

Denne definisjonen sier at ikke alle medlemmer av en nålevende urfolksgruppe behøver å være tilknyttet naturnære sjølbergingsøkonomier, men at disse kulturene skal være preget av denne tradisjonen. Denne påstanden gjaldt for mange urfolk, men i løpet av etterkrigstiden har mange urfolk, bl.a. samene, mistet mye av denne tradisjonen. Kvaløy Sæterengs definisjon er dels basert på tidligere tider og på antakelse om at urfolk har en naturnært holdning.

Kvaløy Sætereng var sterkt engasjert i Arne Næss sin dypøkologiske etiske miljøteori og tenkning. Dypøkologi er også en miljøbevegelse som kjemper mot ødeleggelse av naturlandskapet og den økologiske krisen. Kvaløy Sætereng har sammen med mange andre trodd at urfolk betrakter naturen ut i fra egenverdi, dvs. at alt levende har egenverdi - og at de legger mindre vekt på eksploatering av naturverdier og naturressurser.

Hvis man måler denne tradisjon i tid, forvalter urfolkene nesten hele menneskehetens historie på jorden. Det ideelle målet for mange urfolksgrupper er å bygge ut framtiden på sine røtter og historiske tradisjoner, mener Sætereng. Men her som ellers i mange av livets forhold kan avstanden mellom mål og realiteter være så stor at disse faktorene er uforenlige.

Ser vi på de forskjellige definisjoner, så dekker noen av definisjonene

enkelte områder meget godt, - noen ganger for vidt. Andre felt er mangelfullt dekket og alle punkter passer ikke for alle urfolksgrupper.

Som eksempel kan nevnes at WCIPs første definisjon kan være problematisk på flere måter, bl.a. fordi den utelukker (1) befolkningsgrupper som er blitt tvunget til å forlate sine opprinnelige landområder og (2) slike befolkningsgrupper som ennå ikke har en klar bevissthet om å ha en egen karakter.

På den andre siden er WCIPs definisjonen lite avgrensende og så vidt selv nordmenn flest i Norge vil omfattes av begrepet.

Kvaløy Sætereng sin definisjon har den svakhet i seg at den ikke fanger opp og ikke tar med i betraktning den samfunnsomveltning som er skjedd i løper av den siste generasjon, og den teknologi som er innført i urfolkenes landområder, ofte av "indigenous peoples". Dette har igjen - direkte eller indirekte - ført til store naturskader og desimering av naturressurser, bl.a. i det samiske bosettingsområdet, på Grønland og i deler av Canada.

1.9 Hva karakteriserer situasjonen?

Hva karakteriserer så situasjonen og de folkegrupper som vi i alminnelighet oppfatter som urfolk? Befolkningsgrupper som faller under begrepet 'urfolk' har en kultur og tradisjon preget av

- (1) halvnomadisk kultur med jeger- og sanker-mønster (veidekulturen),
- (2) nomadisme med faste flyttinger etter dyreflokkenes trekkveier,
- (3) bofasthet med jordbruk, stedegent fiske, annen primær utnyttelse av naturen og naturnært håndverk.

De "opprinnelige folkenes" kulturer har vært blant verdens mest livskraftige sett i forhold til tusenårig overlevelse og stabilitet, og sett i forhold til naturens utfordringer. De hadde ofte en høgt utviklet og spesialisert jakt- og fangstteknikk og spesialiserte redskaper til jakt og fangst. Men disse kulturene er samtidig meget sårbare overfor moderne livsformer, sentraliserte jordbruksnæringer, teknologi og industrikulturer. Derfor har urfolkene i mange deler av verden vært alvorlig utbyttet og mange steder enten fordrevet eller deportert.

I urbaniserte samfunn med maksimal utnyttelse av alle ressurser, blir mange urbefolkninger utbyttet. Et eksempel på måten dette skjer på, er å bruke dem som ressurs for industriell turisme.

1.10 Oppsummering av problemer med definisjon av begrepet

Begrepet 'urfolk' er som sagt ikke skarpt avgrenset som rettslig begrep. Som vi ser, er det utarbeidet flere forslag til definisjon, men de er ofte ikke like klare og entydige.

Noen innen gruppen ønsker ikke, mens andre igjen vil ha status og bli anerkjent som urfolk fordi de vil bevare og utvikle sitt språk, sine kulturtradisjoner og sitt særpreg. På den andre siden nøler mange stater med å anerkjenne urinnvånere en urfolksstatus fordi det kan gi dem politiske rettigheter og beskyttelse av deres bosettingsområde mot eksploatering.

Det har vært vanskelig å utarbeide en definisjon som skiller skarpt mellom dem som skal falle innenfor og alle de andre. Men det ser nå ut til at definisjonen til ILO konvensjon nr 169 etterhvert blir godtatt av flere stater. Der blir det slått fast at når

- (1) et folkeslag har bodd i området før statsdannelsen,
- (2) og de folk som har bevart, eller påstår at de har bevart noen av sine kulturtradisjoner og institusjoner, skal anerkjennes som urfolk.

Hovedinnfallsvinklene er som regel (1) den interne definisjon av etnisk identitet ("vi"-definisjon), (2) den eksterne (sosiale) kategorisering ("de andre"-definisjon).

KAPITTEL 2

VERDENSRÅDET FOR URBEFOLKNINGER (WCIP)

2.0 World Council of Indigenous Peoples (WCIP)

Før Verdensrådet for urbefolkninger, som er den offisielle norske oversettelsen, ble stiftet i 1975, hadde det vært flere kontakter bl.a. mellom indianerorganisasjoner, urfolks representanter i Australia og New Zealand, inuittenes organisasjoner på det nordamerikanske kontinent og Grønland, de samiske organisasjonene i de nordiske land og andre. Det var derfor en godt forberedt forsamling som møttes en sein oktoberdag på Vancouver Island, ved Stillehavet, på sørvestkysten av Canada.

2.1 Forløper til WCIP: Arctic Peoples Conference

WCIP ble stiftet i Port Alberni i Canada i oktober 1975 og på avslutningsdagen 31. oktober 1975 ble uttalelser og urfolksdefinisjon vedtatt. Konferansen i Port Alberni var som sagt godt forberedt. Allerede i 1971-72 hadde indianerhøvdingen George Manuel¹ fra National Indian Brotherhood of Canada besøkt maorifolket på New Zealand, aboriginerne i Australia og samene i Norden. Han besøkte en sameleir i nærheten av Kiruna. Han var i Canadas delegasjon i forbindelse med den første store internasjonale miljøvernkonferanse i Stockholm i juni 1972. Her traff han konsulent Aslak Nils Sara som var med Miljøverndepartementets delegasjon. Siden holdt de kontakt med hverandre.

Det var også holdt en forberedende konferanse i Georgetown i Guyana i april 1974 der bestyrer ved Nordisk Samisk Institutt, Aslak Nils Sara, deltok (Dagbladet 18.10.1974). Man ble enige om å invitere representanter for folk som bodde i land hvor de ikke hadde "kontroll med styre og stell"

¹George Manuel, f 1928 i Kamloops i British Columbia. Død samme sted 15. november 1989. Advokat. Samlet flere indianske folk i National Indian Brotherhood. Tok initiativ til World Council of Indigenous People (WCIP). Første president i organisasjonen. I Canberra 1982 trekte han seg fra vervet.

Det er meget sparsomt med personlig opplysninger om ham. Av samiske blad og aviser var er det kun Sámi Áigi som har meddelt hans død (Sámi Áigi, 17.11.89).

selv om med var "de opprinnelige folkegrupper".

Året før, 22.- 25. november, 1973 ble det på Christiansborg (regjeringsbygningen) i København holdt en stor konferanse for de nordlige urfolk (Arctic Peoples Conferance) der det deltok representanter for de nordlige indianerfolk og inuitter fra Canada. Grønlendere og samer var representert gjennom Nordisk Sameråd.

En av initiativtakerne til konferansen var den 27 år gamle indianerhøvdingen James Wah-Shee, president for "Indian Brotherhood of North-West territories" og for "Federation of Natives North of the 60". Han var også en av hovedinnlederne på konferansen.

Den internasjonale arbeidsgruppen for urfolkssaker (IWGIA) som har sitt kontor i København, var en viktig medspiller i arrangementet. Konferansen avga to uttalelser.

I den ene anmodes statene om å

"anerkjenne den opprinnelige befolkningens kollektive eieomsrett til land og vatn som vi ifølge våre tradisjoner har brukt og bebodd" og at statene "anerkjenner våre rettigheter som folk til selv å bestemme over våre egne anliggender og selv å realisere våre egne muligheter."

Arctic Peoples Conferance nedsatte en "Arbeidende Komité" som bestod av indianerne James Wah-Shee, Rosalee Tizya og Tagak Curley, inuittene Angmalortok Olsen og Karl Elias Olsen samt den norske sammen Aslak Nils Sara². Komitéen fikk i oppdrag å arbeide for å danne en samarbeidsorganisasjon for urfolk. Komitéen skulle gjøre arbeidet innen et halvt år og innkalle til en ny konferanse innen ett år (Johnsen, K, 1973).

Men det skulle gå innpå to år før konferansen ble innkalt, denne gang til Vancouver Island i British Columbia.

²Aslak Nils Sara, f 1934 i Karasjok. Cand real 1969. Avdelingsingeniør i Miljøverndepartementet fra 1972. Bestyrer for Nordisk Samisk Institutt, Kautokeino, fra opprettelsen i 1973 til 1986. Nå direktør for Bajos, Reindriftens fagutvikling A/S, Kautokeino. Visepresident i WCIP fra stiftelsen 1975 til 1984. Etter dette styremedlem. Formann i Norsk Sameråd fra 1980 til det ble nedlagt i 1989. Medlem i Nordisk Sameråd i to perioder til 1974. Medlem av Samerettsutvalget (som ble nedsatt i 1980).

2.2 Verdensrådet (WCIP) for urbefolkninger stiftes

"Spontant handklappande och stående på et gymnastikgolv i ett kanadensiskt indianreservat beslutade ett 50-tal valda representanter för världens urbefolkningar den 30 oktober 1975 att bilda ett världsråd för urbefolkningar." (Utsi, P M, 1976).

Initiativtaker til den første konferansen var imidlertid National Indian Brotherhood of Canada (NIB) under ledelse av shuswaphøvdingen George Manuel fra British Columbia. Tidligere på året hadde George Manuel ett forberedende møte med inuitter og samer i København.

På stiftelsesmøtet 27.- 31. oktober 1975 deltok flere andre store organisasjoner fra Amerika; National Congress of American Indians (USA), Centro Indigena (Guatemala), Minkà (Bolivia), Unidad Indigena (Colombia), Asociacion Indigena (Argentina), Ecuaranari de Indios (Ecuador) og Confederacion Nacional Agraria (Peru).

Fra New Zealand kom representanter for Maori Council, fra Grønland Greenlanders Association og fra de fennoskandinaviske land Nordic Saami Council.

Ellers møtte også representanter for urfolk fra Australia, Hawaii, Paraguay, Venezuela, Mexico, Panama og Nicaragua. Det var utsendinger fra i alt 19 land, men representanter fra Brasil og Chile ble nektet utreise-tillatelse og var derfor ikke med på møtet i Port Alberni. Dette var det første varsel om at mange land, spesielt i Latin-Amerika, ville legge hindringer i veien for Verdensrådets arbeid. De nordiske samene stilte opp med 9 delegater, - tre fra hvert land³.

Den 30. oktober 1975 ble WCIP stiftet. Samtidig ble det valgt et råd med representanter fra fem regioner, med George Manuel som president. Stillehavsområdet ble representert ved Neil Watene fra New Zealand, mens Aslak Nils Sara ble valgt for samer og grønlendere. Julio Dixon (Guyami-indianer) fra Panama, ble valgt som representant for Mellom-Amerika og Julio Tumiri (Aymará) fra Bolivia for Sør-Amerika.

"Et internasjonalt brorskap mellom minoritetsgrupper fra forskjellige

³Nordisk samekonferanse i Snåsa 1974 hadde valgt disse utsendinger: Fra norsk side; Edel Hætta Eriksen, Anna Jacobsen, Ole Henrik Magga, fra svensk side: Susanna Kuoljok-Angeús, Per Mikael Utsi, Ingvar Åhrén, og fra finsk side: Pekka Aikio, Pekka Lukkari og Esko Palonoja.

kanter av verden er nå dannet," skrev VGs medarbeider Ailo Gaup.(VG, 27.10.1975). Ingen andre aviser enn VG fra Norge eller andre europeiske land var representert.

Oglala sioux-indianer Sam Deloria fra New Mexico ble generalsekretær. Det var han som i 1974 i Guyana satte opp kriterier for hvem som skulle inviteres til stiftelseskonferansen i Port Alberni. WCIPs første generalsekretær var altså bosatt i USA, men sekretariatet ble lagt til Ottawa. Sam Deloria sluttet etter kort tid. Rodrigo Contreras overtok, men ikke lenge etter fikk han sparken av president George Manuel. I slutten av 1980-tallet var Rodrigo Contreras igjen blitt generalsekretær i urfolkens verdensorganisasjon!

Før konferansen i Kiruna 1977 var sekretariatet flyttet til Lethbridge⁴. Her fikk WCIP lokaler på universitetssenteret i byen. Marie Marule overtok stillingen som generalsekretær. Da George Manuel gikk av som president i 1981, gikk samarbeidet med styret dårlig og Marie Marule måtte slutte. Året etter ble sekretariatet flyttet tilbake til Ottawa.

Ved valgene 6 år seinere, var alle med unntak av Aslak Nils Sara, ute av rådet. Dette viser først og fremst de sterke spenninger innad i rådet som seinere stadig skapte vansker for rådets arbeid. Men også at de forskjellige regioner ønsket å skifte ut sine representanter med nye på grunn av misnøye. Denne misnøyen var ofte basert på de enorme forventninger man hadde til WCIP, - og når rådet ikke hadde den ønskede framgang, ble det utskifting av rådsmedlemmer. Ikke lenge etter Port Alberni-møtet i 1975, fikk WCIP overta NIBs plass i FNs underorgan for ikke-offisielle organisasjoner (Non-Governmental Organization (NGO)).

Organisasjonens **oppgaver** skulle bl.a. være å undersøke og publisere materiale om diskriminering og undertrykkelse av urfolk. Det skulle gis rapporter om overgrep til FNs Underkommissjon mot diskriminering og beskyttelse av minoriteter. Organisasjonens **idé og ideologiske grunnlag** var å organisere urfolk som er etniske minoriteter med liten eller ingen politisk makt og selvbestemmelsesrett i de land der de bor og som ser sitt livsgrunnlag og sin kultur truet av majoritetssamfunnets økonomiske og politiske ekspansjon.

WCIP forsøkte å skape en verdensomspennende mobilisering for å

⁴Lethbridge ligger i Canada, noe sør for Calgary, i Alberta, tett opp til grensen mot staten Montana i USA.

beskytte urfolkens rettigheter mot inngrep fra storsamfunnets side. WCIP framhevet særlig betydningen av råderett over egne bosettingsområder. Når landområdene blir tatt i bruk til oljeboring, gruvedrift, kraftutbygging eller til annen moderne industriell drift kan urinnvånere miste noe av sitt livsgrunnlag og sin etniske identitet. Statsmyndighetene på sin side betrakter som regel slike inngrep som et indre, nasjonalt anliggende.

WCIP har sett det som et av sine fremste mål å bekjempe dette suverenitetsprinsipp. Verdensrådet har ønsket å organisere et overnasjonalt organ for bedre å kunne fremme urfolkens interesser (Indianbulletinen, nr. 1/76).

2.3 Organisering av WCIP etter 1977

Generalforsamlingen var WCIPs høyeste organ og skulle innkalles til møte hvert 3. eller 4. år. Verdensrådet koordinerte sitt arbeid gjennom fem regioner med egne organisasjoner:

1. Det Nord-Amerikanske Regionalrådet (NARC)
2. Det Mellom-Amerikanske Indianerrådet (CORPI)
3. Det Sør-Amerikanske Indianerrådet (CISA)
4. Stillehavsregionen og Asia (PACIP)
5. Nordisk Sameråd (NSC)

Både WCIP, CORPI og CISA mottok de første 10 år betydelig økonomiske støtte fra Norge. I mange land, spesielt i Mellom- og Sør-Amerika var det meget vanskelige arbeidsforhold fordi organisasjonene ble utsatt for systematisk forfølgelse.

2.4 Den 2. WCIP-konferansen i Kiruna 1977

I august 1977 ble den andre WCIP-konferansen holdt i Kiruna. Konferansen ble en sterk manifestasjon av Verdensrådets arbeid. Gjennom mediene ble opinionen, spesielt i de nordiske land, oppmerksom på de problemer mange av verdens urfolk sliter med.

I rapporten til Kirunakonferansen advarer Douglas Sanders mot for stor optimisme når han konkluderer:

"The formation of the World Council will, of course, not lead to automatic victories, but it has developed a sense of political relatedness among groups scattered across much of the world."
(Sanders, D, 1977).

WCIP-presidentens rapport til konferansen oppsummerer det som er gjort

til da, og den reisevirksomhet som han har hatt. Videre at WCIP hadde fått sete i FN som Non-Governmental Organization (NGO) da National Indian Brotherhood of Canada (NIB) hadde veket sete til fordel for WCIP. I rapportens sluttord skrev George Manuel at organisasjonen er i vekst:

"Though the WCIP has not been very active as an institution during the past year, my travels have indicated its rapid development as an organization."

Og han sluttet med disse ord:

"I feel certain that we have the will and commitment necessary for the success of our organization. Our membership is committed to the goals and objectives it set. This has been amply demonstrated to me during my visits to various indigenous communities." (Manuel, G, 1977).

Det var visse problemer med å avvikle konferansen fordi representanter for de forskjellige regioner hadde forskjellig oppfatning av møteavvikling og demokrati.

En episode kan belyse hvor forskjellig oppfatning man har av hva funksjonelt demokrati er for noe. Da WCIPs president hadde åpnet konferansen i Kiruna, kom han med forslag på møteledere. Det viste seg at han betraktet sitt forslag som vedtak. Da det var "vedtatt", kom flere delegater, spesielt de fra Latin-Amerika, med innsigelser. Dette ble bestemt avvist av shuswaphøvdingen fordi alt hadde foregått "demokratisk". George Manuel var vel vant med at en høvdings ord representerte folkets vilje. Dette var et eksempel på hvor ulikt forskjellige tradisjoner oppfatter folkeviljen. Også ved enkelte andre konferanser har det kommet til alvorlige motsetninger både i valg av strategier og i oppfatning av hva man legger i begrepet "funksjonelt demokrati".

Etter konferansen fortsatte George Manuel som president med Aslak Nils Sara som rådsmedlem (WCIP 1977).

Det er den nordiske samekonferansen som holdes enten hvert tredje år eller hvert annet år som har ansvaret for valg av medlemmer til Samerådet og valg av delegater til WCIP konferansen. Samekonferansene skal også komme med forslag på styremedlem og vararepresentant til WCIP. Selve WCIP konferansen velger presidenten og visepresidenten (fra 1982 velges to visepresidenter). Presidentskapet kan velges blant regionenes valgte representanter eller blant de andre utsendinger.

Samerådet hadde - og har - eneansvar for å søke om midler fra de

nordiske lands regjeringer til drift av WCIP og overføre dem til WCIPs sekretariat og se til at midlene kom til rette adressat og ble brukt til beste for organisasjonens arbeid.

2.5 Konferansen i Canberra 1981

Den neste konferansen ble ikke holdt før i 1981 på grunn av organisasjonens dårlige økonomi, men også delvis på grunn av sprikende interesser blant medlemmene og forskjellig forståelse av problemene. Det var spesielt Canada og Norge som økonomisk bidrog til at konferansen kunne holdes. Konferansen var lagt til Australian National University i Canberra og ble åpnet 27. april og avsluttet 1. mai 1981.

De skarpe politiske motsetninger, spesielt mellom delegater fra Sør-Amerika som har en mer revolusjonær politisk holdning enn de andre utsendinger, ble nedtonet takket være den kanadiske jusprofessor Douglas Sanders arbeid med utredning om urfolks rettigheter. Også den norske ambassadør Knut Sverre og rådgiver Einar Høgetveit, begge Utenriksdepartementet, støttet Sanders sitt arbeid (VG 25.4.1981).

De nordiske samene stilte med den største delegasjon. NRLs leder Johan J. Eira og NSRs nestleder Liv Østmo sammen med Nordisk Sameråds Leif Halonen, Aslak Nils Sara, Alf Isak Keskitalo og Nils Jernsletten dannet kjernen av den store gruppen. Innen den samiske gruppen var det sterke politiske motsetninger fordi "samebevegelsen" var representert ved Bjarne Store Jakobsen og Ante Gaup. I den nordiske delegasjonen var det splittelse både om samebevegelsens rolle og om en Alta-resolusjon, men det store flertallet, de "konservative", vant (VG 27., 28. og 30.4.81, Aftenposten 27. og 30.4.81).

Konferansen valgte den 41 år gamle José Carlos Morales⁵ fra Costa Rica til ny president. Etter forslag fra den nordiske samedelegasjon ble det valgt to visepresidenter, en spansktalende og en engelsktalende. Til disse vervene ble mapuche-indianer Millian Painimal fra Chile og Aslak Nils Sara valgt (WCIP 1982. Samefolket nr. 6/81, Sámi Áigi 8. og 15.4.81, VG 2.5.81, Charta 79, nr. 2.3/81, Goaikkanasat nr. 6/81. Se også The First Nations,

⁵José Carlos Morales, f 1940 i Costa Rica. Han var den første indianer i Costa Rica som i 1958 ble immatrikulert ved landets universitet. Han var like i forveien som WCIPs president, blitt valgt til leder for Det Mellom-Amerikanske Indianerrådet (CORPI).

1986, 174 s.).

Blant konferansens mange resolusjoner vedtok den manns dominerte forsamling etter et benkeforslag en uttalelse om å nedsette en egen urfolkskvinnegruppe (VG 2.5.81). Denne resolusjonen var - i likhet med de aller fleste - skrift i sand. Men resultatet ble likevel at urfolkkvinnene på eget initiativ dannet en organisasjon 10 år etter Canberra-konferansen.

2.6 - rett til indre selvstyre, krevde Panama-konferansen

Til konferansen i Panama City i 21.- 30. september 1984 hadde de nordiske samer som vanlig en stor delegasjon, ca 50 personer - som i Canberra. Konferansen vedtok en rekke uttalelser om undertrykking av indianske folk i Sør- og Mellom-Amerika og dessuten en urfolkskonvensjon der indre selvstyre er det bærende prinsipp. I artikkel 1 heter det: "Alle urbefolkninger har rett til indre selvstyre." Forslaget ble satt fram av den nordiske samedelegasjon (Samefolket nr. 11/84).

Det ble igjen valgt en ny ledelse for neste periode, 1984-1987. Etter omvalg tapte den sittende president José Morales for Clem Chartier fra Canada. Aslak Nils Sara trakk seg som visepresident, men fortsatte som styremedlem. Som engelsktalende visepresident ble valgt Hayden F. Burgess fra Hawaii, mens spansktalende Donald Rojas fra Costa Rica ble den andre visepresident (Samerådets rapport fra Panama 1984).

Dette viser igjen noe av den indre uro og spenning som preget WCIP helt fra 1975 og spesielt etter konferansen i Canberra 1981. Uroen ble ikke mindre da WCIPs president Clem Chartier besøkte Nicaragua og hadde kontakter med folk som ble oppfattet som Contrassympatisører. Chartier ble tvunget til å trekke seg som president, og visepresident Donald Rojas overtok midlertidig til Lima-konferansen i 1987.

Et konkret resultat av det internasjonale arbeid med urfolksspørsmål og av WCIPs konferanse i 1977 hvor det ble krevd at ILO konvensjon nr. 107 skulle revideres, var at det ble opprettet et kontor for urfolksrepresentasjon i Geneve.

Den 9. august 1982 hadde World Group of Indigenous Peoples (WGIP) sitt første møte. Denne arbeidsgruppen for urfolkssaker ble vedtatt i FN-systemet året før (Minde 2003;117). WGIPs viktigste oppgave var å skaffe informasjon om urfolk og utvikle nye standarder for urfolks rettigheter.

Den 2. februar 1984 begynte cand.jur. Leif Dunfjeld (f. 1943) som "permanent representant for urfolkene til FN, ILO og andre internasjonale

organisasjoner med sete eller representasjon i Geneve". Allerede en uke etter tiltredelsen var han på den første konferanse med representanter for ILO. Dunfjeld var formelt tilsatt og lønnet av Nordisk Sameråd. I 2 1/2 år var Dunfjeld representant for urfolkene. Han var med under hele prosessen i revisjon av ILO konvensjon 107 (Dunfjeld, L, 1990). Takket være Leif Dunfjeld engasjement og arbeid klarte han å få ILO til å ta konvensjonen først til revidering, og dernest omskrevet slik at det ble en ny konvensjon. Hans engasjement gikk ut i august 1987. Seinere har han flere ganger møtt i Geneve som rådgiver for Nordisk Sameråd⁶.

2.7 Samene taper presidentvalget

I Perus hovedstad Lima ble den 5. WCIP-konferansen holdt i tiden 11.-17.juli 1987. Den samiske delegasjonen besto av 12 deltakere med 4 fra hvert av de nordiske land⁷. Seinere er det holdt to konferanser til, i Tromsø 1990 og den siste i Quetsaltenango i Guatemala 1993.

I begynnelsen av 1980-tallet skjedde det en del forandringer i sekretariatet. WCIPs sete var blitt flyttet til Lethbrigde, og Marie Marule var sekretær. Sekretariatet ble i 1983 flyttet tilbake til Ottawa samtidig som Marie Marule ble presset ut (jfr 2.2). WCIP fikk Gunhild Sara fra Karasjok (søster til Aslak Nils Sara) som midlertidig sekretær med adresse Ottawa. Etter noen år overtok igjen den spansktalende Rodrigo Contreras som generalsekretær i WCIP. Han hadde i en kort periode i 1975-76 vært generalsekretær (jfr. pkt. 2.2).

WCIPs logo ble allerede i 1975 det indianske ørnesymbol for NIB, og den spanske betegnelsen for WCIP Consejo Mundial de Pueblos Indígenas, ser ut til å være likestilt med den engelske.

På Lima-konferansen 1987 ble Donald Rojas valgt til president. Ved dette valget stilte Lars Anders Bær som presidentkandidat, men tapte. Haiden Burgess ble gjenvalgt som engelsktalende visepresident, og den nye

⁶Muntlig meddelse Leif Dunfjeld, tlf 6.12. 1991

⁷I den samiske delegasjonen finner vi bl a NSRs leder Ragnhild Nystad, NRLs leder Johan J Eira og Sverre Fjellheim, lederne for den fiske samedelegasjonen ("sameparlamentet") Pekka Aikio og Irja Seuru-järvi Kari, fra SSR og Same Eatnam fire menn; Lars A Bær, Lars P Nia, Lars Pittsa og Lars N Lasko. Dessuten Nordisk Samerådets sekretær Máret Sára og WCIPs styremedlem Aslak Nils Sara.

spansktalende visepresident ble José Valiente fra Argentina. De nordiske samer stilte med store delegasjoner både i Canberra og Panama City, men den samiske delegasjonen til Lima var liten. Med unntak av NRK Sámi Radios utsending, Berit Nystad, var det visstnok ingen samiske, nordiske eller andre europeiske journalister tilstede. Det var i det hele tatt liten eller ingen pressedekning fra Norden og Europa forøvrig.

I perioden fra den 4. WCIP-konferansen i Panama City 1984 og fram til den 5. i Lima 1987, ble det rettet mye kritikk mot WCIP for deres engasjement i Mellom-Amerika, - og spesielt i Nicaragua. Det ble påstått at det hadde vært mye grums både i politiske standpunkter og i økonomiske saker, men uten at dette fikk konsekvenser for noen av de andre i styret enn president Clem Chartier. Han måtte som nevnt forlate WCIP og Donald Rojas overtok midlertidig presidentvervet. Når den sterke kritikken likevel ikke fikk konsekvenser for det øvrige styret i WCIP, kan dette oppfattes på flere måter, enten som sterk indre solidaritet eller som mangel på engasjement fra de forskjellige urfolksorganisasjoner som sender delegater til konferansene.

Det kom lite skriftlig materiale fra selve konferansen. Og minst én viktige resolusjoner fra Lima-konferansen er ikke lenger å finne. Dette må tas som et tegn på at både konferansen som sådan og spesielt sekretariatet fungerte svært dårlig⁸.

Revidering av regnskap og offentliggjøring av regnskapsoversikter var et ukjent begrep i WCIP-sammenheng. Det er ingen grunn til å anta at dette bare skyldes manglende tradisjon eller mangel på tiltak. Regnskapet kan være bevisst holdt tilbake fordi presidenten og sekretariatet ikke ønsket at andre skulle kjenne til deres økonomiske disposisjoner.

Hva angår informasjon i sin allminnelighet, har heller ikke de regionale informasjonskontorene og sekretariatet fylt sin funksjon på en tilfredsstillende måte. Samerådet hadde det overordnede ansvar for informasjon til samer og til de nordiske samfunn og myndigheter (jfr 2.4). Men både mengden og kvaliteten på informasjonen lå på et meget lavt nivå.

2.8 Samene taper igjen, nå på hjemmebane

Den 6. i rekken av WCIPs konferanse ble holdt i Tromsø 8.- 12. august 1990 med mottoet "Our Common Future". Konferansens vertskap var Samerådet.

⁸Muntlig meddelse Lars Anders Bær, tlf 10.12. 1991

Rådet hadde nedsatt en arrangementskomité⁹. Medlemmer av Tromsø Sameforening var engasjert for praktiske oppgaver. Budsjettet var på ca 3 millioner kroner.

Det praktiske opplegget virket mangelfullt, dårlig planlagt og lite vellykket. Selv kunne jeg konstatere at situasjonen var ganske uoversiktlig, både dagene før konferansen startet og de første dagene av selve konferansen. Kort sagt: Rammen omkring var kaotisk. Årsaken kan neppe ha vært dårlig økonomi, men heller mangel på planlegging og evne til å mestre gjennomføring av større konferanser. Dette er ikke noe ukjent fenomen ved de fleste samiske arrangementer. Også ved mindre arrangementer, som f.eks. samekonferanser har Samerådets handtering vært dels preget av omtrentlighet og improvisasjon. Komitéen og koordinatoren burde nok innsett at de ikke maktet dette på egen hånd. De burde heller ha overlatt arrangementet til profesjonelle fagfolk. Dette ville ført til bedre informasjon og flyt av selve konferansen. Man ville kanskje ikke ha overskredet budsjettet og fått regnskapet i orden. I tilknytning til konferansen var det flere samiske utstillinger og konserter. De kunstneriske innslag holdt et høgt nivå.

Konferansen ble åpnet 9. august av den norske kommunalminister Johan J. Jakobsen (Senterpartiet). Han kunne hilse forsamlingen med at Norge hadde vedtatt en grunnlovsendring (§ 110a) i 1988 der samene ble nevnt, at Norge hadde ratifisert ILO konvensjon nr 169 og at regjeringen hadde bevilget midler til gjennomføring av konferansen i Tromsø. Samene var som vanlig representert med 9 delegater¹⁰ Ellers var hele Samerådet samlet og en rekke gjester var invitert.

De fleste urfolk som tidligere hadde vært med, var representert også denne gang. Det er kanskje verdt å merke seg at indianske folk fra USA

⁹Arrangementskomitéen hadde Aslak Nils Sara som leder og Samerådets viktigste medlemmer var også med i komitéen; Irja Seurujärvi-Kari, Pekka Aikio, Ragnhild Nystad, Leif Dunfeld, Lars Petter Nia, Lars Anders Bær, og med Gunhild Sara som koordinator.

¹⁰Fra finsk side Matti Morotaja, Irja Seurujärvi-Kari og Pekka Aikio. Fra svensk side møtte Lars Anders Bær, Lars Nila Lasko og Ingvar Åhrén. De norske samer var representert ved Leif Halonen, Marit Myrvoll og Odd Erling Smuk. Dessuten møtte Aslak Nils Sara fra Verdensrådet.

ikke møtte, men de hadde ingen regional- eller paraplyorganisasjon som var representativ. Det er antatt at de ønsket ikke å være med i WCIP, men årsaken til dette er ikke kjent. Inuittene fra Grønland var ikke representert direkte, men gjennom Inuit Circumpolar Conference (ICC). Derimot var en gruppe samer fra Sovjet invitert som gjester og to nenetsere som var deputerte i Det øverste Sovjet, møtte som observatører (Samefolket nr. 9/90, s. 5-17).

Konferansen vedtok en rekke uttalelser. Hele 22 resolusjoner ble vedtatt. De var av to typer, dels generelle som angår alle urfolk og dels regionsinnrettet. Resolusjonene handlet bl.a. om "Menneskerettigheter, miljø og utvikling", helse og sosial utvikling blant urfolk, atombombep prøver og anbefaling om å ratifisere ILO konvensjon nr 169. Det ble oppfordret til å danne en egen idrettsorganisasjon. Blant de mange resolusjoner angikk vel halvparten direkte Mellom- og Sør-Amerika, bl.a. tre uttalelser om forholdene i Argentina og tre om Bolivia. I en uttalelse om 500 års feiring av Columbus utpekte WCIP 1992 som urfolkenes år: "The World Year of Dignity and Rights of Indigenous Peoples" (Resolutions, 1990). Seinere vedtok FN at 1995-2004 skulle det være "urbefolkningenes tiår". Konferansen besluttet å nedsette en kvinnekommité med minst én kvinne fra hver region (Report/Informe, 1990).

Den neste konferansen skulle holdes i 1993 med temaet: "Situasjonen for urbefolkningskvinner og -barn." (Samefolket nr. 9/90, s. 7-15). Det ble foreløpig ikke bestemt hvor den neste konferanse skulle holdes, men India(!) ble antydnet som et aktuelt land. Det ble likevel Guatemala.

Som de foregående konferanser, var også dette en resolusjonenes konferanse. Det hjalp lite å holde konferanser når det ellers ikke blir gjort noe, uttalte styremedlem Aslak Nils Sara like før Tromsø-konferansen (Sámi Áigi 3.8.1990). I det samme intervju uttalte Sara at dersom samenes krav ikke ble innfridd, var det mulig at Samerådet trakk seg ut av WCIP ("de lea vejolaš ahte Sámiráđđi geassáda WCIP'as"). At han under og etter konferansen gikk offentlig ut med et annet syn, kan man i ettertiden bare konstatere.

Også denne gang var spenningen mest knyttet til presidentvalget. Enkelte medlemmer av den samiske delegasjonen uttalte seg både før og under konferansen slik at det av mange ble oppfattet som at hvis ikke samene fikk presidentvervet, ville de råde nordiske lands regjeringer til å redusere den økonomiske støtte til WCIP. Allerede i mars 1990 uttalte de

ledende samiske representanter seg slik i NRK Sámi Radio at dersom samene ikke fikk presidentvervet, måtte den økonomiske støtten holdes tilbake. Så seint som den dagen konferansen begynte, gjentok Lars Anders Bær dette (Nordlys, 9.8.1990). Samerådet hadde allerede gjort alvor av trusselen. Det var ikke sendt støtte til WCIPs sekretariat de siste par årene, ble det opplyst.

Den 14. nordiske samekonferansen som ble holdt i Lakselv 3.- 6. august 1989 hadde foreslått gjenvalg av Aslak Nils Sara som styremedlem i WCIP og Lars Anders Bær som vararepresentant.

Før WCIP-konferansen i Tromsø hadde Samerådet og den samiske delegasjonen blitt enige om å stille seg bak Leif Halonen som sin kandidat til presidentvervet i WCIP. Men under konferansen kom det fram at de som hadde gitt ham sin støtte, ikke stilte seg solidarisk. Han ble direkte motarbeidet under konferansen.

Det er forskjellige versjoner hva som skjedde umiddelbart forut for valget. Samene hadde valgt cand. jur. Lars-Nila Lasko i valgkomitéen. Denne komitéen utarbeidet et valgreglement under konferansen, slik det er vanlig i engelsktalende land. Reglementet ble delt ut og kunngjort på infotavla¹¹.

Det fantes altså ikke et skrevet valgreglement. Presidentkandidat Leif Halonen fikk først etter henvendelse en muntlig redegjørelse fra valgkomitéen og det trykte reglement. Dette skjedde noen timer før forslagene skulle leveres inn¹². Det er ulike oppfatninger om hva som skjedde, men ett er klart: Det var altså ikke enighet blant samene om å ha Leif Halonen som sin kandidat til presidentvervet.

For å forstå striden, må vi gå et halvt år tilbake. I mars 1990 holdt Samerådet møte. Her fikk rådsleder Lars Anders Bær i oppdrag å spørre både Leif Halonen og Aslak Nils Sara om de ville stille som presidentkandidater. Begge svarte ja. Seinere ble også Pekka Aikio spurt, men det er uvisst hvordan hans stilte seg. Samene hadde altså minst to kandidater. Aslak Nils Sara hørte aldri noe mer fra rådet¹³. Men på rådsmøte i Tromsø like før WCIP-konferansen ble Leif Halonen lansert som kandidat. Siden

¹¹Muntlig meddelse Lars-Nila Lasko, tlf 10.1.1992

¹²Muntlig meddelse Leif Halonen tlf 24.12.1991 og 13.1.1992

¹³Muntlig meddelse Aslak Nils Sara, tlf 17.1.1992

Aslak Nils Sara ikke var blitt lansert som kandidat, støttet han heller ikke den samiske kandidaten. Han sa etter konferansen at det var naturlig at indianere i Mellom- eller Sør-Amerika fikk presidenten (Sámi Áigi 17.8.1990). Han begrunnet dette med markering av 500 år for Columbus som kolonialistene markerer ("kolonialisttaid stáhtat"). Han syntes også at striden om presidentvervet var en skam for samene.

NSRs leder Ragnhild Nystad erklærte åpent at hun arbeidet illojalt og advarte delegatene mot å stemme på Halonen. Etter hennes syn var Aslak Nils Sara og Lars Anders Bær de eneste legale kandidater fordi samekonferansen hadde valgt dem¹⁴. (Sámi Áigi 17.8.1990). Til samme avis uttalte lederen for CISA, Eleuterio Ramirez Jara at verken Donald Rojas eller Jorge Valiente var foreslått av sine regioner til noen verv i WCIP, og at det var feil med valgereglementet når de kunne bli valgt (Sámi Áigi s.d.). Det interessante her er at både Nystad og Ramirez uttaler det samme. Nystad støttet likevel Rojas og Valiente, men gikk i mot Halonen med samme begrunnelse.

Med bakgrunn i det som skjedde i Tromsø, er det dekning for å konkludere med følgende: Det er sjelden at mangel på solidaritet, en indre personlig rivalisering og kanskje også mangel på dyktighet i organisasjons- og politisk arbeid så klart kommer for dagen som i tilfellet med Sara og Nystad. Dette førte altså til at samene mistet muligheter til å overta styringen av WCIP.

Men det ble altså stilt motkandidat fra de nordiske samers side. Donald Rojas fra Costa Rica ble valgt med 14 mot 10 stemmer som ble avgitt for Leif Halonen. Som spansktalende visepresident ble det gjenvalg på Jorge Valiente fra Argentina og som ny engelsktalende visepresident valgte konferansen aborigineren John Christoffersson, Australia (Sámi Áigi 10. og 17.8.1990. Samefolket nr. 9/90, s 7-17). Aslak Nils Sara ble gjenvalgt som styremedlem i WCIP, med Lars Anders Bær som vararepresentant.

I kjølvannet av Tromsøkonferansen ble det dessuten pekt på det uheldige i at den samiske delegasjonens demokratiforståelse stemte dårlig overens med det som forøvrig oppfattes som demokrati i de nordiske land. Det utspant seg seinere en interessant debatt om den samiske delegasjonens rolle i Tromsø, bl.a. i Samefolket (nr. 9/90, nr. 10/90, nr. 5/91 og nr. 19/91), Sámi Áigi (10., 17., 24. og 31.8.1990) og Ságat (15., 18. og 22.8.1990).

¹⁴Muntlig meddelse Ragnhild Nystad, tlf 14. og 17.1.1992

Problemene i den samiske delegasjonen og den etterfølgende debatten i mediene skyldtes ikke bare hvilken strategi samene burde ha lagt seg på, men også at samenes representanter i WCIP, Nordisk Sameråds medlemmer og ledende samiske organisasjonsfolk har meget forskjellig oppfatning omkring de faktiske forhold ved planlegging av konferansen i Tromsø, gjennomføring av møtet og det som virkelig skjedde under konferansen.

I WCIP sammenheng er det særlig tre menn som de siste årene før 1990 sto så sentralt at deres meninger og holdninger trenger nærmere presentasjon. De skilte seg også ut fordi de sannsynligvis hadde meget ulike oppfatninger av WCIPs funksjon og arbeidsoppgaver:

(1) Aslak Nils Sara hadde vært med fra starten i 1975, og var hver gang foreslått gjenvalgt av samekonferanser. Både som WCIPs visepresident og styremedlem hadde han spilt en ganske passiv rolle. Selv om han fikk innkallelse til alle Sameråds møter, deltok han sjelden. Han hadde også ofte meldt forfall til de sjeldne styremøtene i WCIP. Grunnlaget for hans posisjon var medlemsskap i både NSR og NRL. På grunn av NSRs håndtering av sametingssaken på NSRs landsmøte i Snåsa juni 1991, meldte han seg ut av organisasjonen. Nå hadde han sin basis i NRL. Når WCIP var blitt kritisert, inntok han alltid en lojal holdning og var en sterk forsvarer av WCIPs rolle, vedtak og arbeid.

En av de som var mest kritisk til WCIPs funksjon og arbeidsmetoder, var Samerådets daværende leder (2) Leif Halonen. Både han og Lars Anders Bær hadde full støtte for sitt syn i rådet. Rådet hadde unnlatt de siste årene å sende bevilgede midler til WCIP. I stedet hadde de opprettet et "urbefolkningsfond" med Leif Dunfeld som styreleder. Midlene skulle gå til å finansiere reisene til WCIPs styremedlem/varamedlem, og til andre tiltak og reiser. Når Leif Halonen stilte som kandidat til presidentvervet i WCIP, var det for å endre noen av prioriteringene og arbeidsstilen i WCIP. I samiske kretser hadde det vært skepsis til WCIP, men når det kom til spørsmålet om et skifte av ledelse, var det ikke lenger enighet blant de toneangivende.

(3) Lars Anders Bær, også tidligere leder i Samerådet, nå medlem, er kanskje den som har uttalt seg oftest og mest kritisk om WCIP. Han var nå vararepresentant til WCIPs styre. Han hadde også vært med på alle vedtak om ikke å sende bevilgede midler fra Norge og Sverige til WCIP, og dermed også redusere WCIPs muligheter for å styrke sitt arbeid. Lars Anders Bær hadde på den ene siden aktivt bidradd til å motarbeide WCIP, men på den

andre siden var han vararepresentant til WCIP. Han hadde den viktige funksjon å være møteleder for WCIPs konferansen i Tromsø 1990. Lars Anders Bær klarte å kombinere to uforenlige standpunkter, både å være i posisjon og i opposisjon til WCIP.

Det ser ikke ut til å ha vært sterke ideologiske motsetninger mellom de tre. Forklaringen må derfor søkes i personlig rivalisering og alminnelige meningsmotsetninger som aktørene ikke ønsket skulle komme til overflaten. Det var ikke så mange som kunne bekle disse tillitsverv. Derfor var det ikke så mange som kunne stille opp. De tre møtte derfor ikke alvorlig konkurranse fra annet hold.

2.9 Mangelfull informasjon om virksomhet og regnskap

Tromsøkonferansen hadde et budsjett på 3 millioner kr. Pengene var bevilget over bistandsbudsjettene i de nordiske land: Norad, Sida, Finida og Danida. Det var ventet at organisasjonskomitéen skulle gjøre et godt etterarbeid med oversetting av resolusjonene, oppsett over tillitsverv i WCIP, planene for det videre arbeid, og annet som kunne ha interesse for den samiske allmennheten og de nordiske myndigheter. Men lite eller ingenting ble gjort, angivelig fordi man manglet penger. Dette forsterker det inntrykk at budsjettarbeidet hadde sviktet og at når konferansen var over, var også deres oppgave avsluttet. Heller ikke regnskapsarbeidet ble avsluttet og revidert, i alle fall var ikke dette gjort to år etter konferansen. Komitéen søkte Utenriksdepartementet om en tilleggsbevilgning på kr 40 000,- for å kunne slutføre regnskapet¹⁵. Den hadde da fått samlet resolusjonene i et hefte og fått det trykt, men heller ikke mer.

For å få større interesse for og forståelse av WCIPs betydning, burde det ha vært gitt informasjon om WCIPs virke. Men den offisielle informasjon var mangelfull og det virket som om arbeidet var ikke var fullført.

Rapporter med resolusjonene, innledningstaler, m.v. kom kun på engelsk og ble aldri oversatt til andre språk, dvs. verken til samisk eller norsk i følge opplysninger fra Samerådets kontor i Utsjok¹⁶. Heller ikke finnes der lister over hvem som er valgt inn, hvem de representerer, og

¹⁵Muntlig meddelse Jo Sletbak, 2.pol ktr, UD, 20.12.1991

¹⁶Muntlig meddelse Ole Gaup, tlf 11.12. 1991

hvem som er vararepresentanter. Det finnes ikke offentlige informasjon om sekretariatet, adresser og andre aktuelle opplysninger. Det finnes ikke et eget nordisk eller europeisk informasjonskontor for WCIP. Samerådet, som hadde det overordnede ansvar, fikk ikke tilgang til komitéens protokoll og resolusjoner. Rådet kunne ikke fungere som informasjonssenter for WCIP. Informasjon gjennom medier kom sporadisk og tilfeldig fordi WCIP har aldri hatt noen mediestrategi.

2.10 Finansiering av WCIP

Når det gjelder WCIPs regnskap så ble det offentliggjort muntlig og summarisk. Offentligheten visste (1) ikke hvor støtten kom fra, (2) heller ikke hvor mye penger WCIP hadde brukt og (3) hvordan bevilgningene ble brukt. Heller ikke går det fram hvor mye de enkelte lands regjeringer bevilger, eller hva eventuelle andre givere bidrar med. Samerådet forsøkte flere ganger å undersøke forholdene, men uten resultat (Sámi Áigi 9.3.1988).

WCIPs styremedlem Aslak Nils Sara har opplyst at den kanadiske regjering gjennom sitt u-hjelpsdirektorat, Canadian International Development Agency (CIDA), støttet WCIP under betingelse av at sekretariatet ligger i Canada¹⁷. Dette var ukjent for Samerådet. Derimot var det indikasjoner på at den spanske regjering ga betydelige bidrag til WCIP i 1990 og WCIP bruker nå samme slagord som Spania ved feiring av 500-års jubiléet av Colombus' "opdagelse" av Amerika¹⁸. Dette var oppsiktsvekkende fordi Colombus satte igang erobring av urfolkenes kontinent og er selve symbolet på undertrykking av urfolk. Indikasjonen på at Spania hadde ytt pengebidrag til WCIP i 1990 ble styrket ved at den spanske ambassadøren i Norge holdt en rosende tale om WCIP under åpning av konferansen i Tromsø. Påstanden om bidrag fra Spania ble tilbakevist av WCIP:

"The rumour [that] WCIP are receiving financial support from the Government of Spain is somewhat disturbing, we categorically confirm with you that the WCIP activities in 1991 have not been financed by the Government of Spain."¹⁹

¹⁷Muntlig meddelse Aslak Nils Sara, tlf 10.12. 1991

¹⁸Muntlig meddelse Leif Halonen, tlf 24.12. 1991 og 13.1.1992

¹⁹Telefax fra WCIPs sekretariat i Ottawa generalsekretær Rodrigo Contreras av 9.1.1992 til WCIPs styremedlem Aslak Nils Sara.

Tilbakevisningen gjelder 1991, men dette kan selvfølgelig bygge på en misforståelse. Det var Samerådet som gjennom sine nasjonale seksjoner mottok midler som skulle gå til WCIP.

Noen år før 1990 hadde Samerådet opprettet et fond: "Nordisk sameråds avdeling for urbefolknings spørsmål og menneskelige fri- og rettigheter". I Fondets årberetning for 1990 heter det bl.a:

"Avdelingen ble opprettet høsten 1987 og er knyttet til Samerådets sekretariat i Utsjoki. Virksomheten reguleres av en beslutnings- og vedtaksordning som Samerådet har godkjent. I avdelingens virksomhet inngår også aktiviteter som helt eller delvis finansieres av Nordisk Sameråds svenske, finske og norske seksjoner, slike aktiviteter som bl.a. knytter seg til rådets WCIP-medlemsskap." (Samerådet, årsberetningen 1990).

Den norske seksjon mottok i 1987 støtte fra departementet. Støtten var på kr. 230 000,-, hvorav ca. 207 000 kr. gikk til Lima-konferansen. I 1988 antydte departementet at staten ville holde tilbake støtten fordi regnskapet ikke var i orden, men det ordnet seg helt på slutten av året slik at den norske seksjon fikk midlene. Fra 1988 bevilgning ble det i begynnelsen av 1989 overført kr 75 000,- til WCIPs kontor i Ottawa. Også i 1989 fikk WCIP overført midler fra Samerådet. Rådet plasserte noen av sine midler i "urbefolkningsfondet".

Bevilgningen i 1990 var på kr. 250 000,- og derav *øremerket* kr. 75 000,- til WCIP. Bevilgningen på kr. 75 000,- gikk til Tromsø-konferansen. Men etter den tid har ikke WCIP fått overført bidrag fra Samerådet fordi rådet for 1991 ikke søkte om midler til WCIP, - og det ble heller ikke søkt om midler for 1992.

Heller ikke de andre nordiske lands seksjoner har sendt bidrag til WCIP. Det er usikkert om myndighetene i Sverige og Norge kjente til at det ikke lenger gikk midler til WCIP, men til Nordisk Sameråds eget fond, som bl.a. dekket reiser og andre utgifter i forbindelse med WCIP og fondets egne prioriterte prosjekter. Når rådet ikke ville bidra med pengestøtte til WCIP, hang dette nøye sammen med at rådet ikke fikk regnskap eller informasjon fra WCIPs sekretariat. Men det ble aldri gjort skriftlige styrevedtak om dette.

Samerådet dekket utgifter til samenes egne representanter i WCIPs styre. Men disse utgifter har vært ubetydelige før Tromsø-konferansen fordi WCIPs president Donald Rojas ikke kalte inn til styremøte før i Tromsø

umiddelbart etter konferansen. Etter press ble det antydnet et styremøte i oktober 1991. Styremedlem Aslak Nils Sara meldte forfall, og vararepresentant Lars Anders Bær reiste fra Kautokeino til styremøtet i Ottawa, men det ble ikke noe av møtet! Det ble heller ikke bestemt når et styremøte skulle holdes. Det er usikkert om det ble holdt noe styremøte før under WCIP-konferansen i Guatemala i 1993.

Det er forståelig at Samerådet var skeptisk og uvillig til å overføre økonomiske midler direkte til WCIP. På den andre siden er det tvilsomt at myndighetene i Sverige og Norge ikke visste at bevilgninger ikke gikk lenger enn til Samerådets konto, og at rådet brukte disse midler til egne reiser og utgifter i forbindelse med WCIP og til prosjekter som WCIP ikke kan styre.

2.11 Forslaget om et FNs urfolks 10-år

WCIPs sekretariat i Ottawa utarbeidet aktivitetsplaner for hele 1992 som viste at arbeidet i Latin-Amerika ble prioritert. Det er også den del av verden hvor urbefolkninger kanskje har det vanskeligst.

For FNs urbefolknings tiår 1995-2004 hadde sekretariatet utarbeidet "Guidelines for Activities" etter de retningslinjer som FNs 46. sesjon hadde trukket opp²⁰.

WCIPs president, som var heltidstilsatt, arbeidet sammen med sitt sekretariat med de løpende saker. I forbindelse med Amerikas 500-års jubileum, samarbeidet WCIP med en rekke andre organisasjoner om en alternativ markering. De planer som sekretariatet i Ottawa hadde lagt for 1992 og som sannsynligvis fortsatte året etter, ga signaler om at WCIP gikk inn i en mer aktiv periode enn på flere år. Men det stemte ikke.

2.12 WCIPs siste konferanse

Den 7. og siste WCIP-konferansen ble holdt i Quetsaltenango i Guatemala. Quetsaltenango er hovedstad i delstaten med samme navn, har vel 80 000 innbyggere og ligger ved grensen til Mexico, like nedenfor den aktive vulkanen Santa Maria. Det er en viktig industri- og handelsby.

Konferansen ble holdt 3.- 10. desember 1997 (det er også oppgitt 6.-

²⁰1. International Year for the World's Indigenous People (A/C.3/46/L.56, 25 November 1991).

2. WCIP Headquarters: "1993,... Guidelines for Activities." (udatert).

12. desember). Hovedtemaene var miljø, identitet, kvinnesaker og organisasjonsspørsmål. I forkant av konferansen ble det holdt en egen kvinnekongress (se nedenfor). Selv om interessen blant WCIPs medlemsorganisasjoner var sterkt dalende, stilte samene likevel med en gruppe på 12 personer, en kvinnegruppe på 6 samt sekretær og tolker slik at delegasjonen var på 29 personer.

Etter Tromsøkonferansen i 1990 ble det holdt i alle fall to styremøter, det første i Buenos Aires 9.- 12. september 1993 der WCIPs styremedlem Irja Seurujärvi-Kari og vararepresentant Ragnhild Nystad møtte, og et umiddelbart før WCIP-kongressen i Quetsaltenango.

Den offisielle rapporten innledes med følgende:

From December 4-10, 1993, the World Council of Indigenous Peoples held its 1st International Conference of Indigenous Women and its VII General Assembly and International Conference of Indigenous Peoples in Quetsaltenango, Guatemala. The Conference were graciously hosted by the Asociación de Cooperación para el Desarrollo Rural de Occidente (CDRO) of Guatemala.

(Report, Quetsaltenango, Guatemala 3-10 December, 1993)

Kvinnekongressen ble en fortsettelse av WCIP-kongressen. Med på kongressen var bl.a. samenes "leading ladies" Irja Seurujärvi-Kari og Elina Helander. Kvinnekongressen tok opp på den første dagen opp spørsmålet om urfolkskvinnenes identitet. Dagen etter ble temaet fulgt opp med urfolkskvinnenes stilling, med innlegg og paneldebatt. Den siste dagen (6. desember) arbeidet man med en aksjonsplan, resolusjoner og et slutt-dokument om temaer som var blitt behandlet de foregående dagene.

Det er bemerkelsesverdig at kongressen ble kalt "den 1. urfolkskvinnekongressen" fordi det hadde vært to lignende tidligere (Adelaide i Australia 1989 og Karasjok 1990) og det var opprettet et styre. Dette må forstås dithen at de samekvinner som deltok her, ikke aksepterte kongressene i Adelaide og Karasjok som urfolkskvinnekongresser. Denne mistroen til hverandre og rivalisering er kanskje noe av årsaken til at det arbeidet som var så lovende i starten, til slutt strandet.

WCIP-kongressen åpnet om kvelden 6. desember 1993 med sermonier. Av rapporten går det fram at man de følgende dager drøftet urfolks identitet, miljø og utvikling, urfolk i en ny situasjon, framlegg av rapporter fra de enkelte land og avslutning med plenumsdebatt, 13 resolusjoner og avslutningssermoni ("closing ceremonies").

Det var resolusjoner om beskyttelse av barn, restriksjoner ved salg av organer (transplansjoner), endring av vedtekter, støtte til fiske og jakt for metisbefolkning (Metis People) i Saskatchewan og 4 resolusjoner med støtte til indianerbefolkningen i Argentina.

Det er kun et kort punkt om valg av rådsmedlemmer for de neste 4 år; "over the next four years. The results of the elections were as follows:"

President, Conrado Jorge Valiente (Argentina)

Vice-President, Noelí Pocaterra (Venezuela)

Vice-President, Clem Chartier (Canada)

Jorge Valiente var valgt til visepresident på Tromsøkonferansen i 1990, mens den første kvinnelige visepresident, Noelí Pocaterra, er ny. Clem Chartier ble valgt til president i Panama City i 1984, men måtte gå av ganske snart på grunn av sitt tvilsomme politiske standpunkt til Nicaragua-konflikten (se pkt. 2.7).

Det går ikke fram av rapporten hvem som er valg fra de enkelte regioner. For samene var visstnok Irja Seurujärvi-Kari valgt. Men det har ikke vært aktivitet i WCIP siden Quetsaltenango-konferansen i 1993. Organisasjonen er ikke formelt lagt ned, men den er ikke lenger aktiv.

KAPITTEL 3

ANDRE URFOLKSKONFERANSER OG ARRANGEMENTER

3.0 Andre felles urfolkskonferanser og arrangementer

I kjølvannet av WCIP ble det knyttet nye bånd mellom urfolk på begge sider av Atlanterhavet. Det ble arrangert musikkfestivaler, musikere og andre kunstnergrupper reiste til hverandre og det ble arrangert kunstutstillinger og utveksling av studenter.

Men allerede før WCIP ble organisert, hadde det vært tilfeldige kontakter mellom fagfolk og representanter for urbefolkninger med sikte på å utveksle informasjon om undervisning og utdanning fra 1960-tallet.

3.1 Urfolkene holder egne musikkfestivaler

Inspirert av den 2. WCIP-konferansen i Kiruna 1977 ble det tatt initiativ til en urfolks musikkfestival. På Kirunakonferansen hadde man også knyttet kontakt på tvers av landegrensene og verdenshavene.

Den første urfolks musikkfestival Davvi šuvva ble en ukelang musikkfest 22.- 27. juni 1979. Festivalen "DAVVI ŠUVVA. Alguálbmugiid kulturfestivala" ble holdt i finsk og svensk Karesuando med Nils Aslak Valkeapää som koordinator. Det var opptredener av et inuittisk sangkor og en rockegruppe fra Grønland. Det var danseoppvisning og sang av en kunstnertropp fra komi-folket i det nordlige Sovjetunionen. Fra Amerika presenterte flere indianerfolk sin kunst og musikk, bl.a. inkanes folkesang og dans. Det ble presentert musikk og dans fra Campakulturen. Fra Canada kom det flere sang- og dansegrupper. De samiske artister utgjorde rimeligvis den største gruppen. I tilknytning til festivalen var det også flere kunstutstillinger. Musikkfestivalen ble skjellsettende for utveksling av artister og kunstnere urfolk i mellom.

Flere av de samiske artister gjestet på 1980- og 90-tallet de nordlige regioner i Sovjetunionen, Canada og såvel Mellom- som Sør-Amerika. Dessuten har det være gjensidig utveksling av kunstutstillinger. Samiske artister har også gjestet ainofolket i det nordlige Japan, og representanter for ainoene har vært på gjensitt i Finland. Denne utvekslingen har fortsatt, - og det planlegges stadig nye prosjekter.

Når samene i løpet av 1980-tallet etablerte kontakter med mange

urfolksgrupper rundt om i verden, så skjedde det i egenskap av å ha noe felles med de andre. Kulturdelegasjoner reiste ut til de man hadde oppnådd kontakt med gjennom WCIP. Samtidig var kontakten utvidet til andre, bl.a. hadde samiske representanter vært til nordlige folk i Russland (tidligere Sovjetunionen) flere ganger. Det har vært flere gjensitter og utstillinger, bl.a. teaterforestillinger, dansetrupper, kunstutstillinger og museumsutstillinger. Høsten 1990 var det en vandreutstilling av nenetsisk kultur innom bl.a. Hattfjelldal, Karasjok, Tana, m fl.

Det var planer om å følge opp musikkfestivalen Davvi šuvva seinere, men planene strandet på grunn av mangel på folk og dårlig økonomi. I 1991 ble det arrangert en sjøsamisk musikkfestival i Kåfjord i Nord-Troms; Riddu Riddu (no. Kyststorm). En ny festival ble arrangert året etter i juli, - og deretter er det blitt årlige arrangementer. Fra å være en sjøsamisk festival, er arrangementet utviklet til å bli en samisk- og en urfolksfestival.

Den 12. Riddu Riddu-festival ble arrangert 16.- 20. juli 2003 med bl.a. en gruppe koryaker fra Kamtjatka som gjester. I tillegg til flere samiske musikkgrupper, optrådte også en tuvinsk musikkgruppe Yat Kha. Det ble holdt seminar om urfolk og en film om aboriginere fra Australia ble vist. Arrangementet samlet nærmere 3000 mennesker.

Sametinget overtok festivalstøtteordningen fra Norsk Kulturråd i 2001. Av en samlet sum på 1,4 mill. kr. fikk Riddu Riddu 580 000 kr. i 2003. For 2004 får festivalen det samme som året før.

Riddu Riddu-festivalen har i løpet av 10-12 år utviklet mer fra en sjøsamisk til en urfolksfestival. "Riddu Riddu er en av de viktigste urfolksscener på den nordlige halvkulen [og festivalen har klart] å synliggjøre de små urfolkskulturene i nord, sier festivalleder Lene Hansen." (Sågat 30.10.2003).

I 2004 arrangeres festivalen 14.- 18. juli. Men i planen denne gang er at man i samarbeid med NORAD og Kirkens nødhjelp vil ha sanfolket i Botswana som gjestefolk.

UNESCO arrangerte en konferanse for fagfolk om "the Study of Ethno-development and Ethnocide in Europe" i Karasjok i juni 1983. Av et 30-talls deltakere var det flere samiske fagfolk. Møtets konklusjon var

"Ethnic minority groups and indigenous populations have a basic human right to respect for their life, culture, institutions and language, as well a fundamental right to the territory in

which they live." (UNESCO, 1984).

I hvor stor grad konklusjonene er blitt fulgt opp, er det vanskelig å si noe bestemt om. Noen av deltakerne har kanskje opprettholdt kontakt med representanter for andre urfolk.

Samisk legeforening arrangerte 10.- 12. juni 1987 et seminar i Karasjok for helsearbeidere fra urfolk. Seminaret hadde samlet ca. 50 leger og sykepleiere. Foruten samer kom det deltakere fra Alaska, Canada og Grønland. I Norge ble den første samisktalende lege ferdig ved Universitetet i Bergen i 1969. Rundt år 2000 er det kanskje et 20-talls samisktalende leger og et 100-talls samisktalende sykepleiere. Dette var noe som imponerte de gjestende deltakere (Sámi Áigi, 19.6.1987), men de fleste av dem arbeider ikke innenfor samisk språkforvaltningsområde (Kautokeino, Karasjok, Tana, Porsanger og Kåfjord).

3.2 Vennskapsforbindelser mellom kommunene

Andre tiltak som kanskje ikke går direkte på urfolk som sådan, og heller ikke på de samiske organisasjoners samarbeid, men som likefullt kommer i kjølvannet av urfolkssamarbeidet, er vennskapsforbindelsene mellom kommunene Karasjok og Kautokeino og kommuner/områder i Russland.

Karasjok kommune og bygdesamfunnet Lovozero (samisk: Lujávri) i Murmansk oblast (fylke) undertegnet 9. oktober 1990 en vennskapsavtale. Utsjok kommune i Finland har en tilsvarende avtale med Lovozero. Lovozero er et bygdesamfunn på Kolahalvøya 200 km øst for Murmansk. Avstanden til Karasjok er 660 km. Lovozero har ca. 4000 innbyggere hvorav ca 1/3 er samer. Resten er komier, nenetsere, karelere og russere. Skolene gir noe undervisning i samisk og i duodji. Ellers finnes det et samisk sangkor og en dansegruppe. På biblioteket finnes det litt samisk litteratur. Det har etterhvert utviklet seg en del kontakter mellom kommunene ved årlige besøk og gjensitter (Karasjok kommune, orientering, 1989 og avtale, 1990).

Kautokeino kommune har knyttet vennskap med Nenetsi Autonome Ukруг (område) i Arkhangelsk-region og "tvillingbybånd" med byen Naryan Mar, som har ca. 17 000 innbyggere. Byen ligger ved elva Petsjora, på breddegrad med Kiruna, et stykke vest for Uralfjellene. Den ligger midt i nenetsenes tradisjonelle bosettingsområde, men det store flertallet av folket

er russere. I de omkringliggende områder drives reindrift.

Avtalen ble undertegnet i mars 1991 (Kautokeino kommune, 1991). Den direkte foranledning til denne vennskapsavtalen var WCIP-konferansen i Tromsø 1990. De to nenetsiske deputerte i Det øverste Sovjet, Angestina Gajer og Jeremij Aipin, ga uttrykk for ønske om å etablerte vennskapssamband i Norge. Etter en del kontaktmøter, reiste de til Kautokeino og der ble de enige om formalisere kontakten.

Omtrent på samme tid etablerte Kautokeino vennskapssamband med Nuuk (Godthåb) på Grønland. Initiativ fra Kautokeino kom seinhøstes 1988. Men det stoppet opp, og først i mars 1990 da Nuuks borgermester besøkte Kautokeino, ble det bevegelse i saken. I mars året etter kom en gruppe journalister fra Grønland på besøk, og en delegasjon fra Kautokeino besøkte Nuuk seinere på året. Kommunen opprettet et fond på 200 000 kroner. Avkastning av dette fondet skal bli brukt til "vennskapssamarbeidet" (Kautokeino kommune, dokumenter, nov. 1988, mars 1990, mars 1991, mai 1991). Etter år 2000 har det vært lite offisiell kontakt partene i mellom.

Opprettelsen av WCIP har uten tvil vært en inspirator og en sterk pådriver for å skape kontakt urfolk imellom. Dermed har også Verdensrådets dannelse i Port Alberni i 1975 nådd noe av sin målsetting, nemlig å skape bedre kontakt og innsikt i hverandres livsform og kultur.

3.3 Seminarserien "Cross-Cultural Education in the North"

Allerede før WCIP ble organisert, hadde en rekke fagfolk innen skole og utdanning etablert kontakter mellom inuitter og indianere i Alaska og Canada, grønlandere og samer.

Det hele startet i 1969 med "The First International Conference on Cross-Cultural Education in the North". Da var det få representanter for urfolk som deltok. Men etterhvert kom flere med (Darnell F, 1985;1).

Et møte ble holdt i Cambrigde 1974 der bl.a. bestyrer ved Nordisk Samisk Institutt, Aslak Nils Sara, Kautokeino, og dosent, dr.philos. Anton Hoëm, Universitetet i Oslo deltok. Møtet besluttet å arrangere en seminarserie for de nordlige urfolk. Seminaret i 1975 ble lagt til Universitetet i Fairbanks med professor Frank Darnell som vert. Deltakerne ga informasjon om skole- og utdanningssystemer i sine respektive land. Målet var at både leg og lærd skulle delta på seminariene.

Konferanseserien, som har seminarieform, går under tittelen Cross-Cultural Education in the North. Den andre konferansen ble holdt i Nuuk

i juli 1977, og var en fortsettelse av konferansen i Fairbanks²¹. Hensikten med seminarserien var å analyse målsetting og innhold av utdannings-tilbudene for urfolk og komme med forslag for å forbedre undervisning og utdanning for dem (Darnell F, 1985;1).

Den økonomiske støtten kom fra regjeringer, universiteter og høgskoler. I en særstilling sto Ford Foundation som tildelte faste årlige bevilgninger gjennom Scott Polar Research Institute, et institutt tilknyttet Universitetet i Cambridge. Instituttstyret tar seg av administrasjonen. (The Steering Committee).

Styret besto av 11 personer med professor William G Demmert, Universitetet i Juneau, Alaska, som formann. Norden var representert ved rektor Jan Henry Keskitalo, Kautokeino og professor Anton Hoëm, Oslo.

I den siterte artikkelen betoner prof.em. Frank Darnell den store betydning konferanseserien har hatt for de etniske minoriteter rundt Polarbassenget. Det kan se ut som Darnell mener at takket være disse seminarene, har utdannings- og undervisningssituasjon blitt bedret radikalt for deres målgruppe. Det betones også at det er stedlige arrangører som utformer mål og seminarets form og innhold. For styringsgruppen og deltakerne var det av stor interesse å få førstehånds kjennskap til forholdene. Men svakheten var at de stedlige deltakere ikke får særlig mye igjen av informasjon fra andre minoriteter. Hadde hovedvekten vært lagt på informasjonen om andre forhold, kunne de lokale deltakere fått et mye større utbytte. Men styret og deres stab ville da sannsynligvis hatt mye mindre utbytte. Det er visstnok heller ikke gjort forsøk på å etablere kontakt med urfolksorganisasjoner som f.eks. WCIP.

Et eksempel på dette opplevde vi i 1978 da seminaret var lagt til Kautokeino. Det ble gitt grundig informasjon om samiske skoleforhold, - noe som mange deltakere hadde rimelig godt kjennskap til. Derimot var det sparsomt med informasjon om utdanning og undervisning for andre nordlige folk. "3rd seminar in the International Seminar Series" ble arrangert av Nordisk Samisk Institutt og holdt i Kautokeino 26. juni - 1. juli 1978. Til denne konferansen kom det representanter for inuitter og indianere både fra Kanada og Alaska, og dessuten fra Grønland og de tre nordiske land der det bor samer. Seminaret samlet i alt ca. 50 deltakere.

I invitasjonen er seminarets tema og formål belyst med følgende

²¹Muntlig meddelse Anton Hoëm, tlf 16.4.1991

introduksjon:

"Bakgrund til seminarieserien.

Seminariernas avsikt är att belysa utbildningsfrågor för urbefolkningarna i de nordliga områdena genom att främja utvecklingsarbetet inom utbildningsfrågor så att verklig jämlikhet inom utbildningserbjudandena uppnås. Som grundval i detta arbete är urbefolkningarnas tankar och synsätt om den etniska egenarten och samhällets nutida och framtida harmonisering med den etniska egenarten. Vidare är seminariets utgångspunkt att klarlägga urbefolkningarnas samtida och kommande förhållanden, i synnerhet inom frågor som berör utbildningen. De tankar och kunskaper, som seminariet ger, kan exempelvis ligga som grund när urbefolkningarnas utbildningsfrågor dryftas." (Vedlegg til invitasjon, 7. mars 1978).

Spørsmål som ble drøftet var altså både av ekstern og av intern karakter. De samiske skolespørsmål og andre samiske forhold ble grundig belyst. Til den eksterne delen hørte en summarisk oversikt om hva slags utdannings-systemer de forskjellige land hadde og hvordan disse påvirket urfolks stilling. I analysen inngikk spesielt den interne samiske situasjonen. Med dette som utgangspunkt ble det reist spørsmål om hvilken rolle den kulturelle identiteten spilte i utdanningen og hvordan urfolk kunne påvirke de enkelte lands generelle utdanningspolitikk med sikte på å bedre utdanningen og utdanningsnivået. Også på de seinere seminarer har dette spørsmålet vært sentralt; om hvordan situasjonen er, hvordan den ideelt burde være og hva kan gjøres.

Det ble ikke sendt ut noen sluttrapport eller andre publikasjoner fra seminaret i Kautokeino.

Det fjerde seminaret i rekken skulle holdes på Frobisher Bay i 1980, men ble utsatt flere år. Først i 1985 fikk man holdt dette arrangementet ved Universitetet i Juneau i Alaska.

Noen år seinere, i september 1989, ble det femte seminar avviklet i Point Barrow²².

Dessverre ser det ikke ut til at det eksisterer tilgjengelige seminarrapporter eller sammenfattende materiale fra andre seminarer enn

²²Point Barrow er en bygd på 71^o nord der det bor ca 2000 innbyggere. De fleste er inuitter. En av de nordligst bebodde områder i Alaska, og dermed på den vestlige halvkule.

i Alaska 1985. Det er et lite paradoks at den informasjon som legges fram, stort sett forblir intern for seminardeltakere.

Det var planlagt et nytt seminar i 1992²³. Seminaret skulle holdes i Nuuk på Grønland fra 23. juni 1992, men det ble aldri gjennomført. Etter dette ble det ikke tatt nye initiativ, og denne seminarrekken døde ut.

3.4 UNESCOs rådgiveres anbefalinger i 1951

Selv om UNESCOs konferanser ikke hører til urfolkenes møtearrangementer, ville fagkonferansen i Paris 1951 hatt stor betydning om de nordiske land hadde presentert anbefalingene derfra for sine urfolk i Fennoskandia og Grønland.

I 1951 ble det nemlig holdt en konferanse hvor fagfolk i regi av UNESCO i Paris møttes med sikte på å drøfte erfaringer med morsmålsopplæring for opprinnelige folk. Erfaringer som deltakerland hadde med slik undervisning var meget positiv. Konferansen klassifiserte språk og språkbruk etter flere kriterier; urfolkenes språk ("Indigenous language. The language of the people considered to be the original inhabitants of an area."), morsmål eller dialekter ("Vernacular language. A language which is the mother tongue of a group which is socially or politically dominated by another group speaking a different language."), lands offisielle språk ("official language"), blandingsspråk ("lingua franca", "pidgin"), andrespråk ("second language"), m v.

Konferansen konkluderte med at det var en fordel at barn lærte å lese og skrive på sitt morsmål og at de fikk den grunnleggende undervisning på morsmålet. Men ikke bare det, også de sosiale aspekter ble trukket fram. Både foreldre og barn ville være bedre motivert for skolegang. Kontakten mellom skolen og heimen ville være til beste for alle.

"The use of the mother tongue will promote better understanding between the home and the school when the child is taught in the language of the home. (...). Moreover, the parents will be in a better position to understand the problems of the school and in some measure to help the school in the education of the child." (The Report, 1951).

I oppsummeringen presiseres det at begynneropplæringen skal skje på barnets morsmål ("Every pupil should begin his formal education in his

²³Muntlig meddelse Jan Henry Keskitalo, tlf 17.4.1991

mother tongue.") og at første fremmedspråk kan introduseres muntlig i første eller andre skoleår ("During the child's first or second year at school, the second language may be introduced orally as a subject of instruction.") og at denne undervisning får større plass etter hvert ("The amount of the second language should be increased gradually, .."). (The Report, 1951).

Det ser ut til at norske og nordiske myndigheter ikke anså at der fantes noe "indigenous language" eller "vernacular language" i deres land, eller så ønsket de ikke å gjøre noe med dette.

Dokumentet har trolig vært uaktuelt og lite kjent i Norge og Norden. Men det daværende Folkeskolerådets sekretariat brukte sannsynligvis dette dokumentet som grunnlag for å foreslå innføring av samisk begynneropplæring med norsk som fremmedspråk i Lov om grunnskolen av 1967. Samisk skulle så gradvis bli erstattet av norsk, etter UNESCOs oppskrift:

".. a second language will have to be introduced at an early stage, and as soon as the pupils have learnt enough of it the second language can become the medium of instruction. The transition to a second language should normally take place gradually and should be made as smooth and as psychologically harmless as possible." (op cit).

I Mønsterplan, midlertidig utgave av 1971, er det anvist at undervisningsmetodikken for begynneropplæring og overgangen til nasjonalt språk skulle være slik som UNESCOs rapport skisserte. I den midlertidige utgaven av Mønsterplan for grunnskolen fra 1971, heter det bl.a:

"Det er rimelig å tenke seg at samisk og den samiske kultur vil dominere på de laveste klassetrinn i grunnskolen, og at norsk språk og norsk kultur vil innta denne plassen på de høyeste trinn i grunnskolen, men begge må være med fra først til sist. (...). Etter hvert som opplæringen går fram, vil fremmedspråkopplæringen overta en mer dominerende plass i den samlede språkopplæring." (Mønsterplan, 1971;68).

Disse formuleringene gjentas nesten ordrett i utgaven av 1974, men vi finner dem ikke igjen i 1985. Her er hele kapitlet skrevet om. Språkene skal være likestilt:

"Reell likestilling mellom skoletilbudet for norske og samiske elever innebærer at samisk og norsk språk har lik status, og at elever som velger samisk som førstespråk, får likeverdige kompetanse sammenlignet med de elevene som har norsk som førstespråk." (Mønsterplan, 1985;29).

En konsekvens av dette er at målsettingen endres. I 1971 og 1974 heter det:

"Målet er likestilling, og det kan bare oppnås ved at samisktalende elever får en grunnskoleutdanning som er helt likeverdig med den all annen norsk ungdom får." (Mønsterplan, 1971;68-69, 1974;71-72).

I 1985 er målsettingen vesensforskjellig fra 1971/74:

"Målet for opplæringen av samiske elever må være at de fullt ut skal beherske samisk språk og kjenne sin kultur. Målet er også at de skal utvikle en funksjonell tospråklighet som gjør det mulig for dem å føle seg hjemme i to kulturer." (Mønsterplan, 1985;29-30).

Til begynnelsen av 1980-årene hadde UNESCOs målsetting vært akseptabelt, men ikke etter den tid. Likevel var UNESCOs anbefalinger på den tiden så radikale og reformerende sett fra de nordiske lands side at ingen av dem ville gå inn på dem før på 1970-tallet. Det kan neppe skyldes at Kirke- og Undervisningsdepartementet eller departementets sakkyndige råd var uvitende om konferansens tilrådinger. Det var et uttalt og uoffisielt politisk mål at samisk språk og kultur skulle svekkes og med tiden forsvinne. Det er godt dokumentert, seinest i Bjerkli og Selle (red): Samer, makt og demokrati. (Utgitt som delrapport i Makt- og demokratiutredningen 1998-2003, Oslo 2003).

3.5 Andre utdanningskonferanser for urfolk

I tillegg til seminarserien "Education in the North", har det vært holdt to store urfolkskonferanser om undervisning.

Denne konferanserekken ble arrangert av International Indigenous People's Education Association med WCIP som en av støttespillerne. På tross av sviktende helse deltok George Manuel både på det forberedende møte og på selve konferansen der han talte. Det var antakelig siste gang George Manuel offisielt deltok aktivt i en større internasjonal konferanse.

I midten av juni 1986 ble det holdt et forberedende møte i Vancouver i Canada for konferansen som skulle holdes ett år seinere. Til denne "Round Table"-konferansen møtte for Samerådssekretær Máret Sára og redaktør Bjarne Store Jakobsen i Sámi Áigi.

I tidsrommet 8.- 13. juni 1987 ble en utdanningskonferanse holdt i Vancouver hvor flere hundre representanter deltok. Det var flere store

delegasjoner, bl.a. møtte maoriene med over 50 deltakere. De ble da også bedt om å arrangere den neste konferansen.

Konferansens tema var "Tradition-Change-Survival". Foruten foredrag, gruppearbeid og plenumsdebatter var det en bredt anlagt kulturmønstring med besøk hos Squamish indianerne, og med kunstutstillinger og tradisjonelle indianske sermonier og dans. Blant de mange indianske folk var både Bella Cola og Hopi representert. Dessuten hadde inuitter fra Alaska sang- og dansegrupper med til Vancouver²⁴.

Takket være at Nordisk Samisk Institutt klarte å skaffe midler, var samene ganske godt representert med instituttstyrer Elina Helander i spissen. Fra Samisk Utdanningsråd kom rådsmedlem Rune Stormo og konsulent Ánte Mihkkal Gaup. Ellers finner vi i delegasjonen lærerne Máret Sára og Maja Dunfjeld Aagård. Ánte M. Gaup representert også samiske musikere og Maja D. Aagård samiske kunstnere. Fra svensk side kom lederen for Sameskolstyrelsen Ellen Saitton-Burman og lærer Sigrid Stångberg. Finske samer var representert ved lærer Kaaren Kitti (Kitti, K, 1988).

Den andre i rekken av konferanser ble holdt i Ngaruawhia i New Zealand i tidsrommet 7.- 12. desember 1990. Denne konferansen ble en mektig demonstrasjon og viktig markering av urfolkens evne og vilje til å ta vare på sitt språk og sin kultur. Omkring 2600 deltok, - de aller fleste var maorier. Det kom ellers representanter for urfolk både fra Hawaii og Páskeøyene, og aboriginere fra Australia. Dessuten var flere indianske folk fra Nord-Amerika representert.

Fra samisk side ser det ut til at det bare var to deltakere, leder for sameskolstyrelsen Per-Olof Negga, Jokkmokk og overinspektør for samiskundervisning i Finland, Raila Pirinen, Rovaniemi (Samefolket nr. 1/91, s. 32-33. Sápmelaš nr. 1-3/1991, s 16-18. Pirinen, R, 1991).

3.6 Hva er oppnådd i urfolkssammenheng?

I 18-års perioden, fra den første WCIP-konferanse i Alborni i 1975 og til den 7. som ble holdt i Quetsaltenango i Guatemala 1993, ble det stilt stor forventninger. Resultatene har kanskje ikke svart til disse forventningene. Dette skyldes flere forhold. Der urfolkene kommer fra, er det høgst ulike demokratiske tradisjoner. Dette skapte organisatoriske vansker. WCIP nådde ikke på langt nær fram til alle urfolk. Årsakene var mange. En ting

²⁴Muntlig meddelse Rune Stormo, tlf 3.12. 1991

er autoritære stater, en annen at ikke alle urfolk er formelt organisert og ikke bevisst sin egen status. Og der de er representert, er mangelen på representativitet et gjennomgående problem. Dessuten er det svært mange urfolksgrupper rundt om i verden. En del av problemene skyldes også organisasjonens interne problemer og en vanskelig økonomisk situasjon.

Likevel har ikke arbeidet vært forgjeves. Det er sannsynlig at ILO-konvensjon av 1957 om urbefolkninger ikke var blitt revidert om ikke WCIP-konferansen i 1977 hadde krevd en revisjon av konvensjonen, og seinere fulgt opp av de enkelte lands regjeringer og i ILOs og FNs organer i Geneve.

WCIPs arbeid har gitt idé og inspirasjon til å knytte kontakter over landegrenser med kunstneriske aktiviteter og fagkonferanser av forskjellig slag. På tross av fortsatte samarbeidsvansker innen WCIP, er det grunn til å anta at hvis sekretariatet i Ottawa hadde blitt styrket og kunne ha fungert bedre, ville også resten av organisasjonen og informasjonstjenesten kunne ha fungert bedre.

Etter konferansen i desember 1993 opphørte aktiviteten gradvis. I Norge og Sverige ble det opprettet et sameting. Finske samer hadde fått et folkevalgt organ allerede i 1973. Samene i Norden ble etterhvert mer opptatt av sine interne spørsmål. Samerådet - som hadde vært kontaktledd mot WCIP - fikk mindre betydning. Dermed dalte interessen for WCIP blant samene. Fra midten av 1990-tallet har det sannsynligvis ikke vært aktivitet i WCIP. Verdensrådet for urfolk spilte en viktig rolle på 1970- og 80-tallet, men på 1990-tallet hadde det utspilt sin rolle for Europas nordlige urfolk, samene. Men livsforholdene for mange urfolk, spesielt i Latin-Amerika, er ikke blitt vesentlig bedre på tross av at flere latinamerikanske land har ratifisert ILO-konvensjon nr. 169.

KAPITTEL 4

URFOLKSKVINNENE ORGANISERER SEG

4.0 Urfolkskvinnekonferanse stifter organisasjon

Den første internasjonale urfolkskvinnekonferansen ble holdt i Adelaide i Australia i 1989. Her ble det vedtatt å opprette et interimstyre med sikte på å stifte Verdensrådet av urfolkskvinner, International Indigenous Women's Council (IIWC). Samtidig ble det vedtatt å holde den andre internasjonale urfolkskvinnekonferanse i Karasjok i august 1990.

For bedre å forstå betingelsene og bakgrunnen for urfolkskvinnens bestrebelser på å organisere seg, er det nødvendig å ta fram randbetingelser og trekke fram kvinnens stilling i den vestlige verden, spesielt med bakgrunn i den industrielle revolusjon. Denne oversikten kan indirekte belyse noen av de forhold som kvinnene har levd under og de holdninger som fremdeles eksisterer.

Det er på denne bakgrunn at urfolks kvinneorganisering, herunder samekvinnens organisering, omtales. De har vært i fronten i arbeidet da urfolkskvinnene dannet sin egen organisasjon.

4.1 Sáráhká - samisk kvinneorganisasjon dannes

Sáráhká, Sámi Nissonorganisašuvnda-Samisk Kvinneorganisasjon, ble stiftet 20. mars 1988.

Nordisk Sameråd arrangerte et kvinneseminar i Kiruna 19.- 20. mars 1988 der ca 120 kvinner deltok. De sentrale temaer på dette seminar var "Kvinner og ledelse", "Samiske kvinner i det nasjonale og internasjonale arbeidet" og "Samiske kvinners organisering". Dessuten var det informasjon om den nordiske kvinnekonferansen i Oslo i august 1988. Møtet i Kiruna valgte 30 kvinner til den nordiske kvinnekonferansen.

Men det skjellsettende var likevel at da Sameråds offisielle del av seminaret i Kiruna var avsluttet, fortsatte deltakerne møtet og stiftet en samisk kvinneorganisasjon. De valgte et interimstyre med Máret Sára²⁵

²⁵Máret Sára, f. 1947 i Børselv. Hun har sekretærskole. Lærerskoleeksamen fra Lærerutdanninga i Alta 1978. Samisk grunnfag (1974) og mellomfag (1980) ved Universitet i Oslo. Dessuten har hun 1. avdeling

som leder og seks medlemmer. To kom fra finsk side, to fra svensk og to fra norsk side. (Sárá, M, 1990).

Máret Sárá fra Karasjok var en av drivkreftene i likestillingsarbeidet både på kommunalt plan og i organisasjonssammenheng. Det er ikke minst takket være henne at samisk kvinneorganisasjon har vokst fram og at urfolkskvinnene har dannet sin egen internasjonale organisasjon.

Det første ordinære årsmøtet ble holdt i Karasjok 12.- 14.mai 1989. Her ble interimsstyrets leder og de fleste medlemmer av interimsstyret gjenvalgt. Selv om styret først besto av medlemmer fra norsk, svensk og finsk side, ble samekvinner fra russisk side snart aktivt med i organisasjonen.

Et årsmøte ble holdt i Kiruna 2. juni 1991 der man behandlet spesielt natur- og miljøspørsmål, barnas oppvekstvilkår og mishandling av kvinner (Sápmelaš nr. 7(415)/1991, s 20-21).

På organisasjonens første styremøte som ble holdt bare en kort tid seinere, i Lujávri (Lovozero) september 1991, ble det foretatt konstituering. Styret besto av representanter både fra de nordiske land og fra Sovjetunionen. De sovjetrussiske samene er meget interessert i både sameforeningsarbeid og i samekvinnenes organisasjon. (Sámi Áigi, 20.9.1991). Medlemsforeningen på Kola hadde da over 60 medlemmer. Sáráhká har et styre i hvert av de fire land.

På årsmøtet ble den da 25-årige Synnøve Solbakk fra Karasjok valgt til leder, med Marjaana Aikio fra Enare som nestleder. Ellers besto styret av Nina Afanasjeva fra Murmansk, Anna Britta Rikko, Gällivare, Anna Marja Blind, Luleå, Marja-Terttu Guttorm, Utsjok, Marit Elisabeth Eira, Máze og Merika Jonassen, Drevsjø.

De nasjonale styrer består av de samme som styret, med de tre

spesialpedagogikk. Hun har vært tilsatt som høgskolelærer ved lærerutdanningen i Alta, og vært lærer både ved barne- og ungdomsskolen. Hun var rådgiver/lærer ved Samisk Videregående skole i Karasjok. Fra 1997 likestillingskonsulent i Reindriftsadministrasjon.

I 1980-81 var hun den enkeltperson som fikk største bøter under Alta-aksjonen, totalt kr 30 000,-. Noen år seinere, i 1989 fikk hun likestillingsprisen som Finnmark fylke har satt opp (FD, 25.11.89, Sámi Áigi, 10.11.89). Samme år fikk forøvrig en annen samekvinne, Sametingets visepresident 1989-93, Mary Mikalsen Trollvik fra Manndalen, likestillingsprisen fra Troms fylke.

overnevnte (Solbakk, Eira og Jonassen) fra norsk side og på finsk side de to (Aikio og Guttorm) samt Anne Nuorgam. På svensk side finner vi foruten Rikko og Blind også Anna Sigrid Wasara. I tillegg til Nina Afanasjeva besto på russisk side av Anastasija "Násti" Hvorostuhina, Murmansk og Ljubov "Ráhkis" Vatónena, Lovozero (Sámi Áigi 29.9. og 11.10.1991).

Organisasjonens formål er å

"fremme og utvikle samiske kvinners innflytelse i samfunnet ved å arbeide for:

- å bevisstgjøre kvinner og menn til reell likestilling
- at samiske kvinner og menn får like rettigheter og plikter i samfunnet
- å gjennomføre endringer i lov og regelverk slik at kvinner oppnår samme muligheter som menn
- å synliggjøre kvinnekulturen og opphøye dens status."

(§ 2 i vedtekter for Sáráhká).

Sámi Nissonorganisašuvdna ser det som en viktig oppgave å samarbeide med andre urfolkskvinneorganisasjoner og forøvrig med andre nasjonale og internasjonale kvinneorganisasjoner.

4.2 Verdensrådet for urfolkskvinner

International Indigenous Women's Council (IIWC) var den offisielle betegnelsen for interimsstyret for Verdensrådet for urfolkskvinner.

Hensikten med organisering av verdens urfolkskvinner var at det kunne føre til at de fikk større politisk innflytelse og få bedret sine sosiale, økonomiske og kulturelle forhold. Urfolkskvinner er særlig sterkt utsatt for undertrykking både fordi de er kvinner og fordi de tilhører urfolk. Det var derfor et sterkt behov for å danne en verdensomfattende organisasjon. Men før selve stiftelsen ble det bygget ut et nettverk av kvinner som var seg bevisst nødvendigheten av en organisasjon og et verdensråd.

Etter grundige forberedelser både med nettverksbygging og forberedelse til konferansen, spesielt fra den samiske kvinneorganisasjonen Sáráhká, ble den første internasjonale urfolkskvinnekonferanse holdt i Adelaide i Australia i tiden 7.- 11. juli 1989.

Konferansen samlet 1500 deltakere fra hele verden. Konferansen valgte et interimsstyre for Verdensrådet av Urfolkskvinner med regionale representanter fra Nord-Amerika, Stillehavsområdet, Mellom- og Sør-Amerika, Asia, Afrika, Arktis og Nord-Europa. Konferansen vedtok et målrettet program satt opp i punkter:

1. Å skape en beslutning- og handlingsdyktig plattform for verdens urfolkskvinner
2. Å skape et nettverk for kommunikasjon mellom verdens urfolkskvinner og å etablere et debattforum på urfolkskvinnerens premisser
3. Å hevde urfolkskvinnerens stilling i samfunnet i samsvar med urfolkskvinnerens rett til å bestemme over egen situasjon
4. Å planlegge strategier for å oppnå positive endringer
5. Å forsterke lobbyvirksomhet til fordel for urfolkskvinnerrettigheter
6. Å utvikle kulturelle, sosiale og åndelige forbindelser
7. Å søke FN om NGO status
8. Å søke om driftsstøtte til rådets virksomhet

(The First International Indigenous Women's Conference, July 7-12 1989; Statement of Procedures)

4.3 Urfolkskvinnerenes 2. verdenskonferanse

Den andre urfolkskvinnerkonferansen ble holdt i Karasjok 5.- 9. august 1990 under motto "Vi er uunnværlige". Konferansen samlet over 100 delegater og gjester fra 22 land. Konferansen var godt forberedt og det var sendt ut dokumenter på forhånd. Rådet hadde forslag på temaer og det ble utarbeidet forberedende uttalelser (Sápmelaš nr. 6(414)/91, s 12-15, Finnmark Dagblad 12.5.1990). Konferansens planlegging og gjennomføring var delvis finansiert med midler fra den norske TV-aksjon 89.

Konferansens hovedtema var den globale miljøkrisen og ødeleggelsen av naturen og miljøet sett fra et kvinneperspektiv. Det var emner som (1) kraftutbygging og andre energiprojekter; kjernekraft, olje, kullkraft, m.fl. (2) utvinning av naturressurser som metaller, trelast og overfiske, (3) ødeleggelse av ozonlaget, giftavfall o.l., (4) militarisering og atomopprustning, (5) u-hjelp og gjeldskrisen, og (6) nykolonialismen.

Kvinnens stilling var naturligvis et hovedtema; (1) seksuell utnyttelse og internasjonal handel med kvinner, (2) kvinners helse og "utviklingsprogram" som farlige p-piller, tvungen sterilisering og manglende helsekontroll, og (3) undertrykking av urfolkskvinner.

Planleggingskomitéen var internasjonalt sammensatt. Komitéen besto av Priscilla Settee fra Native Women's Association, Canada, Winona La Duke fra Indigenous Womens Network, USA, Dorothy Davey fra Aboriginal Women's Working Party, Australia, Victoria Tauli Corpus fra Cordillera Women's Education- and Resource Center, Filippinene og Máret Sárá fra Sáráhká, Norge. Som koordinator virket Marie Smallface-Marule fra Canada, og rådgiver var Teresa Aparicio fra International Work Group for

Indigenous Affairs (IWGIA), Danmark.

I slutterklæringen og et 20-talls resolusjoner understrekes alvoret i den globale miljøkrisen og ødeleggelsen av natur og miljø. Resolusjonene tar utgangspunkt i konferansens hovedtema om eksploatering gjennom kraftutbygging og andre energiprojekter fra kjernekraft til oljeutvinning, til rovdrift av naturressurser, ødelegging av ozonlaget og giftavfall, til militarisering og atomopprustning, og andre former som forverrer verdens situasjonen. Det andre hovedtemaet kommer til uttrykk i uttalelser om kvinnens stilling, bl.a. om seksuell utnyttelse og internasjonal handel med kvinner, og kvinners helse og "utviklingsprogram" som farlige p-piller, tvungen sterilisering og manglende helsekontroll, og undertrykking av urfolkskvinner, slik det uttrykkes i resolusjonen

4.4 Urfolkskvinnens organisering

Den voksende kvinnebevissthet hos urfolk sammen med skuffelse over at WCIP ikke aktivt arbeidet for kvinners likestilling førte til at kvinnene begynte å organisere seg. På WCIP-konferansen i Canberra 1982 ble det vedtatt en uttalelse om å arbeide med spørsmålet om urfolkskvinner, men WCIP gjorde ikke noe. På tross av krav om at Lima-konferansen 1987 skulle ta opp spørsmålet, skjedde ingenting.

På denne bakgrunn tok de nordiske samekvinner kontakt med andre kvinner rundt om i verden. Resultatet ble urfolkskvinnekonferansen i Adelaide 1989 og Karasjok 1990 der konferansen valgte et interimsstyre og vedtok foreløpige statutter som var tilpasset et eventuelt medlemsskap i FNs arbeidsgruppe for NGO. En ny konferanse var planlagt til oktober 1992 i Mexico eller Guatemala. Konferansen ble først utsatt angivelig på grunn av manglende planlegging til FNs urfolkstiår 1995-2004. Konferansen ble aldri holdt.

Resultatet fra de to konferansene som ble holdt viser at kvinnene ikke bare var interessert i kvinnespesifikke problemer, men i spørsmål om hele det globale naturmiljø og menneskehetens truede situasjon på grunn av forgiftning av livsmiljøet på kloden.

4.5 Er det behov for et verdensråd for urfolkskvinner?

For å forstå noe av bakgrunnen for dette, bør man ha de generelle forhold for øye og de spesielle for kvinner i den 4. verden.

I vår tid er den samiske kvinnens og de andre urfolkskvinnens stilling

nepe vesensforskjellig fra det generelle bilde av kvinnens status og stilling i andre samfunn. For å illustrere noe av bildet kan man ta for seg utviklingen av kvinnepolitisk organisering i den industrialiserte verden de siste par hundre år.

Den generelle bakgrunnen sett i et lengre tidsperspektiv, kan stikkordsmessig uttrykkes bl.a. med følgende:

Bakgrunn for en organisert kvinnepolitisk bevegelse i Europa var de økonomiske og politiske forandringer på slutten av 1700-tallet. Den industrielle revolusjon førte med seg en begynnende oppløsning av familien som en økonomisk enhet og åpnet veien for kvinner til lønnet arbeid. Da arbeider kvinnens inntekt ble sett på som tilleggsinntekt for mannen, ble hennes lønn ofte satt mye lavere; til 50 % eller enda lavere. Kvinner var derfor ettertraktet arbeidskraft og de ble dermed særlig hardt utbyttet. Heller ikke for middelklassekvinnene var lønnsarbeid uten problemer, de var utelukket fra alle yrker som ikke svarte til deres stand. Men på den andre siden burde ikke en kvinne tjene til sitt eget brød fordi det etter datidens kvinnesyn var en deklassering for en kvinne å ta lønnet arbeid.

Også i velutviklede land og samfunn, disponerer kvinner mindre ressurser enn menn i den yrkesaktive alderen. I dette lagdelingssystem er det menn som har den økonomiske makten.

Det finnes mange unntak, med kvinnelige statsledere, statsministre, statsråder og andre høye samfunnsposisjoner. De danner unntak fordi styringssystemene ofte er sterkt mannsdominerte.

De fleste kvinner gjør noe som er felles for dem alle. Det er å føde, amme og stelle barn. Dessuten må de ofte utføre det vesentligste av husarbeidet. Men de gjør det fra hver sin isolerte arbeidsplass. Disse arbeidsplassene er ikke koblet sammen i et interaksjonssystem eller i et nettverk (Aubert, V, 1974). Ekteskapet er en institusjon som tillater menn å utbytte kvinnene seksuelt. Seksuallivet var - bortsett fra en kort ungdomstid - sterkt knyttet til svangerskap, barnefødsler, sykdom og for noen en død i barselseng. Den ytre rammen var hardt fysisk slit og nød, og ofte mangelfull hygiene. Samtidig var samfunnet preget av en seksualfiendtlig religion, rigorøs sedelighetslovgiving og fordømmende moralnormer. Disse livsvilkår ga grobunn for en assymetri mellom kjønnene. Mange kvinner hadde derfor - på grunn av hardt arbeid - gode grunner til å redusere seksuallivet til et minimum for å oppfylle det som ble oppfattet

som deres ekteskapelige plikter. Man antok derfor at kvinner hadde mindre eller andre slags seksuelle behov enn menn. Kvinnens slit og samfunnets holdning førte også til andre konsekvenser, som f.eks. at sex ofte ble en knapp ressurs for menn.

4.6 Kvinneorganisasjonene vokser fram

På 1960- og 70-tallet vokste det fram flere verdensomspennende strømninger. En internasjonal natur- og miljøvernbevegelse med brodd mot det energislukende samfunn gjorde seg sterkt gjeldende. Og vi får en ny selvbevissthet hos urfolk og andre etniske minoriteter.

Den nye kvinnebevegelsen var drevet fram av yngre, intellektuelle kvinner som hadde sett sine mødrer og kanskje selv opplevd at husarbeid og barnepass ble et hinder for å gå ut i yrkeslivet eller å gjøre politisk innsats. Selv om man i den vestlige verden hadde gjennomført formell likestilling, var det mange hindringer for en faktisk likestilling. Kvinnene kunne ikke velge om og når de ville ha barn, om og når de kunne gjøre en innsats i det yrket de hadde valgt eller delta i samfunnslivet forøvrig. Mange kvinner sto i realiteten uten valg på grunn av (1) en restriktiv abortlovgiving, (2) mangel på prevensjonsopplysning, (3) manglende daghjemstilbud og (4) få arbeidsplasser for kvinner.

Selv om likelønnsprinsippet i de nordiske land og en del andre vesteuropeiske land er gjennomført, er det fortsatt mange kvinner som er underbetalt. Også den kommersielle utnytting av kvinnekroppen og mediernes framstilling av myter om kvinner som husmødre og kjønnsobjekter er en hindring for virkelig og reell likestilling og likeverd.

De nye kvinnebevegelser på 1970- og 80-tallet har først og fremst skapt økt interesse for kvinnespørsmål i hele den vestlige verden. Men ikke bare det, også i den 3. verden finnes det en kvinnebevegelse i vekst. Høydepunktet i bevegelsen ble markeringen av FNs internasjonale kvinnetiår 1976-85, som ble innledet og avsluttet med kvinnekongresser. Kvinnetiårets motto var: "Likestilling - utvikling - fred". Den første kongressen ble holdt i Mexico City i 1975. Her var det noe ulike syn på kongressens siktemål. Bl.a. ble ikke de vestlige feministers syn tillagt samme vekt av kvinner fra den 3. verden, men det ble utarbeidet (1) en aksjonsplan for kvinnetiåret, (2) en prinsipperklæring og (3) hele 34 resolusjoner ble vedtatt. Den andre store kongressen ble holdt i København i 1980 der også samiske kvinner fra de nordiske land deltok.

FNs 3. internasjonale kvinnekonferanse ble holdt i Nairobi 1985, også denne gang med samiske deltakere. Konferansen oppsummerte hvilke mål som var oppnådd, og formulerte samtidig en strategi for hvordan de øvrige mål skulle oppfylles innen år 2000. Daværende statssekretær Thorvald Stoltenberg uttalte i 1978 på FNs verdenskonferanse for bekjempelse av rasisme og rasediskriminering at "vi bør alltid ta i betraktning den bitre sosiologiske sannhet at hvor det er diskriminering, rammes *kvinner* dobbelt så hardt som menn." (Stoltenberg, T, 1978).

Den 4. verdenskvinnekonferansen fant sted i Beijing fra 29. august til 8. september 1995. Temaene fra de foregående konferansene ble utdypet, bl.a. at de ulike stater skulle avkriminalisere kvinner som hadde tatt abort. En ny handlingsplan i 28 punkter ble vedtatt. Den inneholdt forpliktende målsettinger og konkrete forslag til arbeidsmetoder og forskjellige tiltak for å styrke kvinners sosiale, politiske og økonomiske situasjon innen 12 definerte områder, bl.a. helse, vold, fattigdom, utdanning, miljø, fremme av likestilling, menneskerettigheter, medienes rolle og jentebarns vilkår (Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon, bd. 9. Oslo 1997)

Fra Norden møtte en stor delegasjon. Det eneste kunstneriske innslag fra Norden var kvinnestorbandet April Light Orchestra som besto av 20 musikere med fire fra hvert land. De holdt flere konserter (Anja Hætta i Altaposten 10.7.1995, FD 10.7.1995). De hadde også holdt konserter i 1994 under Nordisk Forums kvinnekonferanse i Åbo i Finland (Stavanger Aftenblad 29.8.1995). Her hadde samekvinnene er stor delegasjon, mens de var fåtallig representert i Beijing året etter.

4.7 Samisk kvinnebevegelse

Da den samiske kvinnebevegelsen var en av initiativtakerne til oppretting av urfolkskvinnenes verdensråd (IIWC), er det naturlig å se på opprinnelsen og den seinere framveksten av en egen samisk kvinneorganisasjon, Sáráhká.

Den første samiske kvinneforening ble stiftet så tidlig som i 1910. Stifteren var Elsa Laula Renberg (1877-1931), sørsamekvinne på svensk side. Hennes far var fra Hattfjelldal, men han flyttet til Sverige og ble gift der. Elsa Laula gikk på realskole i Örebro, og tok jordmorutdannelse i Stockholm. Her deltok hun også i kurs i foreningsteknikk. I 1904 gav hun ut et hefte med tittelen: "Inför Lif eller Død? - Sanningsord i de Lappska Förhållandena" Hun giftet seg og bosette seg i Trøndelag. Her stiftet hun

Brurskranken samiske kvindeforening. Foreningen var ikke særlig aktiv, og eksisterte kun i Elsa Laula Renbergs tid (Stien, L, 1976).

Fram til midten av 1970-tallet var ikke kvinneperspektiv aktuelt tema. Men i 1975 ble seminaret "Den samiska kvinnans situation i det samiska samhället" holdt i Kiruna. Vel 40 kvinner deltok, derav 3 fra norsk side. Seminaret drøftet særlig den svenske reindriftsloven og kvinnens rettigheter i forhold til svensk lovgivning. På dagsordenen var også duodji og samisk språk, turisme og sysselsetting (Sárá, M, 1990). I løpet av FNs kvinnetiår ble det holdt flere samiske kvinneseminarer både på norsk, svensk og finsk side.

50 kvinner deltok på kvinneseminarer i Karasjok i 1978. Seminarets hovedtittel var "Den samiske kvinnens situasjon før og nå". Blant de mange temaer som ble behandlet, var "Kvinner i samisk mytologi og religion", "Samenes muligheter til utdanning", "Den samiske kvinnen i det norske samfunn" og "Kvinnens arbeidssituasjon i hjemmet".

Til det sørsamiske kvinneseminarer i Vauldalen i 1982 møtte over 40 kvinner for å diskutere "Tospråklighet" og "Kvinnen i mytologien". Seminaret var for kvinner tilknyttet sørsamisk kultur og miljø, enten gjennom fødsel eller ved inngifte. Seminaret krevde flere kvinner i styre og stell, og uttalte at reindriften er sørsamenes fremste kulturelement. Seminaret kom med flere konkrete forslag om bevaring av sørsamisk språk, bl.a. om å oppmuntre samer til å lære seg sørsamisk og videreutvikle språket, søke om midler til gjennomføring av kurs og kreve rett til permisjon for å studere sørsamisk. Det ble også uttrykt et ønske om TV-programmer på samisk og med teksting på sørsamisk.

Kvinneseminarer i Hetta i Nord-Finland i 1985 samlet 90 deltakere. Her drøftet man samekvinnens plass i tradisjonelle næringer og deres plass i organisasjonene. Andre temaer var "Samekvinnen som bærer av språk og kultur" og hvilke muligheter kvinnen har for å påvirke samiske organisasjoner (Sárá, M, 1990).

4.8 Statusen på midten av 1990-tallet: Kvinnene fortsatt underrepresentert i samiske organisasjoner

På kvinneseminarer i Hetta 1985 ble det dokumentert at kvinnene var underrepresentert i tillitsverv i de samiske organisasjonene.

De var sterkt underrepresentert i de samiske organisasjoner helt fram til midten av 1980-årene. I 20 år, fra opprettelsen av Nordisk Sameråd i

1956 til 1970-tallet var det bare én kvinne i det 9 mann store råd. I 1963-65 og 1969-71 var det ingen. Rådet ble seinere utvidet. I 1981-83 var 5 av rådets 12 medlemmer kvinner.

Svenska Samernas Riksförbund (SSR), opprettet i 1950, fikk sin første kvinne i det 17 manns store styre etter 22 år, - først i 1972. Fra 1978 ble det valgt inn 2 kvinner, - og fra 1986 er 3 av 17 styrerepresentanter kvinner.

Den tilsvarende samiske organisasjonen, Norske Reindriftssamers Riksförbund (NRL) stiftet i 1947, hadde fram til 1972 ingen kvinner i styret. I 1972-73 var det en kvinne. Men i perioden 1977-81 og 1984-1990 var det ingen kvinner i det 7 manns store styret. I 1988 var det 2 kvinnelige vara-representanter. I perioden 1982-84 hadde NRL en kvinne til leder, men siden - fram til 2004 - har det vært bare mannlige styreledere i NRL.

Norske Samers Riksförbund (NSR), stiftet i 1968, er noe bedre stilt. I de første 17 år, har NSR hatt én kvinne blant de 5 styremedlemmer. Først i 1983 ble det valgt 4 kvinner til styret som nå hadde 7 medlemmer.

Det er grunn til å merke seg at fram til midten av 1980-tallet har kvinnene vært sterkt underrepresentert både som delegater til samiske landsmøter og i de samiske organisasjoners styrer (Stordahl, V, 1990).

I Verdensrådet for urbefolkninger (WCIP) har kvinner hittil ikke vært representert som ordinære medlemmer, og med ett unntak har de heller ikke vært valgt som vararepresentanter. Unntaket er Irja Seurujärvi-Kari som var vararepresentant for Aslak Nils Sara i perioden fra juli 1987 og fram til august 1990. På den hittil siste WCIP-konferansen i 1993 ble Irja Seurujärvi-Kari valgt inn. Verdensrådet fikk forøvrig sin første kvinnelige visepresident i Noélí Pocaterra fra Venezuela.

Det er også grunn til å merke seg at dette var den eneste gang at Nordisk Samekonferanse foreslo en kvinne til fast verv i WCIP. Derimot har det fra tid til annen vært engasjert kvinner til arbeid i sekretariatet.

Det 3. seminaret i Cross-Cultural Education in the North ble holdt i juni 1978. Av de 46 deltakere var det 12 kvinner. På seminar var det 13 foredragsholdere, samtlige menn.

Verken i hjemmet eller i samfunnslivet har den samiske kvinnen vært likestilt. Hva er så årsaken til at spørsmålet om kvinnens stilling ikke er kommet fram? Svaret kan være dette: Tidligere var det viktig for samene å holde sammen, beskytte seg selv, ja, til og med fornekte problemet med manglende likestilling.

Kvinnene var - og er delvis også i dag - underrepresentert i styre og stell.

Kvinnespørsmål var sjelden eller aldri prioritert på landsmøter eller seminarer. Det var derfor naturlig at kvinnene dannet sin egen organisasjon.

4.9 Kvinnerepresentasjon i sametingene i Norge, Sverige og Finland

Det første Sametinget på norsk side hadde valg i 1989. Det skal velges 39 representanter. Ved det første valget kom 13 kvinner inn, dvs. 33 %. Ved det neste valg sank kvinneandelen til 12, og ved valget i 1997 var det 10 kvinner som kom inn. Kvinneandelen var sunket til 25 %. Ved valget i 2001 ble det valgt inn bare 7 kvinner. Andelen var dermed nede på 18 %.

"Sametinget - kvinner begrenset adgang?" har Vigdis Stordahl kalt sin artikkel i Bjerkli og Selle (red): *Samer, makt og demokrati*. (Utgitt som delrapport i *Makt- og demokratiutredningen 1998-2003*) Oslo 2003. Her har hun gjort seg en del "Refleksjoner om debatten om kvinnerepresentasjonen på Sametinget."

Ved de tre avholdte Sametingsvalg i Sverige, det første i 1993, har kvinneandelen vært lav. Ved valget i 2001 var det 6696 stemmeberettigede, men frammøteprosenten var bare 65,2 %. Av 31 representanter var 8 kvinner. Dette gir en kvinneandel på 25 %.

Sametinget i Finland velger 21 representanter. Ved valget høsten 1999, kom det inn 6 kvinner. Dette er en kvinneandel på 28 %. Ved valget i september 2003, er 7 av 21 representanter kvinner. En andel på 33 %.

Derimot var det i 2003 et solid flertall av kvinner i sametingsadministrasjonen i Norge. Sametingsdirektøren er kvinne, og av de øvrige ca. 20 direktørstillinger er over halvparten kvinner. Også i Finland og Sverige er det mange kvinner som er tilsatt i administrasjonen.

Ved å se på antallet kvinnelige representanter i sametingene og kvinner tilsatt i administrasjonen, kommer forskjellen klart fram. Ved valg faller kvinnene igjennom, men i utlyste stillinger når kvinnene fram. Dette henger delvis sammen med at mange kvinner som kan og bruker samisk til daglig, ofte har en bedre utdanning enn sine mannlige konkurrenter.

KAPITTEL 5

NASJONALE LOVER, INTERNASJONALE KONVENSJONER OG URFOLK

5.0 ILO-konvensjon nr. 107 (1957) og nr. 169 (1989)

ILO-konvensjon nr. 107 av 1957 hadde som erklært målsetting å fremme assimilering og integrering av urbefolkninger. Etter hvert ble det behov for revisjon av konvensjonen. Revisjonsarbeidet foregikk over flere år, og det endelige resultatet ble konvensjon nr. 169. Revisjonen var så omfattende at man snarere kan tale om en ny konvensjon enn en revisjon av den gamle.

I dagens språkbruk er begrepene 'assimilering' og 'integrering' vesensforskjellig, men i konvensjonen av 1957 blir de brukt litt forskjellig. På den 2. WCIP-konferansen i Kiruna i 1977 oppfattet flere delegatene fra Latin-Amerika 'integrering' og 'assimilering' som synonyme begreper, mens indianerne i Canada skilte klart mellom dem.

5.1 "... vern og integrering av urbefolkninger"

Den internasjonale arbeidsorganisasjon (International Labour Organization) var den første som tok opp urfolksspørsmål. Dette skjedde første gang i 1921, og 5 år seinere ble det opprettet en ekspertkomité for å utarbeide regler for beskyttelse av urfolks arbeidsvilkår. Disse ble innarbeidet i konvensjon av 1930 om tvangsarbeid. I 1950-årene ble landrettigheter og sosiale- og kulturelle spørsmål satt på dagsordenen. På den 40. internasjonale Arbeidskonferanse i Geneve i 1957 vedtok man den første konvensjon om urfolk: "ILO-konvensjon nr. 107 av 1957 om vern og integrering av urbefolkninger og andre folkegrupper som helt eller delvis lever under stammeforhold i uavhengige land". Den har en forklaring på hvem konvensjonen er beregnet for. I Konvensjonens artikkel 1 heter det (også gjengitt på s. 9):

"(a) personer fra befolkningsgrupper som helt eller delvis lever under stammeforhold i uavhengige land, (...)

(b) personer fra befolkningsgrupper som helt eller delvis lever under stammeforhold i uavhengige land og betraktes som urbefolkninger fordi de stammer fra befolkningsgrupper som bodde i landet, eller i et geografisk område som landet tilhører, på tidspunktet for erobring eller kolonisasjon, og som, uansett

sin rettslige stilling, lever mer i samsvar med datidens sosiale, økonomiske og kulturelle institusjoner enn med institusjoner i den nasjon de tilhører."

I en resolusjon fra den 2. WCIP-konferansen i Kiruna 1977 ble det krevd at ILO-konvensjon nr. 107 skulle revideres. Og i 1988 vedtok en arbeidskonferanse som ILO hadde i Geneve å revidere konvensjonen med sikte på at teksten bedre skulle kunne fange opp problemene til urfolkene; "de innfødte minoriteter." (St.prp. nr. 102).

Konvensjonen var blitt ratifisert av 27 land, men ikke av noen av de nordiske land (Åhrén, I, 1989). Av land som hadde godkjent konvensjonen, var 14 fra Mellom- og Sør-Amerika. Det siste landet som ratifiserte konvensjonen var Irak i 1986, mens den nest siste ratifikasjon fant sted i 1977. Konvensjonens erklærte mål var å fremme integrering av urfolk "for deres gradvise integrering i sine respektive lands samfunnsliv." (Artikkel 2). Konvensjonen var også preget av en holdning om at de som "ligger på et mindre fremskredet trinn" (artikkel 1) skal bli styrt og etterhvert forsvinne som egne etniske og kulturelle grupper (Wille, P, 1990).

Men utviklingen på 1970- og 1980-tallet i verdenssamfunnet førte til en voksende opinion mot assimilering og ILOs integrasjonslinje. I FN-regi ble det utarbeidet en omfattende rapport om diskriminering av urfolk under ledelse av José R M Cobo, "Study of the Problem of Discrimination against Indigenous Populations", Cobo-utredninger 1972-79 (NOU 1980:53).

I 1982 ble FNs arbeidsgruppe for urfolk opprettet. Og det ble større interesse for å komme med forslag til internasjonale standarder som sikret rettigheter til urfolk.

5.2 ... utvikling av identitet og deltakelse i samfunnsliv

Allerede i 1977 - 20 år etter at konvensjonen var vedtatt - krevde WCIP-konferansen i Kiruna at konvensjonen skulle revideres (Åhrén, I, 1989). Men det skulle gå innpå 10 år før ILO bestemte seg for å vurdere spørsmålet.

I 1986 vedtok så ILO at konvensjon nr. 107 av 1957 skulle revideres for å bringe konvensjonens målsetting mer i pakt med tidens trend. Revisjonen skjedde i trepartskomiteén, der representanter for regjeringer, arbeidstakere og arbeidsgivere deltok. Dessuten fikk representanter for urfolksorganisasjoner og frivillige delta som observatører uten stemmerett. ILO satte saken på dagsordenen i 1988 og året etter ble den nye konvensjonen vedtatt.

Etter at "ILO-konvensjon nr 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater" ble vedtatt på ILOs Generalforsamling i Geneve 27. juni 1989 var den tidligere konvensjon nr. 107 ikke lenger åpen for nye ratifikasjoner.

Norge - som det første land - ratifiserte den nye konvensjon 20.juni 1989. Noen måneder seinere gjorde Mexico det samme. Året etter ratifiserte Colombia konvensjonen, Bolivia noe seinere.

I 1991 ble det nevnt at flere latin-amerikanske land og Filippinene vurderte å ratifisere konvensjonen. Danmark hadde bare noen formelle spørsmål å avklare før ratifisering, - og de neste ble sannsynligvis Australia og New Zealand, trodde Ruge og Wille (Ruge, M, 1991, Wille, P, 1991).

Konvensjonen skulle få virkning ett år etter at to land hadde ratifisert den. "Den skal tre i kraft 12 måneder etter den dag da to medlemsstaters ratifikasjoner er blitt registrert av Generaldirektøren." (Artikkel 38). Den 5. september 1991 trådte konvensjonen i kraft.

Den norske ILO-kommisjon arrangerte sammen med Sametinget og Kommunaldepartementet et seminar om konvensjonen i Karasjok 25. november 1991. Her deltok hele Sametinget (39 representanter), politikere og tjenestemenn fra 9 departementer og 4 fylkeskommuner, fra 5 samiske organisasjoner og dessuten noen fra de nordiske land.

Sametingspresidenten understreket de samiske forventninger til myndighetene, mens kommunalministeren på sin side tok opp "Norges urbefolkningsforpliktelser." (Magga, O H, 1991. Borgen, K, 1991).

5.3 ILO-konvensjon av 1989

ILO-konvensjon nr. 169 har denne forklaring på hvem den gjelder for og dermed også indirekte en definisjon på begrepet 'urfolk':

(a) stammefolk i selvstendige stater der sosiale, kulturelle og økonomiske forhold skiller dem fra andre deler av det nasjonale fellesskap og der deres status helt eller delvis er regulert av egne skikker, tradisjoner eller av særlige lover eller forskrifter;

(b) folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som - uansett deres rettslige stilling - har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner." (Artikkel 1).

Retten til land har stått som det mest sentrale spørsmål for mange urbefolkninger. Den kollektive eiendomsretten til land og vann har vært vanlig hos mange urbefolkninger. Ved kolonisasjon ble det også akseptert at de erobrede områder ikke var et herreløst land som uten videre kunne okkuperes. Mange steder, bl.a. i Nord-Amerika, ble det foretatt formelle rettighetsoverganger, men disse var ofte rene kapitulasjonsavtaler hvor f.eks. indianere for alltid måtte gi avkall på sine landområder.

Konvensjon nr. 107 gir nasjonale myndigheter full statsrettslig kompetanse overfor alle landets innbyggere. Men konvensjonen går langt i å anerkjenne privatrettslig pregede rettigheter til den jord som urbefolkningene hadde rådet over gjennom historien (Wille, P, 1990).

Utgangspunktet for den nye konvensjonen var at urfolkene skal ha spesielle rettigheter til de landområder der de tradisjonelt lever. Disse rettigheter omtales i artikkel 14:

1. Vedkommende folks rett til å eie og besitte de landområder der de tradisjonelt lever, skal anerkjennes. Når forholdene tilsier det, skal det treffes tiltak for å sikre vedkommende folk rett til å bruke landområder der."

Rettigheter til å delta og påvirke beslutningsprosesser omtales i art. 7:

1. Vedkommende folk skal ha rett til å vedta sine egne prioriteringer for utviklingsprosessen i den grad den angår deres liv, tro, institusjoner, åndelige velvære og de landområder de lever i eller bruker på annen måte, og til så langt som mulig å ha kontroll over sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.

I tillegg skal de delta i utforming, gjennomføring og evaluering av nasjonale utviklingsplaner og -programmer som kan få direkte konsekvenser for dem.

Forskjellen mellom nr. 107 og nr. 169 er at den siste har som mål å styrke urbefolkningenes identitet som en egen folkegruppe og styrke deltakelse i beslutningsprosesser i saker som angår dem, mens konvensjonen av 1957 hadde som erklært målsetting å fremme assimilering og integrering av urbefolkninger.

Konvensjonens art. 14, pkt. 1 om bruk av uttrykket "eie og besitte" (eng. "ownership and possession") skapte debatt fordi her står det "Vedkommende folks rett til å eie og besitte de landområder der de tradisjonelt lever, skal anerkjennes". Debatten har delvis gått på om det er avgjørende at samer må "eie" landet for at kulturen skal leve.

I begynnelsen la myndighetene til grunn at "eie og besitte" ikke betyr å eie og besitte, men det betyr bare bruksrett: ""Right of possession" kan oversettes til rådighets- og besittelsesrett. Siden det er tale om rettigheter til naturressurser, vil det naturlige begrepet i norsk rettsterminologi være *bruksrett*" (St.prp. nr. 102;5-6). Det paradoksale var at Norge som var meget aktiv under Geneve-konferansen i 1988 og 89 for å få disse formuleringene vedtatt, ikke forsto rekkevidden av de engelske ord og juridiske formuleringer. Regjeringen tolket den engelske grunnteksten både i den offisielle

Stater som har ratifisert ILO-konvensjon nr. 169 (pr. 31.10.2003)

Nr.	Land	Dato
1	Norge	19.6.1990
2	Mexico	5.9.1990
3	Colombia	7.8.1991
4	Bolivia	11.12.1991
5	Costa Rica	2.4.1993
6	Paraguay	10.8.1993
7	Peru	2.2.1994
8	Honduras	28.3.1995
9	Danmark	22.2.1996
10	Guatemala	5.6.1996
11	Nederland	2.2.1998
12	Fiji	3.3.1998
13	Ecuador	15.5.1998
14	Argentina	3.7.2000
15	Venezuela	22.5.2002
16	Den dominikanske republikken	25.6.2002
17	Brasil	25.7.2002

oversettelsen og i Stortingsproposisjonen slik at begrepene "eie" og "besitte" ikke fikk vanlig leksikalsk innhold. Dette førte til at når andre, f.eks. samiske organisasjoner og vanlige borgere holdt seg til ordenes alminnelige leksikalske innhold, tolket de "eie og besitte" videre enn bruksrett. Uten at det ble gitt fullgod departemental og juridisk forklaring på forståelsen av disse uttrykk, stilnet debatten på slutten av 1990-tallet.

Konvensjonens pkt. 2 i art. 14 var ikke gjenstand for debatt eller innsigelser fra noe hold. Her heter det at myndighetene skal "identifisere de landområder der vedkommende folk tradisjonelt lever, og sikre effektivt vern av deres eiendomsrett og rett til besittelse."

5.4 Land som har ratifisert konvensjonen

Pr. 31. oktober 2003 er det bare 17 land som har ratifisert konvensjonen. Blant de land som først ratifiserte den var som nevnt Norge og Mexico. Mexicos ratifikasjon fant sted knapt 3 måneder etter Norge. Året etter, 1991, kom to søramerikanske land; Colombia og Bolivia (se tabellen ovenfor).

Etter hvert har de fleste mellom- og søramerikanske stater - alle med indianerflertall - ratifisert konvensjonen. Det er nettopp disse stater som til nå har gjort svært lite i likestillingsarbeidet for urfolk i sine områder.

Av de nordiske land, foruten Norge, har Danmark sluttet seg til konvensjonen. Stater som har store urfolksgrupper som Canada, Australia og New Zealand, har ikke ratifisert konvensjonen. Nettopp disse stater arbeidet aktivt for konvensjonen om urfolks rett og rettigheter, men etter deres syn gikk konvensjonen for langt når det gjelder å overdra eiendomsrett over land og vann til urfolk. De samme betenkelighet har både Sverige og Finland. De ønsker å bruke mye mer tid på å vurdere de juridiske konsekvenser før de går inn for å ratifisere konvensjonen.

5.5 Ny paragraf i Norges grunnlov

Mange mente at den demokratiske utviklingen i forhold til sivile og politiske rettigheter for etniske minoriteter på mange måte hadde løpt fra Norge og den vestlige verden. Dette kom klart til uttrykk under Altakonflikten fra slutten av 1970-årene. Det var ikke bare politisk uvilje til å ville høre på representanter for den samiske befolkning, men det var også direkte uvitenhet om forholdene i nord. Men erkjennelsen modnet etterhvert også hos sentraladministrasjonen og den sentrale politiske makten. Etter Alta-

saken ble det vedtatt å nedsette to utvalg som skulle utrede og foreslå tiltak til beste for den samiske befolkning. Det ene utvalget ble nedsatt 17. oktober 1980 og hadde stortingsrepresentant Kirsten Myklevoll til leder. Utvalget skulle utrede

"det prinsipielle grunnlaget for vår [den norske] samiske kultur- og utdanningspolitikk, og drøfte tiltak som kan fremme samisk kultur og styrke bruken av samisk språk."

Utvalget avga første utredning i mai 1985 (NOU 1985:14), og den andre i oktober 1987 (NOU 1987:34).

Det andre utvalget ble ledet av professor Carsten Smith og hadde til mandat å utrede; "Samenes rettigheter til land og vann, og andre juridiske spørsmål." Geografisk ser mandatet ut til å omfatte bare "de viktigste spørsmål som knytter seg til disponering av land og vann i Finnmark." (NOU, 1984:18, s 42).

Den første utredning "Om samenes rettstilling" ble avgitt i 1984 (NOU 1984:18). Flere større utredninger kom, og arbeidet er stadig i gang i år 2003. Utvalget har skiftet leder flere ganger. Leder fra 1987 var sorenskriver Tor Falch, Levanger. I 2001 ble han avløst av tidligere statssekretær i Justisdepartementet, sorenskriver Bjørn Solbakken.

I NOU 1984:18 ble det foreslått flere tiltak, bl.a. oppretting av et sameting, en samisk språklov og en ny paragraf i Grunnloven. Alle de tre tiltak er fulgt opp av regjeringen og Stortinget.

17. mars 1988 vedtok Stortinget en ny paragraf, § 110a i Grunnloven:

"Det paaligger Statens Myndigheder at Lægge forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv."

5.6 Sivile og politiske rettigheter

Norge (og de nordiske land) hadde hatt god tid til å bedre undervisning og språkopplæring for samer. Allerede i 1951 anbefalte UNESCO at den første opplæring skulle foregå på barnets morsmål eller første språk (The Report, 1951). Men norske myndigheter neglisjerte anbefalingen sannsynligvis på grunn av manglende kunnskaper om språket og forholdene ellers i de samiske bosettingsområder, men mest på grunn av en klar assimileringpolitikk som tok sikte på at samene skulle legge av seg sitt språk og sin kultur, gå over til norsk språk og smelte inn i det norske samfunn.

Norge og Norden hadde enda en sjanse knapt 20 år seinere som de

ikke ønsket å benytte seg av: Det var De Forente Nasjoners konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 19. desember 1966. Art. 27 omtaler beskyttelse av minoriteter:

"I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av en gruppe, å dyrke sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk." (NOU 1984:18, s. 634. Eide 1978;218).

Norge undertegnet konvensjonen 20. mars 1968, og konvensjonen ble ratifisert av Norge 13. september 1972. Den trådte i kraft 23. mars 1976 da et tilstrekkelig antall land hadde ratifisert konvensjonen¹.

Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter ble innlemmet i norsk rett ved menneskerettighetsloven av 1999. Art. 27 er dermed del av det norske lovverket og dermed av norsk rett.

5.7 Fra stammestatus til Sametinget

Bare de siste to decennier har det vært store svingninger i de politiske partiers syn på samene. Når samiske organisasjoner og fagfolk krevde samisk som opplæringspråk i grunnskolen, ble dette møtt med taushet på den offentlige front og med baksnakk og mistenkeliggjøring på det uoffisielle og personlige plan. I pressen kunne mistanken og mistenkeliggjøringen komme fram i form av skremsel som "Lapp power! Samisk-Makt!" "Same-aktivistene [...] kommer i konflikt med interessene til det folk som de egentlig mener å tjene." (Finnmarken 8.1. 1971). Det ble også sagt mer direkte i avisenes kommentarer, som f.eks. at de

"av mange kalt aktivister, må ta på seg hovedskylden for at så mange samer, vanlige samer, velger å holde seg passive. Disse samene, som utgjør majoriteten, holder seg helt unna Odd Mathis Hætta og hans likesinnede, som med sin politikk, eller mangel på sådan, er mer ødeleggende for sitt folk enn f.eks. det disse velger å kalle storsamfunnet." (FD 26.5.1976).

De to Arbeiderpartiavisene sammen med flere av de andre avisene i fylket fortsatte konsekvent å omtale de samiske organisasjonene og samisk

¹ Opplysning pr. tlf. 18. januar 1991 fra Utenriksdepartementets 1. politiske kontor.

kulturreisning på en negativ måte. Men det var også reelle motsetninger og interessekonflikter mellom samegrupper, bl.a. mente mange sjøsamer at de ikke nådde fram gjennom NSR. Mediene forsterket naturligvis misnøyen. Det var nok en viktig medvirkende årsak til at den nye samiske organisasjon, Samenes Landsforbund (SLF), ble stiftet.

I mars 1979 dannes Samenes Landsforbund (SLF) av en del utbrytere i NSR og en del samer som tidligere ikke har vært organisert. I den første formålsparagrafen uttrykte SLF knefall for myndighetenes samepolitikk:

"SLF skal arbeide på den norske Grunnlovens prinsipper og vise respekt og aktelse for Kongen og hans Regjering, Storting og andre offentlige myndigheter. (...). Arbeide for vern og utvikling av samisk språk og kultur i alle deler av landet tilpasset samfunnets øvrige utvikling til enhver tid."

SLFs formål må forstås på bakgrunn av den kritiske holdning NSR hadde til myndighetene. Noen år seinere ble "kongeparagrafen" tatt ut, mens det å tilpasse seg "samfunnets øvrige utvikling til enhver tid", ble stående. SLF tok som regel det motsatte standpunkt av det NSR hadde gjort.

Det er også et karakteristisk trekk at mange av de sentrale tillitsvalgte fra 1970-årene som Finnmarkspressen ønsket å fjerne, er feid av banen. Nå domineres arenaen både av en yngre generasjon, og av eldre menn som på 1970-tallet hadde partiboka i orden. Begge disse kategorier slapp unna, den ene fordi de var så unge, den andre kategorien fordi de hadde partiet og de toneangivende avisene i ryggen. Når vinden fra isfronten spaknet, tonet mange flagg eller skiftet ham fra å fornekte sine røtter til å bli samer.

I 1973 gjorde Finnmark fylkesting vedtok om å kamouflere etniske spørsmål; et vedtak om at de samiske spørsmål og problemer knyttet seg til næringsmessige forhold og at spørsmål som angikk språk og kultur ikke eksisterte. Underforstått var nok også retten til land og vann et uvedkommende spørsmål. Det var under behandling av Landsdelsplan for Nord-Norge at fylkestinget uttalte:

Fylkestinget er av den mening at de samiske spørsmål i hovedsak er knyttet til de næringsøkonomiske problemer. Dette gjelder også til en viss grad den finsktalende befolkning. Generelt er disse problemene for en stor del av samme karakter som utkantproblemet forøvrig i vårt land.

Arbeiderpartiet og Høyre utgjorde et solid flertall i fylkestinget. Det var kun to representanter som stemte imot vedtaket. Denne sak var ikke ført opp som en egen sak i fylkestinget, men vedtatt som underpunkt til en annen sak. Dette var en taktikk som var brukt tidligere, bl.a. når det gjaldt Alta-utbyggingen.

12 år seinere ble det gjort et vedtak som gikk i stikk motsatte retning. Høsten 1985 vedtok Finnmark fylkesting med stort flertall, dvs. Arbeiderpartiet og Høyre, å støtte Regjeringens forslag om (1) "Forholdene til folkeretten", (2) "Grunnlovsbestemmelsen om samenes rettsstilling", (3) "Samelov", (4) "Et samisk sentralorgan" (dvs Sametinget) og (5) "Direkte valg" (til Sametinget), samt (6) "Sameutvalg til fylker og kommuner" (Finnmark fylkesting, 1985).

Seinere vedtok fylkestinget å anbefale regjeringen å ratifisere ILO-konvensjon nr. 169.

Når Finnmark fylke vedtok å gi sin støtte til direkte valgt Sameting og ILO-konvensjonen, skyldes dette kanskje mer eksterne forhold enn en indre modning i de politiske partier i Finnmark. Når Sametinget har fått reell beslutningsmyndighet i en del konkrete saker innskrenker dette fylkets myndighet, og når ILO-konvensjonens bestemmelser skal omsettes i praksis, skaper dette debatt internt i de politiske partier i Finnmark og i opinionen.

Mens Thorvald Stoltenberg hadde vært statssekretær i Arbeiderparti-regjeringen, hadde han aktivt arbeidet mot rasisme og støttet organisering av urbefolkninger. Norge og Danmark hadde hver bevilget 100 000 kroner dagen før den første urfolkskonferansen åpnet i Canada 27.oktober 1975 (VG 27.10.75). Dessuten hadde Stoltenberg i sin tale på rasismekonferansen i Geneve i 1978 sagt at "I Norge har samene bak seg en lang historie med diskriminering og forsøk på tvungen assimilering. I dag er ikke dette lenger tilfelle, men det må innrømmes at mye ennå gjenstår før det er rådet bot på tidligere tiders overgrep." (Stoltenberg, Th, 1978). Dette var et viktig signal, vendepunktet er kommet gradvis fra den sentrale makten, dvs. Regjeringen, delvis først etter at Altakraftverket var åpnet i mai 1987. Finnmark Arbeiderparti har etter Altasaken lettere oppfattet signaler fra Oslo enn tidligere og gitt etter i mange spørsmål knyttet til samiske rettigheter.

Forberedelser og ratifisering av ILO-konvensjonen skjedde under den borgerlige regjering med Høyres Jan P. Syse som statsminister og med Senterpartiets formann Johan J. Jakobsen som kommunalminister. Arbeiderpartiet hadde tidligere fremmet Norges syn på rasismekonferansen

i 1978 og seinere deltok Stoltenberg i egenskap av ekspedisjonssjef i Utenriksdepartementet på møter om ILO-konvensjon nr 169. Regjeringen Syse fremmet saken for Stortinget 20. juni 1990. Forslaget ble vedtatt mot noen få stemmer fra Fremskrittspartiet.

På tross av at Justisdepartementet argumenterte med at "å eie og besitte" ikke betyr annet enn "bruksrett" (St.prp. nr. 102, s. 5), og som både fylkestinget, regjeringen og til slutt Stortinget sluttet seg til, så finnes der flere andre tolkningsmuligheter. Det viser bl.a. den finske regjeringens rådgiver i ILO-kommisjonen, landsstyreråd i Justisdepartementet, Eero Arnio, som uttalte at det blir vanskelig for Finland å ratifisere konvensjonen. På spørsmålet om hva som må skje før Finland ratifiserer konvensjonen, svarte Arnio i NRK/Finnmark 31. mai 1991 at Finland bare kan ratifisere en avtale der det er korrespondanse mellom konvensjonen og lovverket. Videre sa han at samene i dag ikke har eiendomsrett og forvaltningsrett til de landområder i Lappland der det drives reindrift. Samene har *bruksrett*, men dette gir ikke tilstrekkelig grunnlag for å ratifisere avtalen.

Vi kan derfor si at i det minste er det flere tolkningsmuligheter av det engelske uttrykk "ownership and possession" som er oversatt til norsk med "eie og besitte", men som i "norsk rettsterminologi [vil] være bruksrett". Over ett år etter at den borgerlige regjering fremmet saken for Stortinget, reagerte styret i Finnmark Høyre med å vedta en uttalelse stikk i strid med sitt parti. Her heter det i første strekpunkt:

"- Et ufravikelig krav er at retten til land og vann i Finnmark må forvaltes av de folkevalgte organer som er representative for *hele* befolkningen." (FD, 16.9. 1991).

Det er grunn til å tro at også deler av Arbeiderpartiets tillitsmannsapparat og kanskje flere andre partiers, i likhet med deler av Høyres tillitsvalgte, enten ikke har sett teksten, eller ikke har forstått teksten (hvis den ikke var oversatt fra engelsk), eller ikke hadde lest den da saken ble behandlet i Finnmark fylkesting. At teksten kan være ganske problematisk, er hevet over tvil. 15 år etter at ILO-konvensjonen ble ratifisert av Norges Storting, er den fortsatt problematisk for flere av de politiske partier i Finnmark.

Man kunne tenke seg at Norge "angret" og trakk ratifikasjonen tilbake. Men ved en gjennomgang, har det ikke vært mulig å finne eksempler på at Norge i etterkrigstiden har ratifisert en konvensjon for deretter å trekke godkjenningen tilbake.

I tiden framover vil det bli interessant å se hvordan konvensjonen skal følges i fylker sør for Finnmark; Troms, Nordland og Trøndelagfylkene.

Retten til "å eie og besitte" områdene, er et vanskelig spørsmål. En av dem som har arbeidet aktivt for formuleringene om landrettigheter, er tidligere Sametingsrepresentant og medlem i Samerettsutvalget, Nils Jernsletten, Tromsø. Han skrev i en artikkel i 1991 at disse spørsmål kan ikke avgjøres i løpet av kort tid. Han mener at "Det vil medføre langvarige politiske diskusjoner og juridiske vurderinger" om "hvordan samene skal overta disponeringene av sine gamle bruksområder." Han har et meget langt tidsperspektiv når han skriver at saken "vil i denne og de neste generasjoner bli en prøvesten på norsk minoritetspolitikk." (Jernsletten, N, 1991).

5.8 ILO-konvensjonens konsekvenser

ILO-konvensjon nr. 169 er en avtale mellom tre parter; arbeidsorganisasjoner, arbeidsgivere og staten. Urfolksorganisasjoner er ikke direkte part. Men det er trolig at de indirekte kan ha en viss innflytelse.

Blant flere prinsipper i konvensjonen er det to sentrale, nemlig (1) definisjon av hvem som er urbefolkning og (2) landrettigheter. Begge punkter skaper debatt og det siste punktet er spesielt vanskelig. Spørsmålet om landrettigheter kan for det første skape interne konflikter innen et urfolk, og det kan føre til at bevaring av språk og kulturtradisjoner kommer mer i bakgrunnen. I Norge kan det se ut til at det allerede har skjedd ved at de andre artiklene i konvensjonen ikke har opptatt organisasjonene og Sametinget like sterkt som landrettigheter.

5.9 St.meld. og NOU'er om samiske og samiskrelaterte forhold

De siste 20-30 år er det kommet en rekke stortingsmeldinger (St.meld.), NOU'er og utredninger om samene og samiske forhold.

Etter NOU 1984:14 Om samenes rettstilling (669 s.), er det kommet 12 NOU'er, hvorav halvparten handler om samiske retts- og rettighets-spørsmål. Flere av dem er meget volumiøse; NOU 1993:34 er på 619 s., NOU 1997:4 på 649 s., og NOU 2001:34 på 692 s.

Ingen av NOU'ene har pro-et-kontra-perspektiv i samiske retts- og rettighetsforhold. Både utvalgenes egne tekster og de bestilte bilag, betoner rettigheter ihh. til ILO-konvensjon 169. NOU'ene inneholder stort sett bare juridiske betraktninger og historiske forhold i argumentasjonen om at

Den første Norges offentlige utredninger (NOU) kom ut i 1972. Første år kom det 44 NOU'er. Seriens første utredning kom fra Statsministerens kontor; NOU 1972:1 Bruken av Norges naturressurser.

NOU'er som direkte omhandler samiske forhold

- NOU 1972:33 Om landsdelsplan for Nord-Norge, kap. 13.
NOU 1975:37 Videregående opplæring for samer. 31 s.
NOU 1977:8 Reinslaktingen i Finnmark. 37 s.
NOU 1978A:18 Finnmarksvidda, natur - kultur. 332 s.
NOU 1978B:18 Bruken av Finnmarksvidda. 69 s. + 10 store kartblad.
NOU 1980:53 Vern av urbefolkninger. 95 s.
NOU 1980:59 Samisk i grunnskolen. 64 s.
NOU 1984:14 Om samenes rettstilling. 669 s.
NOU 1985:24 Videregående opplæring for samer. 57 s.
NOU 1985:14 Samisk kultur og utdanning. 259 s.
NOU 1987:20 Handlingsplan for samisk ungdoms utdanningsmuligheter. 59
NOU 1987:34 Samisk kultur og utdanning. 206 s.
NOU 1988:42 Næringskombinasjoner i samiske bosettingsområder. 167 s.
NOU 1993:34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark. 619 s.
NOU 1994:21 Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv. 353
NOU 1995:6 Plan for helse- og sosialtjeneste for den samiske befolkning i Norge. 392 s.
NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur. 649 s.
NOU 1997:5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett. 201
NOU 2000:3 Samisk lærerutdanning - mellom ulike kunnskapstradisjoner. 136 s.
NOU 2001:34 Samiske sedvaner og rettsoppfatninger - bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget. 692 s.

samene er et urfolk i Norden.

NOU 2001:34 Samiske sedvaner og rettsoppfatninger - bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget, skiller seg ut da NOU'en tar opp bare eldre samiske sedvaner og rettsoppfatninger, med et unntak: Arkivmaterialet til Fri rettshjelpskontoret for indre Finnmark. I de øvrige 8 utredninger er hovedvekten lagt på eldre tider, men likevel slik at enkelte avsnitt handler om eller tilsynelatende handler om nyere tid, dvs. etterkrigstiden.

Dagens og gårdsdagens (de siste 40-50 år) forhold blir ikke berørt

Stortingsmeldinger (St. meld.) og utredninger som direkte omhandler samiske forhold

Samordningsnemnda for skoleverket. Innstilling III. Kirke- og Undervisningsdepartementet, Oslo 1948

Innstilling fra Komiteen til å utrede samespørsmål. Oppnevnt av Kirke- og undervisningsdepartementet i 1956. Oslo 1959. 109 s.

St.meld.nr. 21 (1962-63) Om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisktalende befolkning. 59 s.

St.meld.nr. 99 (1969-70): Om tiltak til å forbedre boligforholdene i Indre Finnmark.

St.meld.nr. 108 (1972-73) Om et utbyggingsprogram for Nord-Norge.

St.meld.nr. 13 (1974-75) Om en aksjonsplan for de samiske bosettingsområder. 18 s.

Ot.prp.nr. 9 (1976-77) Om lov om reindrift. 74 s.

Ot.prp.nr. 24 (1977-78) Om lov om reindrift.

St.prp.nr. 107 (1977-78): Om statsregulering av Altavassdraget i Finnmark fylke. 174 s.

St.meld.nr. 61 (1979-80): Om regjeringens arbeid med gjennomføringen av Stortingets vedtak om utbygging av Altavassdraget. 187 s.

St.meld.nr. 17 (1985-86): Om Norsk sameråds virksomhet i 1984. 40 s.

St.meld.nr. 17 (1986-87): Om Norsk sameråds virksomhet i 1985. 42 s.

Ot.prp. nr. 33 (1986-87) Om lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). 124 s.

Handlingsplan mot rasisme og diskriminering (1998-2001). Kommunal- og regional departementet. 16 s.

St.meld.nr. 14 (1988-89): Om Norsk sameråds virksomhet i 1987. 109 s.

Ot. prp. nr. 102 (1989-90) Ratifisering av ILO-konvensjon nr. 169.

St.meld.nr. 102 (1989-90): Den 76. internasjonale arbeidskonferansen i Geneve 1989. 55 s.

St.meld.nr. 60 (1989-90): Samisk språk. 57 s.

St.meld.nr. 28 (1991-92): En bærekraftig reindrift. 134 s.

St.meld.nr. 52 (1992-93) Om norsk samepolitikk. 188 s.

St.meld.nr. 49 (1995-96): Om verksemda til Sametinget i 1995. 11 s.

St.meld.nr. 41 (1996-97) Om norsk samepolitikk. 181 s.

St. meld. nr. 18 (1997-98) Tillegg til St. meld.nr. 41 (1996-97). Om norsk samepolitikk. 23 s.

St.meld.nr. 15 (2000-01) Nasjonale minoriteter i Noreg. Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romani og skogfinnar. 67 s.

St.meld.nr. 55 (2000-01) Om samepolitikken. 161 s.

St.meld.nr. (2001-02) Tillegg til St. meld.nr. 55 (2000-2001) Om samepolitikken.

St.meld.nr. 34 (2001-02) Kvalitetsreformen. Om høyere samisk utdanning og forskning. 43 s. + 43 s.

verken av denne eller de andre NOU'er, og dermed er ikke vår tids samfunnsforhold vurdert. Det gjelder så sentrale temaer som det samiske bosettingsområdet anno 1980-2000, strukturendringer i bosettingsmønster og ressursbruken, samisk som daglig bruksspråk og samiske normer og verdier. Grunnen til den manglende oppfølging er sannsynlig politisk begrunnet. Politisk i den forstand at når utvalgene ble oppnevnt, fikk de et mandat som ikke berørte disse sentrale kulturområder. Ved utnevning av utvalg tok man inn folk med juridisk kompetanse og samiske politikere som hadde markert som innen retts- og rettighetsspørsmål, og ikke innen kultursektoren.

KAPITTEL 6

ILOS TODELTE DEFINISJON AV BEGREPET 'URFOLK'

6.0 Er samene et urfolk?

ILOs definisjon av et urfolk er den mest autoritative definisjon på det internasjonale plan. ILOs definisjon er todelt. Etter definisjonen kan folkegrupper og etniske minoriteter som mener de oppfyller kriteriene, kreve å få status som urfolk.

6.1 Det første leddet av en todelt definisjon

Det første leddet i den todelte definisjonen viser til historiske forhold. Det handler om et folk har bodd i området før statsdannelsen:

(...) folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisasjon fant sted eller da nåværende statsgrenser ble fastlagt, (...).

Det stilles altså ikke krav om at de skal være de første som vandret inn i et folketomt land. De fleste steder i verden ligger denne begivenhet så langt tilbake i tid at forskningen ikke har muligheter for å vite et sikkert tidspunkt for bosetting og slett ikke hvilke nasjonalitet de hadde. Heller ikke om de oppfattet seg som en nasjon eller etnisk gruppe. Sannsynligvis var det folkegrupper som ikke lenger finnes fordi de er oppblandet med andre grupper eller at de er fullstendig assimilert med andre. En slik tolkning av begrepet 'urfolk' er uten interesse fordi ILOs konvensjon ikke handler om utdødde folkegrupper.

Urfolk er en folkegruppe som var i et område før nåværende dominerende befolkning bosette seg og fastsatte riksgrenser. Den opprinnelige befolkning og dens kultur er skritt for skritt blitt trent tilbake og folkegruppen umyndiggjort.

6.2 Er samene Nordkalottens urfolk?

Betegnelsen "Nordkalotten" er uklar med hensyn til hva den skal innbefatte og hvor langt sør og øst området strekker seg. Som oftest omfatter Nordkalotten de fylker eller län som ligger nord for Polarsirkelen eller som Polarsirkelen krysser. Det vil si Finnmark, Troms og Nordland på norsk side, Nordbottens län i Sverige og Lapplands län i Finland. Andre benevner også områder i Sverige og Finland nord for 65^o og hele Kolahalvøya.

I dette området var samene det folkeslag som var til stede før noen av

de nåværende nasjonaliteter kom. Som kjent kom norrøne grupper (nordmenns forfedre) til øyer og kystlandet i Nordland og Sør-Troms fra ca. 200-400 e.Kr. Før år 1000 e.Kr. gjorde de enkelte tokter langs Finnmarkskysten nord- og østover til Kvitsjøen. Noen permanent norsk bosetting av betydning fant ikke sted i Nord-Troms og Finnmark før på 1300-tallet. Det var en glissen, men fast bosetting. Først på 1600-tallet ekspanderte den norske bosettingen fra kysten og innover fjordene. I indre Nord-Troms og indre Finnmark er den faste norske bosetting fra et seinere tidspunkt.

Svenskene bygde kirke i Torneå i Bottenvika på midten av 1300-tallet, men rykket ikke lenger nord før på 1500-tallet. Selv om man finner en spredt svensk og finsk bosetting langs østkysten av Bottenvika, - og finsk bosetting ved Oulu på 1000-tallet, bodde samene sammen med andre finske folkegrupper i det meste av nåværende Finland og tilstøtende grenseområder mot Russland nord for en linje fra Savonlinna til Tampere (ca 62^o nord) så seint som på 1100-tallet.

Men finsk bosetting forekom ved Torneå på 1000-tallet, og på midten av 1700-tallet var det stor finsk innflytting til Nord-Sverige og seinere til Troms og Finnmark. Russerne kom til Kolahalvøya en gang i begynnelsen av 1300-tallet, men en større ekspansjon skjedde først med misjonen på 1500-tallet da russere nådde helt til Pasvik-Neiden området.

I det samiske bosettingsområdet var det lenge uklare grenser, noe som førte til dobbelt beskatning og et inntrykk av at dette området var "fritt vilt" for alle. De endelige riksgrenser ble fastsatt mellom Sverige og Norge i 1751, mens grensetraktaten med Russland ble undertegnet i 1826.

Samer på finsk side kom under Russland da Sverige i 1809 måtte avstå Finland. Finland ble da et storhertugdømme under Russland. Landet ble selvstendig i 1917. Om man ser på det arkeologiske materiale (forhistorisk materiell kultur) sammen med tidlige skriftlige beretninger (Tacitus 98 e.Kr., Prokopius 550, Jordanes ca 700, m.fl.), så viser disse at det på Nordkalotten eksisterte en samisk befolkning ved tiden omkring Kristi fødsel. Dette arkeologiske materialet viser en kontinuitet av en kultur med røtter langt tilbake i tid.

Ut i fra arkeologisk og historisk materiale kan man konstatere at samene har den lengste bosettingshistorie av de nålevende folkeslag på Nordkalotten.

6.3 Når og hvordan oppsto samene?

På et tidspunkt før Kristi fødsel oppsto det en folkegruppe som seinere betegnes som samer. Det oppsto en historisk enhet av folk som opprinnelig kan ha vært forskjellig. Folk som kanskje snakket ursamisk, smeltet sammen med andre grupper som var bærere av andre kulturelementer. Denne sammensmeltingen og blanding av blod og kultur foregikk gjennom mange generasjoner og over lang tid. Når denne sammensmeltingen var kommet langt nok og andre folkegrupper utenfor området oppfattet dem som forskjellig fra andre, kan man tale om en gruppe som følte seg som en enhet og som av andre ble betraktet som en enhet. Men når tid dette skjedde, er vanskelig å vite, bl.a. fordi denne prosessen kan ha foregått over lang tid.

Man kan konstatere at det fantes samer på Nordkalotten ved Kristi fødsel. Men man kan ikke si med sikkerhet for hvor lang tid forut for den tid at det er korrekt å bruke ordet same. Det er derimot feil å stille spørsmålet: "Når kom samene?" og "Hvor kom samene fra?" Disse spørsmål lar seg ikke besvare, fordi det er galt stilt.

Samene oppsto altså som folk gjennom en sammensmelting av flere grupper på selve Nordkalotten engang før Kristi fødsel. Det er slik at ingen folkegrupper i verden eksisterer evig. Folkegrupper både blandes og deles; nye folkeslag oppstår og andre forsvinner ut av historien. Som et eksempel kan nevnes at dagens grekere bare delvis er etterkommere av de gamle hellenerne, - og det er vel få seriøse forskere som setter likhetstegn mellom de gamle romere og dagens italienere.

6.4 ILOs krav om at urfolk skal ha beholdt sine særtrekk

Det andre kravet i ILO-konvensjonen er at en folkegruppe som skal få status som urfolk, har beholdt alle eller i alle fall noen av sine særtrekk:

2. (...) og som - uansett deres rettslige stilling - har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner."

Det er et vanskelig spørsmål å vurdere hvorvidt samene har beholdt noen av sine institusjoner eller har bygd noen av sine institusjoner med utgangspunkt i sine særtrekk. På den ene siden så endres samfunnets behov og prioriteringer over tid, og på den andre siden så foregår ikke slike endringer samtidig over hele (det samiske) området. I store deler av Nord-Norge - inkludert kyst-Finnmark - har sentrale samiske elementer

forsvunnet og norsk kultur og språk har overtatt denne plassen. (Høgmo, A. 1986). Denne prosessen foregikk ikke på samme tid og i samme takt. Først ble den samiske befolkningen fornorsket i området lenger sør hvor man hadde tett kontakt med norsk og svensk kultur, i øst med finsk og russisk. I området med glissen ikke-samisk bosetting beholdt og utviklet samene sine kulturelle former i ressursutnyttelse, bosettingsmønster, språk, skikker og sedvaner. Dette området omfatter indre Finnmark, de nordligste kommuner i Finland og (tidligere) Karesuando kommune i Sverige. Men heller ikke her var det skarpe grenser fordi randområder til disse beholdt noe av samekulturen enda en tid. Det gjelder indre fjordområder i Finnmark og Nord-Troms, områdene rundt Kiruna, Gällivare og Jokkmokk i Sverige, Enontekiö og Sodankylä i Finland.

Tilbake til ILOs krav om å ha "beholdt alle eller noen (...)". Med sosiale institusjoner menes vanligvis slektsskaps- og naborelasjoner, og verdier og normer samt vanlige omgangs- og høflighetsformer. Språk, skikker og sedvaner, religiøs tro og forestillinger, litteratur, musikk og bildende kunst legges vanligvis i betegnelsen kultur. Økonomiske forhold kan omfatte mye mer enn økonomiske konstellasjoner. Det omfatter også ressursutnyttelse og bosettingsstruktur. Politiske institusjoner er vanligvis knyttet til styring, ofte i lagdelte sosiale- og maktstrukturer, eller til "flate" og egalitære styringsformer og samfunn.

Med bakgrunn i nærmere presisering av "egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner", er det vanskelig å argumentere for at samene fyller disse kriterier i andre geografiske områder enn i indre Finnmark, i en eller to kommuner i Finland, og i deler av Kiruna kommune. Den altomfattende forandring og omvelting har ført til at det samiske folket er mer integrert i storsamfunnene enn noen gang tidligere i historien. Men det er likevel interessant å gjøre noen betraktninger om det norske samfunn knyttet til ILOs todelte definisjon:

Man kan definere *det norske samfunnet* på en summarisk måte selv om det nok kan være delte meninger om hvordan man skal gjøre det. For dette formål er det tilstrekkelig å definere det norske samfunnet som et sosialt system bygd ut av nordmenn og for nordmenn, og noe som stadig er under utbygging og forbedring. Dette systemet hviler på den grunnoppfatning at statsborger er lik nordmann. Videre bygger man på at landet har ett felles språk, egne skikker og sedvaner, egne etiske regler basert på norsk tradisjon og en egen oppfatning av rettsikkerhet og

demokrati. I dette systemet er også samene inkorporert. Samene har ikke lenger intakt egne politiske, økonomiske og sosiale institusjoner, men i noen få kommuner i indre Finnmark er det fremdeles et flertall av innbyggere som bruker samisk som daglig talemål. De har også beholdt noen av sine skikker og tradisjoner.

Juridisk sett er samene statsborgere, men konsekvensen er at samene bare kan ha full nytte av statsborgerlige rettigheter om de deler nordmennenes forutsetninger for deltakelse i dette system. Dette innebærer at samene må dele nordmenns mål, handle som nordmenn, og mene det samme som nordmenn. (Eidheim, H, 1971).

6.5 Kan samene underkjennes som urfolk?

Siden 1970-tallet har det vært flere ulike definisjoner av begrepet 'urfolk'. De var sprikende fordi de la vekt på forskjellige elementer som lang bosetting, naturnær livsform og bevaring av sosiale relasjoner. Dette hang sammen med et kultursyn som rådde fram til de siste decennier. Det herskende syn var at kulturene til etniske minoriteter var statiske. Etterhvert erkjente man det at også urfolkenes kulturer er i stadig forandring og at de ikke knyttes bare til gammeldagse kulturtrekk. Det har vært reist en rekke argumenter for å underkjenne samene som urfolk. I tilknytning til den historiske bakgrunn har det vært hevdet at samefolket ikke er urfolket på Nordkalotten eller det har oppstått et kulturelt brudd mellom samenes forfedre og dagens samiske befolkning. Det siste punktet er berørt pkt. 6.4.

Et hovedargument har vært den språklige fornorskning og en fornorskning i sentrale kulturelementer ved at den halvnomadiske livsformen og delvis også den nomadiske, er forsvunnet og erstattet med bofasthet og annet yrke. Siida-systemet er gått i oppløsning og det finnes knapt noen spor etter stammeforhold.

I utnyttelse av næringsressurser og økonomiske forhold har det i historiske tid skjedd minst to paradigmeskifter. Det ene er tamreindrift der det først skjedde en gradvis overgang til intensiv drift med få meget tamme dyr (jfr. Ottars beretning fra 894 e.Kr.) og til ekstensiv drift med store reinflokker på 1600- og 1700-tallet.

Det andre store skiftet skjedde i etterkrigstiden der naturalhusholdning blir avløst av pengehusholdning og livsform med yrke. Man går over fra ikke-mekanisert drift til mekanisert drift med maskinhold der faste

siidaområder og gjeting og pass av rein med hund avløses av snøscooter om vinteren og terrengmotorkjøretøyer om sommeren.

En tredje avgjørende innvendig er at "rasemessig" har graden av etnisk inngifting vært betydelig. Et betydelig antall samiske kvinner og menn har giftet seg med folk av finsk og nordisk herkomst. Likevel har de etniske skillelinjer vært relativt klare mellom samer og nordmenn i den forstand at folk med blandet etnisk herkomst har kunnet eller måttet velge én av de aktuelle etniske kategoriene.

De nordiske samer har ikke som de nordiske folk forøvrig, gradvis utviklet et bonde- og jordbrukssamfunn fram til dagens urbane, moderne samfunn med flertallsdemokrati. Det samiske folk har måttet gjøre et sprang fra en halvnomadisk og nomadisk livsform iblandet med kombinasjonsnæringer til bofasthet og yrkesliv i de nordiske samfunn. Et sprang fra noe til noe vesensforskjellig annet. I dagens samiske samfunn er det svært lite i næringsstrukturen, ressursbruken og den materielle kulturen forøvrig som minner om det "arkaiske" samiske, dvs. da naturalhusholdning, sjølbergingsøkonomi, håndverksredskaper og lavteknologi var dominerende.

Konsekvensen av dette er at man ikke lenger kan argumentere generelt for at samisk materiell eller immateriell kultur er særlig sterkt knyttet til kollektiv eiendomsrett til land og vatn. Derfor er samenes stilling på sett og vis meget ulik andre urfolks som ikke lever i land med lange demokratiske og sosialdemokratiske tradisjoner.

Integrering og assimilasjon har foregått over flere hundre år. Etnisk inkorporering, dvs. etnopolitisk mobilisering er et fenomen fra vår tid, fra rundt 1946-48, men som ble aktualisert for alvor etter Altasaken. Konsekvensen av integrering, assimilasjon eller inkorporering er at mange samer bruker sin egen identitetsoppfattelse som grunnlag når de velger å definere sin tilhørighet i en urfolksgruppe eller ikke. Det er denne selvidentifisering som først og fremst ligger til grunn ved valg av etnisk identitet, og ikke å ha "beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner."

Det første punktet i ILOs todelte definisjon av urfolk var uproblematisk når myndighetene godkjente ILO-konvensjon 169. Det andre punkt ble ikke undergitt en seriøs og grundig behandling. Det ble bare slått fast at "Det er på det rene at samene omfattes av konvensjonen." (NOU 1993:34, s. 54). Hadde myndighetene fått utredet dette spørsmålet, ville man ikke uten videre og uten reservasjon kunnet godkjenne ILO-konvensjon nr.

6.6 Er samene et urfolk i henhold til ILO-konvensjon?

ILO-konvensjonens første krav til å bli akseptert som urfolk, er at "de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hørte til da erobring eller kolonisering fant sted eller da nåværende statsgrenser ble fastlagt".

Samefolkets lange sammenhengende historie i området (Nordkalotten) er udiskutabel ut i fra arkeologisk og historisk kildemateriale. Derfor er samene historisk-juridisk urfolk i sitt bosettings- og ressursområde.

Men for å bli ansett som urfolk i henhold til ILO-konvensjon nr. 169 må denne befolkning dessuten ha "beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner."

For samene er dette kravet problematisk. Det samiske folket og den samiske kulturen har - som mange andre folk og kulturer - gjennomgått forandringer gjennom tidene. Forandringene har vært store og gjennomgripende. En del er assimilert og fullstendig forsvunnet i den norske kulturen, men andre har i enkelte mindre avgrensede distrikter beholdt elementer av språk, skikker og sedvaner, eller reindrift som tradisjonell næringsvei.

I enkelte Finnmarks- og nord-norske bygder har noen grupper tatt til å søke etter sine samiske røtter og å revitalisere enkelt elementer i samisk kultur, som f.eks. språk og bruk av samedrakter. Dette ønsket og denne vilje har ført til økt samisk identitetsfølelse. Den subjektive etniske identiteten har vært tilstrekkelig til at myndighetene har akseptert at samene oppfyller begge vilkår i ILO-konvensjonen for å bli akseptert som urfolk i Norge.

6.7 Oppsummering

ILOs todelte definisjon av urfolk krever at "de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hørte til da erobring eller kolonisering fant sted eller da nåværende statsgrenser ble fastlagt".

Ut fra historiske kilder og arkeologisk materiale er det ingen tvil om at samene bodde i området før de endelige statsgrenene mellom Sverige (inkl. Finland) og Norge ble trukket opp i 1751, og mellom Russland (inkl. Finland) og Norge i 1826.

Det andre kravet er at et urfolk "har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner". Hvis man

skal ta dette kravet bokstavelig, skaper det store problemer fordi samfunnet har endret seg så mye i løpet av de siste decennier at man ikke finner lenger slike "institusjoner".

Uten videre har Regjeringen sluttet seg til et utsagn i en NOU om at "Det er på det rene at samene omfattes av konvensjonen." (NOU 1993:34, s. 54). Det er denne politiske beslutningen som offentligheten har å forholde seg til.

I følge art. 14.2 skal myndighetene "identifisere de landområder der vedkommende folk tradisjonelt lever, og sikre effektivt vern av deres eiendomsrett og rett til besittelse."

Ingen statlige utredninger eller Regjeringen har identifisert landområdene. Men på bakgrunn av Regjeringens forslag til Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark (Finnmarksloven) identifiserer Regjeringen dette landområdet som samisk. Spørsmålet er om myndighetene seinere vil utvide "landområdet" også til å gjelde Troms, Nordland, Nord- og Sør-Trøndelag, og eventuelt deler av Hedmark fylke.

KAPITTEL 7

ARBEIDET MED URFOLKSSAKER ETTER WCIPS SISTE KONFERANSE I 1993

7.0 Fra "urbefolkning" til "urfolk"

ILO-konvensjon nr. 169 (1989) bruker betegnelsen "urbefolkning". Først på midten av 1990 blir betegnelsen "urfolk" gradvis innført. NOU 1993:34 bruker konsekvent "urbefolkning". Det samme gjelder for NOU 1995:6 Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge, og NOU 1996:11 Forslag til minerallov.

Først i St.meld.nr. 41 (1996-97) Om norsk samepolitikk, er betegnelsen "urfolk" brukt, og i NOU 1997:4 Naturgrunlaget for samisk kultur.

Etter at WCIPs aktivitet avtok i slutten av 1993, har det frivillige organiserte urfolksarbeidet på verdensbasis vært minimalt. Det gjelder også for International Work Group on Indigenous Affairs (IWGIA). Årsakene er mange, men hovedgrunnen er nok at offisielle organer, spesielt FN, kom sterkere inn. Dette skjedde bl.a. da FNs underkommisjon i 1982 opprettet arbeidsgruppen World Group on Indigenous Peoples (WGIP), og ved at FNs generalforsamling i 1993 erklærte 1995-2004 for et internasjonalt tiår for urfolk.

Det er de offentlige og formelle organer som har overtatt for de frivillige organer og organisasjoner arbeid og funksjon.

7.1 Urfolksarbeid på det internasjonale plan

Urfolksarbeidet fra midten av 1990-tallet har sitt utgangspunktet i FNs urfolks 10-år. Norge var en av medforslagsstillere til resolusjonen om handlingsplan for et urfolks 10-år som ble vedtatt på FNs 48. generalforsamling i 1993 (sak 48/163).

FNs generalforsamling erklærte altså i 1993 at 1995-2004 skulle være et internasjonalt 10-år for urfolk. I urfolks 10-året skulle man arbeide for å løse problemer knyttet til menneskerettigheter, miljø, utvikling, utdanning og helse. FNs konkrete målsetting var todelt; (1) å vedta en erklæring om urfolks rettigheter, og (2) å etablere et permanent forum for urfolk for å styrke det internasjonale arbeid med urfolkssaker. Jfr. St.meld.nr. 41 (1996-

97) Om norsk samepolitikk, s. 99).

7.2 Erklæring om urfolksrettigheter

Arbeidet med erklæring om urfolksrettigheter begynte allerede i 1982 da World Group of Indigenous Peoples (WGIP) - en ekspertgruppe i regi av FN - kom sammen. Det første utkastet ble lagt fram i 1994. Siden da har det vært forhandlinger mellom stater. Disse forhandlinger har vært ført videre i en arbeidsgruppe nedsatt av FNs menneskerettighetskommisjon hvor representanter for urfolk har observatørstatus. De første årene representerte cand. jur. Leif Dunfjeld urfolket. På 1990-tallet ble han avløst av cand. jur. John Bernhard Henriksen fra Kautokeino.

Arbeidsgruppens forslag er meget omfattende. Det tar for seg urfolks rett til effektiv beskyttelse av menneskerettigheter, rett til selvbestemmelse og rett til full deltakelse i samfunnsliv, det offentlige styre og stell, og beslutningsprosesser. Forslaget til erklæringen understreker at statene har plikt til å få samtykke fra urfolk når det gjelder nye lover, forskrifter og administrative tiltak som kan berøre en urfolksgruppe. Utkastet har også forslag til bestemmelser om retten til land og vann, og at urfolks retts-systemer skal anerkjennes av statene.

Fram til oktober 2003 har det vært 9 forhandlingsrunder i Geneve. Forhandlingene har vært låst i mange år spesielt på grunn av artikkel 3 som omhandler krav om selvbestemmelse.

Norge har vært representert ved Utenriksdepartementet og Kommunal- og Regionaldepartementet, og fra 1994 også Sametinget. I november 2000 boikottet Sametinget forhandlingene fordi Norge ikke gikk inn for at urfolk skulle ha full rett til selvbestemmelse. Sametinget krever at retten til selvbestemmelse for urfolk skal gjelde på alle samfunnsområder, - slik det gjelder for alle andre folk. Her viser Sametinget bl.a. til Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter, art. 1. "Alle folk har selvbestemmelsesrett. I kraft av denne rett bestemmer de fritt sin politiske stilling og fremmer fritt sin økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling." Det vises også til Internasjonal konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter" som har en likelydende art. 1: "Alle folk har selvbestemmelsesrett. osv."

Seinere har Sametinget deltatt igjen, på møtene i januar-februar 2002, desember 2002 og seinere.

7.3 Permanent forum for urfolkssaker i FN

Det var i 1993 at verdenskonferansen om menneskerettigheter (The World Conference on Human Rights) ga en anbefaling til FNs generalforsamling om å opprette et permanent forum for urfolkssaker. Hensikten var å etablere et møtested i FN hvor saker som angår urfolk ble behandlet mer helhetlig og med større tyngde. I juni 1995 ble det holdt et arbeidsseminar om dette i København. Det andre arbeidsseminar ble holdt to år seinere (juni 1997) i Chile. Forumet ble etablert 29. juli 2000 og man ble enige om at det skulle organiseres direkte under The Economic and Social Council (ECOSOC). Man ble også enige om hvordan sammensetningen skulle være: Fordelingen er (1) basert på et rotasjonssystemet på FNs 5 regioner. I den første perioden er 3 regioner representert; Latin-Amerika og Karibien, Vest-Europa og Asia. (2) Urfolkene nominerer sine kandidater på grunnlag av 7 geografiske/kulturelle regioner, med en "roterende plass".

Det var i 2000 at FNs generalforsamling hadde vedtatt å opprette Permanent forum for urfolkssaker (Permanent Forum on Indigenous Issues) med 16 uavhengige eksperter, 8 nominert av FNs medlemsstater og 8 utpekt av ECOSOC, etter konsultasjoner med urfolksgrupper og organisasjoner.

Forumet hadde sin første samling i New York 14.- 24. mai 2002. Her ble den tidligere Sametingspresident, prof. Ole Henrik Magga valgt til leder. Han var oppnevnt som representant for inuitter og samer. Av de 16 medlemmer er 6 kvinner. Pga. fremmede navn, er det satt en (k) ved de kvinnelige representanter slik som den engelske originaltekst med Mr., Ms. og Mrs.

Permanent Forum on Indigenous Issues har i denne (første) perioden disse medlemmer (alfabetisk etter land, unntatt lederen):

Ole Henrik Magga (leder), Norge
Wilton Littlechild, Canada
Wayne Lord, Canada
Qin Xiaomei (k), China
Antonio Jacanamijoy, Colombia
Njuma Ekundanaye (k), D.M. of Congo
Ida Nicolaisen (k), Danmark
Otilia Lux de Coti (k), Guatemala
Yuji Iwasawa, Japan
Marcos Matias Alonso, Mexico
Parshuram Tamang, Nepal

Fortunato Turpo Choquehuanka, Peru
Zinaida Strogalschikova (k), Russland
Yuri A. Boychenko, Russisk føderasjon
Ayitegan Kouevi, Togo
Mililani Trask (k), USA

7.4 Urfolk i Barentssamarbeidet

Barentssamarbeidet ble etablert i 1993 med sekretariatet i Kirkenes. Barentssamarbeidet har to parallelle organer; Barentsrådet og Regionrådet.

Det øverste organ er Barentsrådet hvor man møtes på utenriksministernivået etter hver formannskapsperiode på to år. Urfolk er ikke representert her, men den norske sametingspresidenten har de seinere år vært med i den norske delegasjonen. Russland hadde formannsvervet i Barentsrådet i perioden 1999-2001 da Sverige overtok for de neste to år.

Regionrådet er det øverste organ på regionalt nivå. Her møtes delegater fra fylker, län, oblast og okrug. I tillegg får en felles representant for urfolk møte i rådet. Urfolksrepresentanten følger det land som har ledervervet i Regionrådet. Murmansk oblast hadde formannsvervet i perioden 1998-2000 med nenetsere som representant for urfolkene. Fra 2001 har Nordland fylke dette verv, - og dermed er det norske Sametinget som har fast plass i Regionrådet.

Samarbeidet i The Barents Euro-Arctic Region (BEAR) omfatter Finnmark, Troms og Nordland på norsk side, Norrbottens län og Västerbottens län på svensk side, Lapin lääni og Oulun lääni på finsk side og på russisk side; Murmansk oblast (fylke), Arkhangelsk Oblast, Nenetsi okrug (område), Den karelsk republikken og fra 2002 Komi-republikken. I dette området har vepsere (i Karelen), nenetsere og samer urfolksstatus.

Det er dannet en egen urfolksgruppe med vepsere, nenetsere og samene fra de fire land. Et konkret resultat av dette arbeidet er at urfolk har hatt en egen representant ved hovedsekretariatet i Kirkenes siden slutten av 1990-tallet. Det er tidligere sametingsrepresentant Alf Nystad fra Karasjok. I regi av Barentssamarbeidet ble det i oktober 2003 åpnet et eget urfolkskontor i Murmansk.

7.5 Arktisk råd

Arktisk råd er et politisk og faglig forum for sirkumpolart samarbeid i nord. Samarbeidet ble innledet med Rovaniemi-konferansen om natur- og miljø-

spørsmål i 1991, men Arktisk Råd ble formelt opprettet i 1996. Samarbeidet ble samtidig utvidet til å omfatte en bærekraftig utvikling. I Arktisk råd er de nordiske land medlemmer sammen med Russland, USA og Canada. 6 organisasjoner - de fleste urfolks organisasjoner og organer - er permanente deltakere, men de har ikke vedtaksrett ved forhandlinger. Det er

Samerådet (som har deltatt siden Rovaniemi-konferansen)
Aleut International Association
Arctic Athabaskan Council
Gwichín Council International
Inuit Cirkumpolar Conference
Russian Association of Indigenous Peoples of the North

Dessuten er det 21 observatører, deriblant Association of World Reindeer Herders og Standing Committee of Arctic Parliamentarians.

Ministermøtet som holdes hvert 2. år, er Rådets høyeste organ. Det første møtet ble holdt i Iqualit i Canada i 1998. Her overtok USA ledervervet. På møtet i Barrow 2000 vedtok man det såkalte Barrowerklæringen som ga den politiske rammen for den neste to-års perioden. På samme møtet overtok Finland ledervervet. Et nytt ministermøte ble holdt i Saariselka i oktober 2002.

7.6 Urfolksarbeid på det nordiske plan

Både Finland og Sverige deltar i Barentssamarbeidet og i Arktisk Råd. På den måten er de med i urfolkssamarbeidet på lik linje med Norge.

Fram til 2000 het den samevalgte forsamling i Finland "Delegationen för sameärenden", deretter Sametinget. Sametinget har ikke vært så aktiv i kravet om at Finland skal godkjenne ILO-konvensjonen. Men den finske presidenten, Tarja Halonen understreket i 2000 at "Samerna tilhör urbefolkningen i Finland, (...), og "at samerna såsom et ursprungsfolk skall tilförsäkras en på kulturell autonomi baserad tillräcklig nivå ifrågan om de språkliga och kulturella rättigheterna." Men det har foregått lite debatt om ILO-konvensjonen. Landsstyrråd Eero Arnio sa i 1991 at det blir vanskelig for Finland å ratifisere konvensjonen fordi det skal være "korrespondanse mellom konvensjonen og [det finske] lovverket" (jfr. s. 67). Stillingen fra 1991 til 2003 har ikke endret seg.

Samerådets sekretariat ligger i Utsjok. Dermed har rådet den nødvendige nærhet til de finske sentralmyndighetene. Men Samerådet har ikke

vært spesielt aktiv overfor den finske regjering.

I Sverige er situasjonen en annen. Her har Sametinget (opprettet i 1993) presset hardt på den svenske regjering og de svenske sentralmyndigheter for at landet skal godkjenne ILO-konvensjonen, men uten resultat. Det samme har Svenska Samernas Riksförbund (stiftet i 1948) og de enkelte partier og grupper i Sametinget. At den svenske regjering er tilbakeholden, henger dels sammen med Sametingets og de samiske organisasjoners høye krav om selvbestemmelse og rett til å eie landområdene, og dels sammen med at det skal være korrespondanse mellom konvensjonen og det svenske lovverket.

Gjennom de siste 20-30 år har det vært flere store rettsaker mellom statene og reinbeitedistrikter om rettigheter. Kravene har vært basert på historiske forhold, og ikke så mye på dagens situasjon. Alle disse sakene har statene vunnet. Saken om ILO har stått stille dels på grunn av rettsakene og dels fordi avstanden mellom regjeringen og Sametinget har vært stor.

Et nytt initiativ ble tatt i september 2003 da den svenske regjeringen nedsatte et utvalg for å definere samiske områder i henhold til ILO-konvensjonens art. 14, pkt. 2: "Myndighetene skal ta nødvendige skritt for å identifisere de landområder der vedkommende folk tradisjonelt lever, [...]." I Norge har man ikke direkte berørt dette spørsmål som man i Sverige vil undersøke (jfr. s. 62). Dette utredningsarbeidet i Sverige vil sannsynligvis ta tid, kanskje flere år. Inntil da er det uaktuelt for Sverige å ratifisere ILO-konvensjon nr. 169.

7.7 Kompetansesenteret for urfolksrettigheter

Kompetansesenteret for urfolksrettigheter (Resource Centre for Rights of Indigenous Peoples) i Kautokeino ble åpnet mandag 1. september 2003 i nærvær av representanter for FNs Forum for urfolkssaker, Kommunaldepartementet, Utenriksdepartementet, Sametinget, Senter for etnisk diskriminering og andre representanter for offentlige myndigheter. Senteret ble lansert i St.meld.nr. 21 (1999-2000) Menneskeverd i sentrum - handlingsplan for menneskerettigheter. Senteret kom i drift 15. august 2002 med dr.gr.stip. Marit Myrvoll som prosjektleder.

Kompetansesenterets mål er "å øke kunnskapen om og forståelsen for urfolksrettigheter og samiske rettigheter." Senteret "skal samle inn, bygge opp, systematisere, vedlikeholde, bearbeide, tilrettelegge og formidle relevant informasjon og dokumentasjon om urfolksrettigheter nasjonalt og

internasjonalt." (§§ 1 og 2). Det "kan også påpeke behovet for forskning på aktuelle områder."

Styret består av 5 styremedlemmer hvorav Sametinget og Kommunaldepartementet oppnevner 2 hver. Styrelederen skal oppnevnes i fellesskap. Dr.gr.stip. Jan Henry Keskitalo, Kautokeino, er oppnevnt som den første styreleder i en periode på 3 år. Kompetansesenteret leder er Magne Ove Varsi. Det er dessuten 2 rådgiverstillinger ved senteret som i 2002 hadde et budsjett på 2,8 mill. kr. Senteret er samlokalisert med Nordisk Samisk Institutt.

Kompetansesenteret har etablert samarbeid med bl.a. FNs Forum for urfolkssaker, Kommunaldepartementet, Sametinget, Samerådet, Barentssekretariatet og Fylkesmannen i Finnmark.

I løpet av 2003 er det ferdigstilt to utredninger om urfolksproblematikk, en om "Samiske landrettigheter, norsk lovgivning og forvaltning" og "Samene og de nasjonale parlamentene - Kanaler for politisk innflytelse".

7.8 Urfolksarbeid på det nasjonale plan i Norge

De siste årenes debatt i Norge har foregått på flere plan om forskjellige saker av prinsipiell og praktisk karakter. Stikkordene her er kravet om selvbestemmelsesrett og kampen om forvaltning av naturressursene på land og i havet. Geografisk har debatten vært knyttet særlig til Finnmark og Nord-Troms.

Flere FN-konvensjoner (jfr. s. 80) innleder med "Alle folk har rett til selvbestemmelse. Men begrepet 'selvbestemmelse' oppfattes meget ulikt av f.eks. de norske myndigheter på den ene siden og Sametinget og samiske organisasjoner på den andre siden.

Regjeringens St.meld.nr. 55 (2000-2001) har i avsnittet 18.11 selv skissert målet for urfolks 10-året der et av strekpunktene er: "- Samisk selvbestemmelse og medbestemmelse". Selvbestemmelse i dagens Norge er meget vanskelig på grunn av avgrensingsproblemer, demokratikrav og økonomiske forhold. Arealavgrensning er et problem, spørsmålet om hvem som skal styres og forvaltes er et annet.

Arbeiderpartiregjeringen konstaterte i overnevnte St.meld. at "Viktige elementer i utviklingen av samenes rett til selvbestemmelse kan konsentreres rundt samenes rett til medbestemmelse". Det ser ut til at de toneangivende politiske partier er enige om dette:

"Dette syn deler Samarbeidsregjeringen, men i tillegg er man opptatt av hvordan en selvbestemmelsesrett kan gjennomføres som praktisk politikk i Norge. (...). (Statssekretær Anders J. H. Eira i Altaposten juni 2002)

Både Arbeiderpartiregjeringen og Samarbeidsregjeringen tolker "selvbestemmelse" på en grunnleggende annen måte enn Sametinget. Men Sametinget har på sin side ikke utarbeidet et program eller gjort et vedtak om hvordan selvbestemmelsesrett skal avgrenses for et geografiske område eller en region, hvilke områder innen forvaltningen dette skal omfatte og hvem som skal styres eller forvaltes. Derimot har Sametinget gjort flere konkrete vedtak om enkeltsaker, f.eks. uttalelsen om den nye mineralloven. I en uttalelse om utbygging av Snøhvitfeltet (Sametinget, sak 6/2002), slår tinget fast at

"Det samiske folket er ett av de statskonstituerende folk i Norge. [...]. Sametinget ser det som nødvendig med forhandlinger om rådighet og utnyttelse av olje- og gassforekomstene i samiske områder med norske myndigheter på bakgrunn av at samene er et folk med rett til selvbestemmelse. [...] Sametinget krever derfor at det svært raskt gjennomføres drøftinger med Regjeringen om ivaretagelsen av samiske forhold og interesser ved gjennomføring av Snøhvitprosjektet."

Dette vedtaket i Sametinget viser den praktiske og prinsipielle forskjellen mellom regjeringen og Sametinget når det gjelder kravet om selvbestemmelse og forvaltning av naturressurser.

I februar 2003 klaget Sametinget til FNs spesialrapportør for urfolks rettigheter, Señor Rudolfo Stavenhagen, på en rekke reguleringer og forvaltning av naturressurser gjort av myndighetene i hele Norge. Etter 54 konkrete saker konkluderer Sametinget med følgende:

"Det er derfor ingen tvil om at alle disse inngrep som her er nevnt og den myndighetsutøvelse staten utover mot samene både hver for seg og samlet sett vil bryte gjeldende intern rett i Norge og statens internasjonale forpliktelser ved at de klart truer samisk kultur og levesett."

Samtidig ble Señor Stavenhagen invitert til Sametinget for selv å se inngrepene som "truer samisk kultur og levesett." Señor Rudolfo Stavenhagen avla et flere dagers besøk i Sametinget i oktober 2003.

I hele Norge står under 10 000 personer i samemanntallet, og i

Finnmark 6000 av et manntall på over 53 000. Samemantallet utgjør bare 11 %. Hvordan kan man forklare at Sametinget og flere av de samiske organisasjonene stiller så sterke krav med bakgrunn i at Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold definerer Sametinget som et rådgivende organ ("kan avgi uttalelse", jfr. § 2 i Sameloven).

Sametinget har de siste år nedtonet demokratiet, utvidet saksområdet, krevd større forvaltningsrett og satset sterkt på lov og rett. Dette henger sammen med den allminnelige samfunnsutvikling i Norge. Maktutredningen viser at "Mer makt er flyttet over til rettslige organer og interessekamp drives gjennom rettsvesenet. Dette skyldes utviklingstrekk i Norge og det uttrykker en internasjonal tendens", skriver lederen for Maktutredningen, prof. Øyvind Østerud (Dagbladet 1.9.2003).

"Politikkens makt er på retur i Norge" uttalte Østerud i vår (Forskningen, nr. 2/2003). Han la til at man "ser konturene av et samfunn der politikk har mistet mye av sin makt". Bladet Forskningen skriver at "Denne utviklingen kommer som et resultat av flere rettighetslover, [...] .. det er ikke lenger Høyesterett som har det avgjørende ordet om hva som er norsk lov, det er i stedet blitt menneskerettsdomstolen i Strasbourg."

Sametinget har registrert at summen av de internasjonale rettsreglene har betydd en radikal begrensning av den lovgivende makt i Norge.

Med bakgrunn i at valg og politikk har mistet mye av sin innflytelse og makt, samtidig som internasjonale konvensjoner og rettsregler står sterkere enn før, fremmer Sametinget sine krav. Det er derfor trolig at f.eks. forslag til Finnmarksloven enten av regjeringen eller av Stortinget blir justert og endret slik at den blir mer i samsvar med Sametingets krav.

Det er nå kommet fram at Justisdepartementets rådgivere foreslo at folkeretten skulle gå foran Finnmarksloven, men at Regjeringen tok ut denne passusen i den framlagte lovteksten (FD, 1.11.03).

I årene framover vil Sametinget trolig få større innflytelse og makt, og under seg flere forvaltningsområder på lokalt og regionalt nivå.

I Norge har man i flere år arbeidet med en ny maktutredning: Makt- og demokratiutredningen 1998-2003. Det er til nå (oktober 2003) kommet ut 24 omfattende bøker fra Makt- og demokratiutredning. En av dem - foreløpig den siste i rekken - er: Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten. 461 s. (Oslo 2003). ISBN 82-05-30773-3. Her er 15 artikler om emner som strekker seg fra Sametinget til urfolksrettigheter, mediene og identitet, folkerett og samiske sedvaner, kvinnerepre-

sentasjon og medbestemmelse, og tilhørighet og identitetskonflikter. På lik linje med mange NOUer som omhandler samiske forhold, er denne utredningen en viktig dokumentasjon, ikke bare om sentrale maktforhold, men også om sentrale spørsmål i den norske offentlighet og debatt.

Sametingene har opprettet et Samisk parlamentarisk råd, og i november 2001 ble det vedtatt å nedsette et utvalg som skal utarbeide et forslag til en nordiske samekonvensjon. I september 2003 ble det opprettet et urfolkskontor. Kontoret er lokalisert til Kautokeino.

7.9 Oppsummering av urfolksarbeid fra 1975 til 2003

Hva er hovedårsaken til at urfolksspørsmål de siste 20-30 år har fått så stor oppmerksomhet både på den nasjonale og internasjonale arena?

Det er spesielt tre-fire initiativ som har hatt en avgjørende betydning. Det første er det uvurderlige arbeidet som shuswap indianderhøvding, advokat George Manuel fra British Colombia gjorde. Som leder av National Indian Brotherhood of Canada satte han som mål å organisere urfolk i en internasjonal organisasjon. Hans arbeid ble kronet med hell da World Council of Indigenous Peoples (WCIP) ble stiftet i Port Alberni 31. oktober 1975.

I en resolusjon krevde WCIP-konferansen i Kiruna 1977 at ILO-konvensjon nr. 107 skulle revideres (se s. 57). Dette aktualiserte spørsmålet om statenes behandling av sine urfolk. Arbeidet førte ikke bare til en revisjon, men til en helt ny konvensjon om urfolk. Arbeidet med den nye konvensjonen gikk parallellt med andre globale likestillingstiltak, bl.a. den internasjonale kvinnekongressen og rasismekongresser.

Å utarbeide en erklæring om urfolksrettigheter begynte i 1982 da World Group on Indigenous Peoples (WGIP) - en ekspertgruppe i regi av FN ble nedsatt etter forslag fra Norge. Det første utkastet ble lagt fram i 1994. Siden da har det vært forhandlinger, men fram til 2003 har man ikke kommet fram til enighet om formuleringer, særlig det som gjelder selvbestemmelsesrett og landrettigheter.

I 1993 vedtok FNs generalforsamling at 1995-2004 skulle være et urfolks 10-år. I tilknytning til dette satte FN som mål å arbeide for en erklæring om urfolks rettigheter og å etablere et permanent forum for urfolkssaker. Arbeidet med erklæring om urfolks rett og rettigheter har pågått i mange år. FNs permanente forum for urfolkssaker ble vedtatt opprettet i 2000 og kom i funksjon i 2002.

PERSON-REGISTER

KAPITTEL I-IV

[1] George Manuel, f 1928 i Kamloops i Bristish Colombia. Død samme sted 15. november 1989. Advokat. Samlet flere indianske folk i National Indian Brotherhood. Tok initiativ til World Council of Indegenous People (WCIP). Første president i organisasjonen. I Canberra 1982 trekte han seg fra vervet.

Det er meget sparsomt med personlig opplysninger om ham. Av samiske blad og aviser var er det kun Sámi Áigi som har meddelt hans død (Sámi Áigi, 17.11.89).

[2] Aslak Nils Sara, f 1934 i Karasjok. Cand.real. 1969. Avdelingsingeniør i Miljøverndepartementet fra 1972. Bestyrer for Nordisk Samisk Institutt, Kautokeino, fra opprettelsen i 1973 til 1986. Nå direktør for Bajos, Reindriftens fagutvikling A/S, Kautokeino.

Visepresident i WCIP fra stiftelsen 1975 til 1984. Etter dette styremedlem. Formann i Norsk Sameråd fra 1980 til det ble nedlagt i 1989. Medlem i Nordisk Sameråd i to perioden til 1974. Medlem av Samerettsutvalget (som ble nedsatt i 1980).

[3] Nordisk samekonferanse i Snåsa 1974 hadde valgt disse utsendinger: Fra norsk side; Edel Hætta Eriksen, Anna Jacobsen, Ole Henrik Magga, fra svensk side: Susanna Kuoljok-Angeús, Per Mikael Utsi, Ingvar Åhrén, og fra finsk side: Pekka Aikio, Pekka Lukkari og Esko Palonoja.

[4] José Carlos Morales, f 1940 i Costa Rica. Han var den første indianer i Costa Rica da han i 1958 ble immatrikulert ved landets universitet. Han var like i forveien som WCIPs president, blitt valgt til leder for Det Mellom-Amerikanske Indianerrådet (CORPI).

[5] I den samiske delegasjonen finner vi bl a NSRs leder Ragnhild Nystad, NRLs leder Odd Erling Smuk, lederne for samedelegasjonen ("sameparlamentet") Jouni Ilmari Jomppanen og Irja Seurujärvi Kari, fra SSR og Same Eatnam fire menn; Lars A Bær, Lars P Nia, Lars Pittsa og Lars N Lasko.

[6] Arrangementskomitéen hadde Aslak Nils Sara som leder og Samerådets viktigste medlemmer var også med i komitéen; Irja Seurujärvi-Kari, Pekka Aikio, Ragnhild Nystad, Leif Dunfjeld, Lars Petter Nia, Lars Anders Bær,

og med Gunhild Sara som hovedsekretær og koordinator.

[7] Samene hadde som vanlig 9 delegerte, fra finsk side Matti Morotaja, Irja Seurujärvi-Kari og Pekka Aikio. Fra svensk side møtte Lars Anders Bær, Lars Nila Lasko og Ingvar Åhrén. De norske samer var representert ved Leif Halonen, Marit Myrvoll og Odd Erling Smuk. Dessuten møtte Aslak Nils Sara fra Verdensrådet.

KAPITTEL 4

[8] Máret Sárá, f 1947 i Børselv. Hun har sekretærskole. Lærerskoleeksamen fra Lærerutdanninga i Alta 1978. Dessuten samisk grunnfag ved Oslo Universitet 1974 og spesialpedagogikk. Hun har vært tilsatt som høgskolelærer ved lærerutdanningen i Alta, og vært lærer både ved barne- og ungdomsskolen. Hun er nå rådgiver/lærer ved Samisk Videregående skole i Karasjok. I 1989 fikk hun likestillingsprisen på kr 30 000,- som Finnmark fylke har satt opp (Finnmark Dagblad, 25.11.89, Sámi Aigi, 10.11.89). Samme år fikk forøvrig en annen samekvinne, Mary Mikalsen, Manddalen, likestillingsprisen fra Troms fylke.

KAPITTEL 7

(9) Ole Henrik Magga, f. 14.8.1947 i Ávževuopmi i Kautokeino kommune. Da han var ferdig med den 7-årige folkeskolen i Kautokeino, fortsatte han i 8. og 9. klasse på den linjedelte 9-årige ungdomsskolen i Karasjok. Etter skolegangen i Karasjok, kom han inn på Asker gymnas der han tre år seinere gikk ut som preseterist. Etter dette ble det realfagstudier ved Universitet i Oslo. Derfor var ikke veien lang til filologi og lingvistikk. I 1976 ble han magister i samisk språk, og dr. philos 10 år seinere.

Han fattet tidlig interesse for samisk organisasjonsarbeid og samisk mediesituasjon. Samtidig sto han for formidling av samisk historie og kultur internt i det samiske samfunn og ikke minst eksternt for den norske allmennheten og det internasjonale samfunn. Han ble med i styret, og seinere formann i Oslo sámiid searvi og andre sameforeninger. Samtidig var han en aktiv deltaker i debatter om samiske medier og samfunnsforhold. Hele tiden fortsatte han sine studier innen samisk språkvitenskap, og ble utnevnt til professor ved Universitetet i Oslo i 1987. Under Altastriden rundt 1980 ledet han Norske samers riksforbund (NSR) på en måte som også motstanderne respekterte. I de to første valgperioder (1989-1997) av Sametingets historie, var han Sametingspresident. Som Sametingspresident i to perioder (1989-1997) gjorde han et banebrytende arbeid med å bygge opp sametingsadministrasjonen. Han bygde ut og utviklet meget gode kontakter mot den norske sentraladministrasjonen og pressen. Det er ikke minst hans fortjeneste at Sametinget i hans presidentperiode utviklet seg til et naturlig senter for den samepolitiske debatten, initiativtaker i samiske saker, brobygger i etniske konflikter og samenes talerør utad.

Det er en naturlig linje i hans utvikling fra at han allerede i 1975 deltok på stiftelsesmøtet av World Council of Indigenous Peoples (WCIP) i Canada. Han har deltatt i utredningsarbeid på internasjonalt nivå, bl.a. i World Commission on Culture and Development (Verdens Kulturkommisjon) fra 1992, og seinere er han blitt medlem i flere internasjonale komiteer. I 2002 ble den 54 år gamle professoren valgt til leder for UN Permanent Forum on Indigenous Issues. (FNs permanente forum for urfolk).

For folk som står utenfor kan karrieren til Ole Henrik Magga virke både merkelig og imponerende. Men for dem som er fortrolig med miljøet, er den ikke så vanskelig å forstå. Hans sterke samfunnsengasjement har ført til at han har hatt og har et knippe av sentrale verv både nasjonalt og internasjonalt. Han nyter stor aktelse både i sin heimekommune der han deltar aktivt i styre og stell, i det samiske samfunn forøvrig og i internasjonale fora.

MUNTLIGE KILDER

KAPITTEL 2

- {1} Muntlig meddelse Leif Dunfjeld, tlf. 6.12. 1991
- {2} Muntlig meddelse Lars Anders Bær, tlf. 10.12. 1991
- {3} Muntlig meddelse Leif Halonen, 24.12. 1991
- {4} Som {2}
- {5} Muntlig meddelse Jo Sletbak, 2.pol ktr, UD, 20.12.1991
- {6} Muntlig meddelse Ole Gaup, tlf. 11.12. 1991
- {7} Muntlig meddelse Aslak Nils Sara, tlf. 10.12. 1991
- {8} Som {3}
- {9} Som {3} og {5}

KAPITTEL 3

- {10} Muntlig meddelse Anton Hoëm, tlf. 16.4.1991
- {11} Muntlig meddelse Jan Henry Keskitalo, tlf. 17.4.1991
- {12} Muntlig meddelse Rune Stormo, tlf. 3.12. 1991
- {13} Opplysning pr tlf 18.1. 1991 fra Utenriksdepartementets 1.politiske kontor.

SKRIFKILDER

BØKER OG ARTIKLER I BØKER OG PERIODISKE PUBLIKASJONER

Aubert, Vilhelm: Lagdeling. *Det norske samfunn* (red: Natalie R Ramsøy), s. 130 ff. 3. opplag. Oslo 1972

Darnell, Frank: Introduction. *Demmert, W (ed): Indigenous Peoples And Education In The Circumpolar North*, s. 1-6. "Papers .. presented .. May 19-24, 1985." ISBN mangler. Pilersuiffik (Grønland) 1987

Dunfjeld, Leif: Internasjonale konvensjoner - spesielt ILO-konvensjon nr 169 (1989). *Hitland, S (red): Sjølstyre for urbefolkninger i Norge og Nicaragua, FDH-rapport 1990:7*, s. 143-148. Alta, 1990. ISBN 82-7541-009-6

Eide, Asbjørn: Fattig, ufri og mishandlet. Om det internasjonale menneskerettighetsvernet. 239 s. Oslo 1978. ISBN 82-00-03255-8

Eide, Asbjørn: Urbefolkningene og det internasjonale samfunn. *Nordkontakt*, nr. 3/85, s. 14-15. Oslo 1985

Eidheim, Harald: Samane - ein avvikar-kategori i storsamfunnet eller eit folk med rett til ei framtid? *Menneske og miljø i Nord-Norge. Sosiale aspekter ved folkeflytting*. Sosialdepartementet. Oslo 1971

The First Nations. Indigenous days '84. Algoálbmotbeaivvit '84. Urbefolkningsdager '84. Report. (Ed: Hans Ragnar Mathisen). Keviselie. Sálasvági & Romssavárto [Tromsø] 1986

Finding Common Ground. Conference Report. First Indigenous Women's Conference. 7-18 July 1989 Adelaide Australia

Fjärde världen vaknar. Om organisationssträvanden bland jordens ursprungsbefolkningar. *Indianbulletinen*, nr. 1/76. Stockholm 1976

Hætta, Odd Mathis: Urbefolkningenes organisering, kontaktnett og anerkjennelse. *Alta lærerhøgskole*, nr. 1/92. Alta 1992

Høgmo, A: Det tredje alternativ. Barns læring av identitetsforvaltning i samisk-norske samfunn preget av identitetsskifte. *Tidsskr.f.*

samfunnsforskning, bd. 27, s. 395-416. Oslo 1986

ILO-konvensjon nr 107 om vern og integrering av innfødte og andre befolkningsgrupper som helt eller delvis lever under stammeforhold i uavhengige land. Den 40 internasjonale arbeidskonferanse i Geneve 1957

ILO-konvensjon nr 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater (1989). Oslo 1990

Jentoft, Svein, Minde, Henry, Nilsen, Ragnar: Indigenous Peoples: Resource Management and Global Rights. Center for Sami Studies, University in Tromsø. Eburon 2003. ISBN 90-5166-978-X

Jernsletten, Nils: Urbefolkningens plass i nasjonen. *Kirke og Kultur*, nr. 4/91, s. 337-349. Oslo 1991

Kitti, Kaaren: Algoálbmogiid skuvlakonferanssas. *Sápmelas*, nr. 3(381)/88, s 10-12. Helsinki 1988. Konferensens forklaring. *Indianbulletinen*, nr. 1/1976. Stockholm 1976

Kvaløy, Sigmund: Hva er en urbefolkning. *Perspektiv*, nr. 3/86, s. 6-7. Oslo 1986

Lagerström, S og Hallgren, C: Fjärde världen vaknar. *indianbulletinen*, nr. 15 (1/76), s. 4-7. Stockholm 1976

Minde, Henry: Urfolksoffensiv, folkerettsfokus og styringskrise: Kampen for en ny samepolitikk 1960-1990. S. 87-123 i; Bjerkli, Bj. og Selle, P. (red): Samer, makt og demokrati. (Delrapport i Makt- og demokratiutredningen 1998-2003). Oslo 2003. ISBN 82-05-30773-3

Münzel, Mark: The Aché; Genocide Continues in Paraguay. IWGIA-rapport nr 17. København 1974

Mønsterplan for grunnskolen. Midlertidig utgave 1971. Oslo 1971

Mønsterplan for grunnskolen. Oslo 1974. ISBN 82-03-05961-9

Mønsterplan for grunnskolen. Revidert og midlertidig utgave 1985. Oslo 1986. ISBN 82-03-12983-8

Nilsen, Kirsten: Folkemord i Sør-Amerika. *Siverts, H (red): Den fjerde verden. Minoritetspolitikk og praksis*, s. 28 -42. Oslo 1978. ISBN 82-00-05221-4

Nordisk Sameråds rapport fra WCIPs IV konferanse i Panama 21.- 30. 9. 1984. 44 s. Utsjok 1984

NOU 1980:53 Vern av urbefolkninger. 95 s. Oslo 1980. ISBN 82-00-70600-1

NOU 1984:18 Om samenes rettstilling. 669 s. Bergen 1984. ISBN 82-00-70897-7

NOU 1985:14 Samisk kultur og utdanning. 259 s. Oslo 1985. ISBN 82-00-70997-3

NOU 1993:34 Rett til og forvaltning av land og vann i Finnmark. 353 s. Oslo 1993. ISBN 82-583-0373-2

Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven). Forslag fra Regjeringen, 4.4.2003

Pirinen, Raila: Dearvuodat aotearoastena koutou katoa. *Sápmelas*, nr 6(414)/91. Helsinki 1991

Report/Informe august 9.- 12. 1990 Tromsø. Oktavuohta - Unity - Unidad. International Conference and VI General Assembly. Consejo Nordico Sami/Nordic Sami Council. Utg.st. ikke oppgitt. 1990

The Report of the UNESCO meeting of Specialists. UNESCO. Paris 1951

Report. Quetsaltenango, Guatemala 3-10 December, 1993: International Indigenous Women Conference. International Conference of Indigenous Peoples and WCIP VII General Assembly

Resolutions. International Conference and VI General Assembly of the World Council of Indegenous Peoples. Tromsø, Norway, August 8 - 12 1990. Sámiráddi, Utsjok, 20.9.1990

Sara, Aslak Nils: Urbefolkningene samarbeider internasjonalt. *NUPI blad Hva Hender Hvor*, 26.nov 79. Oslo 1979

Sárá, Máret: Samisk kvinnebevegelse. *Ottar*, nr. 180 (2/90), s. 47-55. Tromsø 1990

Second International Indigenous Women's Conference. Conference Declaration. Karasjok 5-9 august 1990

Siverts, Henning: Kulturmord i Latinamerika. *Siverts, H (red): Den fjerde verden. Minoritetspolitikk og praksis*, s. 43 - 67. Oslo 1978. ISBN 82-00-05221-4

Stien, Laila: Elsa Laula Renberg. En samisk foregangskvinne. *Ottar*, nr. 84, s 18-25. Tromsø 1976

St.meld.nr. 15 (2000-2001). Nasjonale minoriteter i Noreg. Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar. 67 s. Kommunaldepartementet

Stordahl, Vigdis: Samekvinnens plass i organisasjonene. *Ottar*, nr. 180 (2/90), s 42-46. Tromsø 1990

Stordahl, Vigdis: Sametinget - kvinner begrenset adgang? Refleksjoner om debatten om kvinnerepresentasjonen på Sametinget. S. 219-245 i; Bjerkli, Bj. og Selle, P. (red): *Samet, makt og demokrati*. (Delrapport i Makt- og demokratiutredningen 1998-2003). Oslo 2003. ISBN 82-05-30773-3

St.prp.nr. 102 (1989-90). Om den 76. internasjonale arbeidskonferanse i Geneve 1989. Kommunaldepartementet. Oslo 1989

Utsi, Per Mikael: Samerna får säte i FN:s ekonomiska och sociala råd. *Invandrare och Minoriteter. Tidskrift för kultur, forskning och debatt*, nr 1/1976, s 12 - 14. Johanneshov 1976. ISSN 0346-6566

Världskonferensens förklaring. *indianbulletinen*, nr. 15 (1/76), s. 18 - 20. Stockholm 1976

Världsrådet för ursprungsbefolkningar. *indianbulletinen*, nr. 15 (1/76), s. 12 - 17. Stockholm 1976

Wille, Petter F: ILO-konvensjon nr 169 - en milepæl for urbefolkninger og stammefolk. *mennesker & rettigheter*, nr. 4/90, s. 59 - 63. Oslo 1990

WCIP. Världsrådet för urbefolkningar. Andre generalförsamlingen. 24. - 27. august 1977. Helsinki 1978. ISBN 951-95329-4-3

WCIP. Världsrådet för urbefolkningar. Tredje generalförsamlingen. 27. april - 2. mai 1981. Utsjoki 1982. ISBN 951-95330-6-0.

Wold, Terje: Minoritets- og menneskerettighetsspørsmålets folkerettslige stilling. *Sámi Állin-Sameliv. Samisk Selskaps Árbok 1961-1963*.

Universitetsforlaget, Oslo 1963

Åhrén, Ingvar: Urbefolkningens rättigheter. *Samefolket*, nr. 6-7/89, s. 6 - 7, og nr. 11/89, s. 36 - 38. Østersund 1989

AVISER OG ARTIKLER I AVISER

Aftenposten, Oslo. 27. og 30.4.1981

Áššu, Kautokeino. 20. februar 2001

Charta, Oslo. Nr. 2-3/1981

Dagbladet, Oslo. 18.10.1974

Eira, Anders J. H: Selvbestemmelse (Altaposten juni 2002)

Eira, Anders J. H: Finnmarkseiendommen og folkeretten (Altaposten 14.4.2003)

Eira, Anders J. H: Fakta og myter om finnmarksloven (Finnmark Dagblad 20.9.2003)

Eira, Anders J. H: Urfolk - hvem er det? (Altaposten 23.9.2003)

FD (=Finnmark Dagblad), Hammerfest. 26.5.1976, 25.11.1987, 15.5.1990, 16.9.1991

Finnmarken, Vadsø. 8.1.1971

Goaikkanasat, Karasjok 1981. Nr. 6

Johnsen, Knut: Artic Peoples Conferance: Den 1. konferanse for etniske minoriteter nord for polarsirkelen (...). *Ságat*, 14. desember 1973. Vadsø 1973

Magga, Sára Márjá: Sametingets internasjonale engasjement. *Sametingets hjemmesider*, 24. juni 2003

Min Áigi: ~~Odda~~ *suoma sámediggi*. 6. oktober 1999

Minde, Henry: Samene - urbefolkning eller ikke? *Altaposten*, juli 1980

Nordlys, Tromsø. 9.8.1990

Ságat, Lakselv. 4., 15., 18. og 22.8.1990

Samefolket, Østersund. Nr. 6/81, nr. 11/84, nr. 9/90, nr. 10/90, nr. 1/91, nr. 5/91, nr. 10/91

Sámi Aigi, Karasjok. 8. og 15.5.1981, 9.3.1988, 17.11.1989, 10., 17., 24., 31.8. og 10.9.1990, 20. og 27.9.1991, 11.10.1991.

Sápmelaš, Helsinki. Nr. 1-3 (409-411)/91, nr. 6(414)/91, nr. 7(415)/91

Simonsen, Povl: Hvem var først på Nordkalotten? *Nordlys*, 8.mars 1980. Tromsø 1980

Simonsen, Povl: Urbefolkninger ikke de første i landet. *Nordlys*, 18.febr 1981. Tromsø 1981

Verdens Gang (VG), Oslo. 27.10. 1975 og følgende avisdager. Forøvrig også 13.11, 14.11 (intervju med George Manuel), 18.11.1975. 25., 27., 30.4. og 2.5.1981

Østerud, Øyvind: Mot et politisert rettsvesen? *Dagbladet*, 1. sept. 2003

STENSILER OG DOKUMENTER

Borgen, Kjell: Norges urbefolkningsforpliktelser. Statsråd Kjell Borgens tale 27.11.1991 (...). *Stensil*, 10 s. Karasjok 1991

Charter. The World Council of Indigenous Peoples. *Stensil*. 6 s. Udatert

Davvi suvva. Alguálbmugiid kulturfestivala. 22 - 27.6. 1979. Programhefte (stensil) på samisk, finsk, svensk.

Finnmark fylkesting, sak nr 26/1985: NOU 1985:18 Om samenes rettstilling. Vadsø 1985.

FNs verdenskonferanse for bekjempelse av rasisme og rasediskriminering, Geneve 14.- 25.august 1978. *Stensil*

International Year for the World's Indigenous People. A/C.3/46/L.56, 25 November 1991. United Nations General Assembly. *Skriv*, 6 s.

Karasjok kommune. Orientering med kommunestyrevedtak av 28. juni 1989 og Avtale av 9. oktober 1990. Karasjok 1989, 1990

Kautokeino kommune. Avtale av 9. mars 1991 med Naryan-Mar. Vedtak i formannskapet, 6. mars 1991. Kautokeino 1991

Kautokeino kommune. Dokumenter om vennskskapsforbindelse med Nuuk, nov 1988, mars 1990, mars 1991, mai 1991

Magga, Ole Henrik: Samisk krav og forventninger til norske myndigheter med bakgrunn i ILO-konvensjon 169. *Stensil*, 13 s. Karasjok 1991

Manuel, George: President's Report. World Council of Indigenous Peoples. 10 s. *World Council of Indigenous Peoples*. Stensilhefte delte ut på WCIPs konferanse i Kiruna 1977

Nordisk Sameråds rapport fra WCIPs IV konferanse i Panama 21.- 30. 9. 1984. Stensil 44 sider. Utsjok 1984

Ruge, Mari Holmboe: ILO-seminar i Karasjok 26-27/11. Velkommen til ILO-komiteen. *Stensil*, 2 s. Karasjok 1991

Sanders, Douglas: The Formation of the World Council of Indigenous Peoples. March 22, 1977. 22 s. *World Council of Indigenous Peoples*. Stensilheftet delt ut på WCIPs konferanse i Kiruna 1977

Sáráhkká. Vedtekter for samisk kvinneorganisasjon. *Stensil*. Karasjok 1989

Second Internation Indigenous Women's Conference. Conference Declaration. Karasjok 5-9 august 1990

Stoltenberg, Thorvald: Norsk hovedinnlegg holdt av statssekretær T S tirsdag 15.august 1978

UNESCO. Meetings of Experts on the Study av Ethnodevelopment and Ethnocide i Europe. Karasjok (Norway) 29 May - 2 June 1983. (1) Conklusjons and Suggestions (2) Final Report. *Stensiler*, 9 og 27 s. SS-83/Conf.616 11. Paris, March 1984

WCIP Headquarters, 555 King Edward Ave. Ottawa: "1993, ... Guidelines for Activities." Udater. *Skriv*, 5 s.

Wille, Petter F: Internasjonalt arbeide for urbefolknings menneskerettigheter. Innlegg på Sametingets seminar 27.11.1991. *Stensil*, 11 s. Karasjok 1991

HJEMMESIDER pr. 1. november 2003 (WEB-SIDER)

www.samediggi.no (Sametinget i Norge)

www.sametinget.se (Sametinget i Sverige)

www.samediggi.fi (Sametinget i Finland)

www.galdu.org (Kompetansesenteret for urfolksrettigheter)

WWW.saamicouncil.net (Samerådet, sekr. i Utsjok)

www.ilo.org

www.arctic-council.org (Arktisk Råd)

www.barsek.no (Barentssekretariatet, Kirkenes)

www.nsr.no (Norske Samers Riksforbund)

www.nsi.no (Nordisk Samisk Institutt, Kautokeino)

www.riddu.com (Riddu Riddu-festivalen)

HiF-Rapporter

Hætta, Odd Mathis: **Samiske påsketradisjoner i Kautokeino.** Kautokeino i nåtid og historie. Bryllupsskikker og reinkappkjøringen . Påskehopprennet. Joikekonsert og Sámi Grand Prix. Beaivváš Sámi Teáhter. Samisk filmfestival. Snøscootercross. 125 s. Alta, oktober 2003.

HiF-Rapport 2003:8. ISSN 0805-1062. ISBN 82-7938-088-4

Hætta, Odd Mathis: **Triumfslekta, Áidejávri fjellstue og Mikkel Triumfs tragiske skjebne.** Tillegg: Samer i Tyskland 1930. 99 s. Alta, oktober 2003.

HiF-Rapport 2003:9. ISSN 0805-1062. ISBN 82-7938-089-2

Hætta, Odd Mathis: **Samiske personnavn i Kautokeino gjennom 30 år (1970-1999).** Med oversikt over personnavn 2000-2003 (3 år) og et tillegg om samiske ku- og hundenavn. 84 s. Alta, oktober 2003.

HiF-Rapport 2003:10. ISSN 0805-1062. ISBN 82-7938-090-6

Hætta, Odd Mathis: **Urfolks organisering og status 1975-2003.** 105 s. Alta, oktober 2003.

HiF-Rapport 2003:11. ISSN 0805-1062. ISBN 82-7938-091-4

Høgskolen i Finnmark (HiF) har følgende skriftserier:

HiF-Rapport som skal godkjennes av to førstekompetente for utgivelse.

HiF-Notat er også forskningsrapport, men behøver ikke godkjenning.

HiF-Undervisning er til bruk for undervisning, trenger ikke godkjenning.

HiF-Notat

Hætta, Odd Mathis: **Dekanens enetaler.** 44 s. Alta, november 2002.

HiF-Notat 2002:9. ISSN 1502-5268

Hætta, Odd Mathis: **Samiske påsketradisjoner i Kautokeino.** Kautokeino i nåtid og historie. Bryllupsskikker og reinkappkjøringen . Påskehopprennet. Joikekonsert og Sámi Grand Prix. Beaivváš Sámi Teáhter. Samisk filmfestival. Snøscootercross. 121 s. Alta, desember 2002. HiF-Notat 2002:11. ISSN 1502-5268. [Out of print]

Andre skrifter

Hætta, Odd Mathis: **Samer før oss I**. Same Tema 1. 67 s.
Lærerutdanninga i Alta 1976. [Out of print]

Hætta, Odd Mathis: **Samer før oss II**. Same Tema 2. 68 s.
Lærerutdanninga i Alta 1976. [Out of print]

Hætta, Odd Mathis: **Samelands eldste bosetting**. Same Tema I. 35 s.
Skoleledirektøren/Høgskolen i Finnmark. Vadsø 1979. ISBN 82-90342-00-4. [Out of print]

Hætta, Odd Mathis: **Fra steinalder til samisk jernalder**. Same Tema II. 110 s. Skoleledirektøren/Høgskolen i Finnmark. Vadsø 1980. ISBN 82-90342-01-2. [Out of print]

Hætta, Odd Mathis: **Eldste skriftkilder om samer**. Same Tema III. 52 s. Skoleledirektøren/Høgskolen i Finnmark. Vadsø 1980. ISBN 82-90342-01-2. [Out of print]

Hætta, Odd Mathis: **Urbefolkningenes organisering kontaktnett anerkjennelse**. 90 s.
ALH-Rapport 1992:1. ISSN 0803-6837. ISBN 82-7646-007-0. [Out of print]

Hætta, Odd Mathis: **Samene. En arktisk urbefolkning. Introduksjon**. 53
ALH-Rapport 1992:2. ISSN 0803-6837. ISBN 82-7646-007-0. [Out of print]

Hætta, Odd Mathis: **Samene. Historie-kultur-samfunn**. 294 s.
ALH-Rapport 1993:1. ISSN 0803-5156. ISBN 82-7646-028-3. [Out of print]

Hætta, Odd Mathis: **Samisk erfaringskunnskap og lokale ressurser**. Grunnleggende kunnskaper og ferdigheter i tradisjonelle aktiviteter knyttet til utnytting av lokale ressurser hos den samiske fastboende befolkning. 70 s. Korrekturutgave 20 ex.
Høgskolen i Finnmark, Alta 1998. Ikke ISSN eller ISBN. [Out of print]

Hætta, Odd Mathis: **Reinflokken som ble til stein**. Et opphavssagn fra Kautokeino om Durkkinhanvárru og Sárásuolu.
Eallu mii šattai geađgin. Čilgenmáinnas Guovdageainnus Durkkihánváru ja Sárásullo birra. 16 s. Kulturminneåret 1997.
Kulturmuittojahki 1997. Kautokeino historielag. ISBN 82-993-2532-3

Oppdragsforskning

Hætta, Odd Mathis: **Bysamelytterundersøkelse 1984**. 53 s. Ca 50 eks.

NRK Forskningen, Oslo 1986

Hætta, Odd Mathis: **NRKs sørsamiske lytterundersøkelse 1986-87**. 40 s. + 10 s. Ca 50 eks. NRK Forskningen, Oslo 1988

Hætta, Odd Mathis: **Sameredaksjonens fellesnordiske radiosendinger over Nord-Finland (P3), Nord-Norge (P2) og Sverige (P2, Riks)**. 24 s. + 6 s. Ca 50 eks. NRK Sámi Radio 1988

Private utgivelser

Hætta, Odd Mathis: **Samisk erfaringskunnskap og lokale ressurser**. 70 s. 20 eks. Alta 1998. Ikke ISSN eller ISBN. [Out of print].

Korrekturutgave for **Sámi resursa geavaheapmi**. 88 s. Landbruksforlaget, Oslo 2000. ISBN 82-529-2360-7

Hætta, Odd Mathis: **Triumf sohka/slekt**. 104 s. 100 eks. Alta 1999. Ikke ISSN eller ISBN. [Out of print]

Hætta, Odd Mathis, Palojärvi, Laila og Hætta, Britt Ellen: **Anders Mikkelsen Bæhr (Aasel-Ánda) og Anna Olsdtr. Turis etterkommere**. 89 s. 500 eks. Alta 2001. Ikke ISSN eller ISBN

Nye bøker

Hætta, Odd Mathis, 2002: **Samene. Nordkalottens urfolk**. 260 s. HøyskoleForlaget - Norwegian Academic Press, Kristiansand 2002. ISBN 82-7634-428-3

Hætta, Odd Mathis, 2002: **Sametinget i navn og tall** (høsten 2001-høsten 2005). 188 s. Sametinget, Karasjok 2002. ISBN 82-91200-03-3

Hætta, Odd Mathis, 2003: **Dá lea Sámi Radio**. NRKs samiske sendinger 1946-1980. NRK sámegiell sáddagat 1946-1980. 282 s. NRK Sámi Radio/Davvi Girji, Karasjok 2003. ISBN 82-7374-xxx-x

